॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीचारित्रविजयगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीगौतमपृच्छावृत्तिः प्रारभ्यते ॥

(चतुर्थ्यावृत्तिः)

छपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाळा)

वीरं जिनं प्रणम्यादौ । बालानां सुखबोधिकां ॥ श्रीमद्गौतमपृच्छायाः । कुर्वेऽहं वृत्तिमद्भुतां ॥ १ ॥ गाथा—नमिऊण तित्थनाहं । जाणंतो तह य गोयमो भयवं ॥ अबुहाण बोहणट्ठं । धम्माधम्मं फलं पुच्छे ॥ १ ॥ व्याख्या—नत्वा तीर्थनाथं जानन् तथा गौतमो भगवान् अबुधानां बोधनार्थं धर्माधर्मफलं पप्रच्छ. ॥ १ ॥ गाथा—भयवं सुच्चिय नरयं । सुच्चिय जीवो पयाइ पुण सग्गं ॥ सुच्चिय किं तिरिएसु । सुच्चिय किं माणुसो होइ ॥ २ ॥ व्याख्या—हे भगवन् स एव जीवश्च्युत्वा नरकं याति? स एव जीवः पुनः स्वर्गं किं याति?

स एव जीवस्तिर्यक्षु किमुत्पद्यते? स एव जीवो मनुष्यः किं भवति? ॥ २ ॥

गाथा—सुच्चिय जीवो पुरिसो । सुच्चिय इत्थी नपुंसउं होइ ॥ अप्पाउ दीहाउ । होइ अभोगी सभोगी य ॥ ३ ॥ व्याख्या—स एव जीवः पुरुषः, स एव जीवः स्त्री, स एव जीवो नपुंसको भवति, तथा स एवाऽल्पायुर्दीर्घायुरभोगी सभोगी च भवति ॥ ३ ॥

गाथा—केण व सुहवो होइ । केण व कम्मेण दूहवो होइ ॥ केण व मेहाजुत्तो । दुम्मेहो कहं नरो होइ ॥ ४ ॥ व्याख्या—हे भगवन् केन कर्मणा स सुभागी भवति? वा केन कर्मणा दुर्भागी भवति? केन कर्मणा बुद्धिवान् भवति? कथं च स नरो दुर्मेधा भवति? ॥ ४ ॥

गाथा—कह पंडिउं अ पुरिसो । केण व कम्मेण होइ मुरुकत्तं ॥ कह धीरु कह भीरु । कह विज्जा निप्फला सफला ॥ ५ ॥ व्याख्या—हे भगवन् पुरुषः कथं पंडितो भवति? केन कर्मणा वा तस्य मूर्खत्वं भवति? कथं स धीरो भवेत्? कथं च स भीरुर्भवेत्? कथं तस्य विद्या निष्फला भवति? कथं च तस्य सफला विद्या जायते? ॥ ५ ॥

गाथा—केण विणस्सइ अछो । कह वा मिलइ कहं थिरो होइ ॥ पुत्तो केण न जा-
वइ । वहुपुत्तो केण वा वहिरो ॥ ६ ॥ व्याख्या—केन कर्मणाऽर्थो विनश्यति? कथं वा स
मिलति? कथं च स्थिरो भवति? केन कर्मणा पुत्रो न जीवति? केन कर्मणा वा जनो व-
हुपुत्रो नवति? केन कर्मणा च जनो वधिरो नवति? ॥ ६ ॥ गाथा—जच्चंधो केण
नरो । केण व भुत्तं न जिज्जइ नरस्स ॥ केण व कुठी कुज्जो । कम्मेण य केण दासत्तं ॥
॥ ७ ॥ व्याख्या—हे भगवन् केन कर्मणा नरो जात्यंधो नवति? वा केन कर्मणा तस्य
भुक्तमपि न जीर्यति? केन कर्मणा वा कुष्टी कुब्जश्च स नवति? केन कर्मणा च तस्य दा-
सत्वं नवति? ॥ ७ ॥

गाथा—केण दरिद्दो पुरिसो । केण कम्मेण ईसरो होइ ॥ केण य रोगी जायइ । रो-
गविहूणो हवइ केण ॥ ८ ॥ व्याख्या—केन कर्मणा पुरुषो दरिद्री नवति? केन कर्मणा
चेश्वरो नवति? केन च कर्मणा रोगी नवति? केन कर्मणा च रोगरहितो नवति? ॥ ८ ॥

गाथा—कह हीणांगो मूउं । केण व कम्मेण टुंटउं पंगू ॥ केण सुरूवो जायइ । रूवविहूणो हवइ केण ॥ ए ॥ व्याख्या—हे जगवन्! पुरुषो हीनांगो मूकश्च कथं जवति? वा केन कर्मणा टुंटकश्चरणहीनश्च जवति? केन कर्मणा च स सुरूपो जायते? रूपविहीनश्चापि केन कर्मणा जवति? ॥ ए ॥ गाथा—केणवि बहुवेअणत्तो । केण व कम्मेण वेयणविमुक्को ॥ पंचिंदिउंवि होइ । केणवि एगिंदिउं होइ ॥ १० ॥ व्याख्या—हे जगवन् केन कर्मणा प्राणी बहुवेदनार्त्तो जवति? वा केन कर्मणा वेदनाविमुक्तो जवति? केन कर्मणा जीवः पंचेंद्रियो जवति? केन च कर्मणा स एकेंद्रियो जवति? ॥ १० ॥ गाथा—संसारोवि कह थीरो । केणवि कम्मेण होइ संखित्तो ॥ कह संसारं तरिउं । सिद्धिपुरं पावइ पुरिसो ॥ ११ ॥ व्याख्या—हे जगवन् कथं संसारः स्थिरीजवति? केन कर्मणा च स संसारः संक्षिप्तो जवति? तथा पुरुषः संसारसागरं तरित्वा कथं सिद्धिपुरीं प्राप्नोति? ॥ ११ ॥ गाथा—सवजगजीवबंधव । सवन्नू सवदंसि मुणिंद ॥ सववछल जयवं । कस्स य

कस्मादस्त फलमेयं ॥ ११ ॥ व्याख्या—हे सर्वजगज्जीवबंधव! हे सर्वज्ञ! हे सर्वदर्शिन्! हे मुनींद्र! हे सर्ववत्सल! हे भगवन्! कस्य कर्मस्यैतत्फलं तत्कथयत? ॥ १२ ॥ गाथा—एवं पुट्ठो भयवं। तियसिंदनरिंदनमियपयकमलो ॥ अह साहिउं पयत्तो। वीरो महुराइ वाणीए ॥ १३ ॥ व्याख्या—एवममुना प्रकारेण पृष्टः सन् भगवान् महावीरो मधुरवाण्या कथयितुं प्रवृत्तः, किंविशिष्टो वीरः? त्रिदशेंद्रनरेंद्रनमितपदकमलः ॥ १३ ॥ श्रीभगवद्वाण्या महानतिशयः, अतः श्रोतुः कष्टं न भवति, क्षुत्तृट् च न लगति. तत्र दृष्टांतमाह—

एकस्मिन् ग्रामे एको वणिक् वसति, तस्य गृहे एका वृद्धा कर्मकरा भारवाहिका वर्त्तते, सैकदा वने समित्काष्ठभारमाहर्त्तुं गता, मध्याह्ने क्षुत्पीडिता इंधनं गृहीत्वा तस्य गृहे समागता, श्रेष्ठिना सा दृष्टा, पृष्टा च इंधनं स्तोकं कथमानीतं? पुनरपि त्वं वने याहि? पश्चादागत्य भोक्तव्यं. तदा सा वृद्धा क्षुत्पीडिता वने गता, पुनश्चेंधनं गृहीत्वा शिरस्युत्पाट्य चलिता, मार्गे चरणस्खलनत एकमिंधनं पतितं, तदा सा तद्ग्रहीतुं नम्रीभूता. इतस्तस्मिन्

वने श्रीवीरः समवसृतः सन् देशनां ददाति नव्यानामग्रे तृतीयप्रहरे, तदा तया वृद्धया सा जिनवाणी श्रुता, तन्निर्माहात्म्यतस्तस्याः क्षुधा तृडपि गता, तन्निरास्वादतस्तत्रैव सा स्थिता, तदा गौतमस्तां तत्रैव तथावस्थां स्थितां दृष्ट्वा श्रीवीरंप्रति कथयति, हे नगवन्! इयं वृद्धा कथमत्रैवैवं स्थितास्ति? तदा भगवता प्रोक्तं नो गौतम! अर्हद्वाणीप्रनावत इयं स्थितास्ति. ततः श्रीवीरमुखात्सर्वैरपि तस्या वृत्तांतः श्रुतस्तदा ते चिंतयितुं लग्ना अहो वीतरागवाण्या महानतिशयो वर्त्तते. अथ देशनानंतरं सा गृहे समागता, तदा श्रेष्ठिनोक्तं त्वं कथं शीघ्रं नाऽयाता? तयोक्तं नो श्रेष्ठिन् मया जिनवाणी वने श्रुता, तद्रसेन च मदीया क्षुत्तृषा च प्रशांता, तेन कारणेन चाहं शीघ्रं नायाता. पश्चात्तया श्रीजिनधर्मोपरि भावः समुत्पादितः, तेन च सा सुखिनी जाता अत एव धर्मेप्सुनिर्जिनवाणी श्रोतव्या.

अथ श्रीमहावीरस्वामी पूर्वोक्ताऽष्टचत्वारिंशत्प्रश्नानामुत्तराणि श्रीगौतमगणधरंप्रति कथयति. तत्र प्रथमः प्रश्नो यथा—केन कर्मणा जीवो नरकं याति? तस्योत्तरं त्रिनिर्गाथा-

त्निराह—जो घायइ सत्ताइं । अलियं जंपेइ परधनं हरइ ॥ परदारं चिय वच्चइ, । बहुपावपरिगहासत्तो ॥ १४ ॥ चंमो माणी कुद्धो । मायावी निठुरो खरो पावो ॥ पिसुणो संगहसीलो । साहूणं निंदर्ज अहमो ॥ १५ ॥ आलप्पालपयंपी । सुडुठबुद्धी य जो कयग्घो य ॥ बहुडुक्खसोगपउरो । मरिउं नरयंमि सो याइ ॥ १६ ॥ व्याख्या—यो जीवः सत्वान् मारयति, पुनरसत्यवचनं वदति, पुनरदत्तं वस्तु यो गृह्णाति, पुनः परदारेषु गमनं करोति, पुनर्बहुं परिग्रहं मेलयति, पुनर्यश्चंमो त्रयंकरो मानी अहंकारी क्रुद्धो मायावी निष्ठुरः खरः कगोरचित्तः पापी पिशुनोऽसंगशीलः कुसंगकृत्, साधूनां निंदकः, अधर्मी, असंबद्धवचनप्रजल्पकः, डुष्टबुद्धिः, च पुनर्यः कृतघ्नो त्नवति स बहुडुःखप्रचुरोऽत्यंतं दुःखी सन् मृत्वा नरकं याति. यथा अष्टमश्चक्रवर्त्ती सुभूमो महापापतः सप्तमं नरकं गतः. तस्य प्रबंधमाह—

वसंतपुरसमीपे एकं वनं वर्त्तते, तत्र वनाश्रमे जमदग्निस्तापसस्तपः करोति, स सर्वत्र जनपदेषु प्रसिद्धोऽभूत्, इतो देवलोके द्वौ मित्रदेवौ स्तः, एको वैश्वानरनामा देवो महाश्रा-

न्धर्मो जिनभक्तिवचनरक्तः, द्वितीयश्च धन्वंतरिनामा देवो महाशैवधर्मी तापसार्हिभक्तश्च, द्वावपि तावात्मीयं धर्मं प्रशंसतः, एकेनोक्तं श्रीजैनसदृशः कोऽपि धर्मो नास्ति, द्वितीयेन चोक्तं शैवधर्मसदृशोऽन्यो धर्मो न. द्वावपि वादं कुर्वंतौ स्वस्वधर्मपरीक्षार्थं मनुष्यलोके समागतौ. अथ जैनधर्मिणा वैश्वानरदेवेनोक्तं जिनधर्ममध्ये जघन्यो नवदीक्षितो यः साधुस्तस्य परीक्षा कर्त्तव्या, शिवधर्ममध्ये च यः पुरातनस्तापसस्तस्य परीक्षा कर्त्तव्या. इतो मिथिलानगर्याः पद्मरथो राजा राज्यं त्यक्त्वा चंपानगर्यां श्रीवासुपूज्यस्य द्वादशमतीर्थकरस्य पार्श्वे दीक्षां गृहीतवान्. तं पद्मरथं नवीनं साधुं दृष्ट्वा उभावपि देवौ तत्रागत्य तस्य परीक्षां कर्त्तुं प्रवृत्तौ. नानाप्रकाराणि मिष्टभक्तानि शीतलानि पानीयानि च तस्मै ताभ्यां दर्शितानि, उक्तं च भो साधो गृहाणेमानि! तानि दृष्ट्वा क्षुधा तृषा पीडितोऽपि साधुरग्राह्याणि ज्ञात्वा न गृहीतवान्. एवं साध्वाचाररक्षणार्थमेका परीक्षा जाता. अथ द्वितीयां परीक्षां कुरुतः, एकस्मिन् ग्राममार्गे ताभ्यां कंटकाः कर्कराश्च विकुर्विताः, द्वितीयमार्गे च मंडुक्यो विकुर्विताः, स साधुर्मे-

हानुजावो जीवदयापालनार्थं तं मंकुकीसत्कं, मार्गं त्यक्त्वा सकंटकमार्गे याति, तैः कंटकैश्च तस्य महोपसर्गो जातः, पादाज्यां रुधिरं स्थाने स्थाने निस्सरति, तथापि स स्वधर्मान्न परिज्रष्टः. अथ तौ तस्य तृतीयां परीक्षां कुरुतस्ताज्यां दिव्यमायया मनोहररूपलावण्योपेताः स्त्रियो विकुर्विताः, ताः स्त्रियस्तस्य साधोरग्रे नानाप्रकाराणि नृत्यादीनि हावजावान् जोगप्रार्थनादीनि च कुर्वंति, तथापि तस्य साधोर्मनो मनागपि स्वधर्मान्न चलितं. पुनस्ताज्यां नैमित्तिकरूपं विधाय तस्मै साधवे प्रोक्तं जो साधो आवां ज्ञानिनौ नैमित्तिकौ स्वः, अधुनापि तवायुर्बहु वर्त्तते, अतो यौवनवयसि किमर्थं तपः करोषि? नानाशृंगाररसादियुतान् जोगान् जुंदव? अधुनैवैवंविधं कांचनसदृशं शरीरं तपसा त्वया कथं शोष्यते? एतन्न युक्तं, वृद्धत्वे त्वया चारित्रं ग्राह्यं, तदा मुनिना प्रोक्तं यदि ममायुर्दीर्घमस्ति तदाहं बहुकालं चारित्रं पालयिष्यामि, धर्मं च करिष्यामि, शरीरं च मे तेन निर्मलं जविष्यति, किं च यौवनवयोविना धर्मोऽपि न जवति, वृद्धत्वे किं स्यात्! शरीरे जर्जरीभूते सति क्रियातप आदि किमपि न ज-

वति. धन्यं मम भाग्यं, येन मे चारित्रोदयो जातः, एवं चतुर्भिः परीक्षाभिः परीक्षितोऽप्यसौ यदा न चलितस्तदा तौ देवौ हृष्टौ श्रीजिनशासनस्य प्रशंसां चक्रतुः, इति ताभ्यां जैनधर्मिमुनिपरीक्षा कृता.

अथ शिवशासने वृद्धतापसपरीक्षार्थं तौ देवौ चलितौ. इतः पूर्वोक्तो जमदग्निनामा वृद्धस्तापसस्ताभ्यां दृष्टः, नगरलोका अपि तस्य पार्श्वे समागत्य तत्सेवां प्रत्यहं कुर्वंति, तस्य मस्तके महती जटा वर्त्तते. अथ तौ देवौ तस्य परीक्षार्थं चटकचटकीयुग्मरूपं विधाय तस्य कूर्चमध्ये आलयं कृत्वा स्थितौ. एकदा चटकेन मनुष्यभाषया चटिकांप्रति कथितं, हे प्रिये! अहं हिमवंतपर्वते गत्वा द्रुतमेवागमिष्यामि; तदा चटिकयोक्तं चेत्तत्रैव त्वं कयापि चटिकया सहासक्तः सन् तिष्ठेस्तदाहं किं कुर्वे? अतो भवता न तत्र गंतव्यं. तत् श्रुत्वा पुनश्चटकेनोक्तं चेदहं पश्चान्नागच्छामि तर्हि स्त्रीहत्यागोहत्यादिपातकं मेऽस्तु, तथैव कृतघ्नविश्वासघातकपरनिंदकानां या गतिर्भवेत् सा मे गतिरस्तु; चटिकयोक्तमेतत्किंचिदप्यहं न मन्ये, प-

रं त्वं मयोक्तमेकं शपथं कुरु? यथा मम प्रत्ययो जवेत्. चटकेनोक्तं कथय? तयोक्तं चेत्त्वं पश्चान्नायासि तदाऽस्य महर्षेः पापं ते जवतु, इति शपथं कृत्वा त्वं याहि? तत् श्रुत्वा जमदग्निः क्रुद्धः सन् स्वकूर्चमध्यात्तच्चटकचटिकायुगममाकृष्य करे च धृत्वोवाच, अरे चटिके मया किं पापं कृतं? तद्वद? चटिकयोक्तं हे ऋषे! त्वमात्मनः शास्त्रं विचारय? उक्तं च—

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति । स्वर्गो नैव च नैव च ॥ तस्मात्पुत्रमुखं दृष्ट्वा । पश्चाद्धर्मं समाचरेत् ॥१॥

तेन अपुत्रस्य गृहं शून्यमित्यादि. अतः कारणात् जो मुने त्वं क्रोधं संवर? स्वगृहं च याहि? ऋषिणापि तद्वचो मानितं. अथ स जमदग्निस्तापसो गृहे गत्वा बहुपुत्रीपितुः कोष्टिकनगराधिपतेर्जितशत्रोर्नृपस्य पार्श्वे समागत्यैकां कन्यां ययाच. एवं तं तापसं चलचित्तं तपोव्रताच्च भ्रष्टं विज्ञाय स मिथ्यात्वी देवो जैनधर्मे दृढानुरागी जातः, अथ तापसयाचनानंतरं राज्ञोक्तं मम पुत्रीशतं वर्त्तते, तन्मध्याद्या त्वां वांछेत तां गृहाण? तदा स ऋषिर्नृपस्यांतःपुरे गतः, तत्र सकलाः कन्यास्तं तापसं जटिलं दुर्बलं असंस्कृतदेहं मलिनांगोपांगं च दृष्ट्वा तं

प्रति थूत्कृतं चक्रुः, तदा कुपितेनार्षिणा ताः सर्वा अपि कन्याः कुब्जिकृताः, पश्चाद्गलितेन तेनैका नृपकन्या नृपप्रासादांगणे रममाणा दृष्टा, तस्यै निजरूपं सम्यक् प्रदर्श्य तेनोक्तं त्वं मां वांछसि? इत्युक्त्वा तस्या हस्ते बीजपूरकफलं दत्वा तामुत्पाट्य स चलितः, शापभयभीतेन राज्ञा सहस्रगोकुलदासदासीसहिता सा कन्या तस्मै दत्ता, पश्चात्तेनार्षिणा नृपविनयतुष्टेन तपःप्रभावात्ताः सर्वा अपि कुब्जीभूताः कन्याः समीचीनाः कृताः, एवं तेन स्वकीयं सर्वमपि तपो निष्फलीकृतं. अथ तेन सा कन्या निजाश्रमे स्थापिता, यौवनं प्राप्ता च परिणीता, रेणुकेति तस्या अभिधानं जातं, तया सह स विषयसुखानि भुनक्ति. अथैकदा ऋतुकालसमये तस्यै जमदग्निनोक्तं हे प्रियेऽथाहं त्वांप्रत्येकं वस्तु साधयित्वा दास्यामि, येन तव पुत्रोत्पत्तिर्भविष्यति, तदा रेणुकयोक्तं हे स्वामिन् युष्माभिर्मंत्रैर्द्वे वस्तुनि साधयितव्ये. यथैकेन वस्तुना क्षत्रियः पुत्रो द्वितीयेन च ब्राह्मणः पुत्रो मे भवेत्. तापसेनापि तथा कृतं, तद्वस्तुद्वयं च रेणुकाग्रे मुक्तं. अथ रेणुकया तन्मध्यादेकमौषधं जग्धं, तत्प्रभावतश्च

तस्या महाशूरो महाप्रतापी च रामनामा पुत्रोऽभूत्. अपरं चौषधं हस्तिनागपुरे स्वभगिन्यै अनंगसेनायै प्रहितं, तया च तद्भक्षितं, तत्प्रभावेण च तस्या अपि कृतवीर्यनामा पुत्रो जातः, इतः कश्चिदेको विद्याधरोऽतीसाररोगपीडितस्तस्मिन्नाश्रमे समागतः, रामेण तस्य परिचर्या कृता, ततो जातसमाधिना तेन विद्याधरेण रामाय परशुविद्या दत्ता, तेनापि सा साधिता, तत्प्रभावाच्च तस्याग्रे कोऽपि परश्वादिशस्त्रधारी स्थातुं न शक्नोति.

अथैकदा सा रेणुका निजभगिन्या अनंगसेनाया मिलनार्थं हस्तिनागपुरेऽनंतवीर्यराज्ञो गृहे समागता, तां मनोज्ञरूपां दृष्ट्वाऽनंतवीर्यः कामविह्वलो जातः, क्रमेण परस्परप्रीत्युत्पन्नतोऽनंतवीर्येण सा भुक्ता. ततश्च जातगर्भाया रेणुकायास्तत्रैवैकः पुत्रो जातः, अथान्यदा तत्पुत्रयुता रेणुका जमदग्निना स्वाश्रमे समानीता. एतदकार्यतो जातक्रोधेन रामेणानंतवीर्यः परशुना हतः, तद् ज्ञात्वाऽनंतवीर्यपुत्रकीर्त्तिवीर्येण पितुर्वैरात्तदाश्रमे आगत्य जमदग्निर्हतः, तदा परशुरामेण कीर्त्तिवीर्यं हत्वा हस्तिनागपुरस्य राज्यं गृहीतं. इतः कीर्त्तिवीर्यस्य सगर्भा वनि-

ता नयनीता ततो निर्गत्य वने तापसानामाश्रमे गता, तापसैरपि सा भूमिगृहे स्थापिता. तत्र तस्याश्चतुर्दशस्वप्नसूचितः सुभूमनामा पुत्रो जातः, अथ परशुरामेण भ्रांत्वा भ्रांत्वा परशुप्रभावेण क्षत्रियान् मारयित्वा सप्तवारान् निःक्षत्रिणी पृथ्वी कृता, तेषां दंष्ट्राभिश्च स्थाल एको भृत्वा स्थापितः. अथैकदा परशुरामेण नैमित्तिकः पृष्टो यन्मम मरणं कस्य हस्ताद्भविष्यतीति, तदा नैमित्तिकेनोक्तं यस्य दृष्टाविमा दंष्ट्राः क्षैरेयरूपा भविष्यंति यश्च तां क्षैरेयीं भोक्ष्यते स पुरुषस्तव हंता भविष्यतीति. तदा परशुरामेण तं शत्रुं ज्ञातुमेका सत्रशाला स्थापिता, मुक्तश्च तत्र स क्षत्रियदंष्ट्राभृतः स्थालः सिंहासनोपरि. इतो वैताढ्यपर्वतवासिमेघनादनामविद्याधरेणैको नैमित्तिकः पृष्टो यन्मम पुत्र्याः को वरो भविष्यति? नैमित्तिकेनोक्तं सुभूमनामा चक्री तव सुताया वरो भविष्यति, तदा तेन विद्याधरेण सुभूमस्य शुद्धिं कृत्वा तेन सह निजपुत्री परिणायिता, तया सह सुखानि भुंजानः स तत्रैव भूमिगृहे तिष्ठति. अथैकदा प्राप्तयौवनेन तेन निजमाता पृष्टा हे मातः पृथ्वी किमेतावत्प्रमाणैव वर्त्तते?

तदा मात्रोक्तं हे पुत्र! आवां तु शत्रुजयतोऽस्मिन् तापसाश्रमे भूमिगृहमध्ये एव तिष्ठावः, परशुरामेण तव पितरं हत्वा हस्तिनापुरराज्यं गृहीतमस्ति; इत्यादिवृत्तांतं श्रुत्वा सुभूमः क्रुद्धः सन् भूमिगृहान्निःसृत्य निजश्वशुरं मेघनादं सार्धे गृहीत्वा हस्तिनागपुरे परशुरामकारितायां सत्रशालायां समागतः, तत्र च तस्य दृष्टिपातात्तद्दंष्ट्राभृतः स्थालः क्षैरेयीभूतः संजातः, सुभूमेन सा सर्वापि क्षैरेयी भक्षिता, तद् ज्ञात्वा परशुरामेण चिंतितं नूनं मम हंताऽयमेव, ततः परशुरामस्याज्ञया तत्सेवकास्तं हंतुं समागताः, परं मेघनादविद्याधरेण ते सर्वेऽपि पराजिताः, तद् वृत्तांतं श्रुत्वा सक्रोधः परशुरामस्तत्र समागतः, परं तत्र सुभूमं दृष्ट्वा स प्रतापरहितो जातः, इतः सुभूमेन तं स्थालमुत्पाट्य परशुरामंप्रति क्षिप्तः, तत्क्षणं चक्ररूपीभूतः स स्थालः परशुरामस्य मस्तकमलुनात्. एवं सुभूमश्चक्री जातः, ततो वैरं स्मृत्वा तेनैकविंशतिवारान्निर्ब्राह्मणी पृथ्वी कृता. चक्रादिरत्नबलेन तेन षट्खंडानि साधितानि, तथापि तस्य लोभोदधिः परां वृद्धिं प्राप. ततोऽसौ धातकीखंडस्यभरतक्षेत्रसाधनार्थं लवणसमु-

द्रमध्ये सहस्रदेवाधिष्ठितचर्मरत्नोपर्यारुह्य ससैन्यः प्रस्थितः, इतः समुद्रमध्ये मार्गे चर्माधिष्ठायकानां मध्यादेकेन देवेन चिंतितमहं श्रांतोऽस्मि, अपरे च नवशतनवनवतिदेवा विद्यंते, ततोऽहं क्षणमेतच्चर्मरत्नं त्यक्त्वा विश्रामं लभेयमिति विचिंत्य तेन तन्मुक्तं, भाविवशात्तेषाणां सर्वेषामपि देवानां मनस्सु स एव विचारः प्रादुर्भूतः, ततस्ते सर्वेऽपि चर्मरत्नं त्यक्त्वा दूरीभूताः, तेन ससैन्यः सुभूमः समुद्रमध्ये पतित्वा मृतः, लोभार्त्तध्यानवशाच्च सप्तमं नरकं गतः ॥ इति बृहत्खरतरगछे पाठकश्रीसुमतिहंसशिष्यैर्वाचनाचार्यमतिवर्द्धनगणिभिः कृता सुभूमचक्रवर्त्तिनः कथा समाप्ता ॥ समाप्तः प्रथमोऽयं प्रश्नः ॥

॥ अथ द्वितीयप्रश्नस्योत्तरं कथयति ॥

गाथा—तवसंयमदाणरर्ओ । पइर्ओ भद्दर्ओ किवालू य ॥ गुरुवयणरर्ओ निच्चं । मरिउं देवेसु सो जायइ ॥ १७ ॥ व्याख्या—हे गौतम! यः पुमान् तपसि संयमे दाने च रक्तो भव-

ति, पुनः प्रकृत्या भद्रकः, पुनर्यः कृपालुः पुनर्गुरुवचने यो नित्यं रक्तः, स जीवो मृत्वा नित्यं देवेषूत्पद्यते ॥ १ ॥ यथा आनंदश्रावकः, तस्य कथा चेयं, तथाहि—

वाणिज्यग्रामे जितशत्रुराजा राज्यं करोति, तत्रानंदनामा एको गृहस्थो वसति, तस्य शिवानंदेति स्त्री वर्त्तते, तस्य गृहे सुवर्णस्य द्वादशकोटयः संति, दशसहस्रगोप्रमाणानि चत्वारी गोकुलानि वर्त्तंते, तद्ग्रामादीशानकोणे कोल्लाकनामा सन्निवेशोऽस्ति, तत्र च आनंदस्य वहवः संवंधिनो वसंति, अथैकदा तत्र दुतपलाशवने श्रीवीरः समवसृतः, तदा जितशत्रुराजा आनंदश्च तत्र प्रभुं वंदितुं समागतौ, वंदित्वा च उचितस्थाने समुपविष्टौ, तत्र श्रीवीरस्य देशनां श्रुत्वा आनंदेन श्राद्धस्य द्वादशव्रतपूर्वकं श्रावकव्रतं गृहीतं, परिग्रहस्य चैवंविधं परिमाणं कृतं—द्वादशस्वर्णकोटयो धनं, चत्वारि गोकुलानि, पंचशतहलानि, पंचशतशकटानि देशांतरव्यापारार्थं, पंचशतशकटानि गृहकार्यार्थं, मधुयष्टिदंतधावनं, शतपाकसहस्रपाकतैलेऽभ्यंगनार्थं, अन्येषां नियमः, सुगंधद्रव्यचूर्णमुद्वर्त्तनार्थं, अन्येषां नियमः, अ-

ष्टौ पानीयस्य लघुघटका स्नानार्थं, अन्येषां नियमः, श्वेतपट्टकुलयुग्मपरिधानमन्येषां च नियमः, चंदनाऽगुरुकुंकुमकर्पूराश्च विलेपनार्थमन्येषां च नियमः, अगरसेल्हारसधूपे अन्येषां च नियमः, घृतपूरखंमखजकानि पकान्नभोजने, अन्येषां च नियमः, द्राक्षादिनिष्पन्नं पेयं दैरेयी च, अन्येषां नियमः, सुगंधकलमशालिं विनाऽन्यौदनस्य नियमः, माषमुद्गकलापं विनान्यधान्यस्य नियमः, शरत्कालनिष्पन्नं घृतं विनाऽन्यस्य नियमः, वास्तुकं मंडूकिं पल्यंकं विनाऽन्यशाकस्य नियमः, आकाशसत्कं पानीयं विनाऽन्यस्य नियमः, एलालवंगकंकोलकर्पूरफलैर्मिश्रितं तांबूलं विनाऽन्यस्य नियमः, गृहसत्कवस्तूनि विनाऽन्येषां नियमः, अन्यतीर्थिकैः परिगृहीतं जिनबिंबं अहं नमस्कारं न करोमि.

एवं द्वादशव्रतादिनियमं गृहीत्वा श्रीवीरं च वंदित्वा स निजगृहे गतः, ततः शिवानंदापि श्रीवीरप्रभुसमीपे गत्वा प्रभुं च वंदित्वा शुद्धभावैः श्रावकधर्मव्रतं गृहीत्वा गृहे समागत्य स्वव्रतं पालयति. अथैकदाऽऽनंदेनैकादशप्रतिमाराधनार्थं मनसि मनोरथः कृतः, त-

मागत्य स्वव्रतं पालयति. अथैकदाऽऽनंदेनैकादशप्रतिमाराधनार्थं मनसि मनोरथः कृतः, ततस्तेन कोल्लाकग्रामे पोषधशालिका कारिता, पश्चाद् वृद्धपुत्रंप्रति निजकुटुंबजारं समर्प्य स्वजनांश्च मेलयित्वाऽन्नपानादिकं च नोजयित्वा स्वयं पोषधशालायामेकादशश्राद्धप्रतिमा अंगीचक्रे, एवं प्रतिमा वहन् सन् सोऽतीवदुर्बलो जातः. धर्मजागरिकां कुर्वतस्तस्याऽनशनस्य मनोरथो जातः, पश्चात्संलेखनां कृत्वा तेनाऽनशनं गृहीतं, तदा च तस्याऽवधिज्ञानं समुत्पन्नं. अस्मिन् समये तत्र श्रीवीरः समवसृतः, तदा श्रीगौतमः पारणार्थं तन्नगरमध्ये गतः, आहारमादाय पश्चाद्वलितेन गौतमेन वहवो जना गछंतो दृष्टाः, पृष्टाश्च नो यूयं क गंतुमनसः स्थ? तैरुक्तं, कोल्लाकग्रामे आनंदश्राद्धेनाऽनशनं गृहीतमस्ति, तद्वंदनार्थं च वयं यामः, तत् श्रुत्वा श्रीगौतमोऽपि तं वंदापयितुं तत्र गतः, आगछंतं श्रीगौतमं दृष्ट्वाऽऽनंदो हृष्टो वंदनां कृत्वा तं पप्रछ, नो गौतम! किं गृहस्थस्याऽवधिज्ञानं समुत्पद्यते? गौतमः प्राह उत्पद्यते.

आनंदेनोक्तं तर्हि मम युष्मत्प्रसादादवधिज्ञानं समुत्पन्नमस्ति, तेनाहं चतुर्दिक्षु पंचश-

तद्योजनानि समयमध्ये पश्यामि, ऊर्ध्वं च सौधर्मं यावदधश्च प्रथमपृथ्वीलोलुचनरकावासं यावच्च पश्यामि. तदा गौतमेनोक्तं भो आनंद गृहस्थस्य ज्ञानमेतावत्प्रमाणं नोत्पद्यते, तेन त्वं मिथ्याडुष्कृतं देहि? आनंद उवाच भो गौतम! किं सत्यवादिना मिथ्याडुष्कृतं दीयते? वा असत्यवादिना? गौतम आह हे आनंद असत्यवादिनैव तावन्मिथ्याडुष्कृतं देयं. आनंदः प्राह तर्हि भवद्भिरेव मिथ्याडुष्कृतं देयं. तत् श्रुत्वा गौतमः सशंको जातः, उत्थाय च ततः श्रीवीरस्यांतिके समागतः; भक्तपानमालोच्य स्वामिनंप्रति स पृष्टवान्, हे भगवन्! आनंदः सत्यवादी किं वाऽहं? भगवतोक्तं भो गौतम! आनंद एव सत्यवादी, अतस्त्वं तत्रानंदपार्श्वे गत्वा मिथ्याडुष्कृतं देहि? तदा गौतमेनागत्य तस्मै मिथ्याडुष्कृतं दत्वा प्रोक्तं भो आनंद भगवता त्वं सत्यवादी प्रोक्तोऽसि, अतोऽहं ते मिथ्याडुष्कृतं ददामि. मया यदा तद्विषये स्वामी पृष्टस्तदा तेनोक्तं यदानंदेनोक्तं तत्सर्वमपि स पश्यति. अथानंदोऽनशनं विधाय समाधिना स्वायुः पूर्णीकृत्य सौधर्मदेवलोकेऽरुणाभविमाने देवो जातः. ॥ इति श्रीखर-

तर० आनंदस्य कथा समाप्ता ॥ इति द्वितीयः प्रश्नः ॥ अथ तृतीयचतुर्थप्रश्नोत्तरमाह—

गाथा—कज्जाइं जो सेवइ । मित्ते कज्जे कए़वि संचयइ ॥ क्रूरो गूढमइर्ठ । तिरिउं सो

होइ मरिऊणं ॥ १ए ॥ व्याख्या—यः पुमान् आत्मनोऽर्थे मित्रं सेवते, कार्ये स्रते सति च

मित्रं संत्यजति, उपलक्षणान्मित्रं दुःखयति, मित्रस्य चाऽशुजं वदति, पुनर्यः पुमान् क्रूरो ज-

वति, तथा यो गूढमतिरर्थादात्मनो गुह्यं मित्रस्याग्रे न प्रकाशयति, स पुमान् मृत्वा तिर्य-

ग्जवति, तिर्यक्षूत्पद्यते, यथाऽशोकदत्तकुमारो मित्रद्रोहं मायां च कृत्वा विमलवाहनस्य कुल-

गुरोर्हस्ती जातः ॥ १ए ॥ तथा—

गाथा—अज्जवमद्दवजुत्तो । अकोहणो दोसवज्जिउं दाई ॥ नयसाहुगुणेसु ठिउं । म-

रिउं सो माणुसो होइ ॥ २० ॥ व्याख्या—यः पुमान् सरलचित्तो जवति, पुनर्निरहंकारी

जवति, पुनरक्रोधो जवति, पुनर्दोषवर्जितो भवति, पुनर्यः सुपात्रे दानं ददाति, पुनर्यो न्या-

यवान् जवति, यश्च साधूनां गुणोत्कीर्तनं करोति, स जीवो मृत्वा मनुष्यो जवति, यथा

सागरचंद्रकुमारः पूर्वोक्तगुणैर्युतो मृत्वा प्रथमकुलकरो विमलवाहननामा जातः. ॥ २० ॥ अथ तयोः संबंधमाह—

महाविदेहे अपराजितानाम्नी नगरी वर्त्तते, तत्र ईशानचंद्रो नामा राजा राज्यं करोति, तत्रैव चंदनदासाभिधानः श्रेष्ठी वसति, तस्य पुत्रः सागरचंद्राभिधानः परमगुणवान् सरलो निर्मलाचारश्च वर्त्तते, तस्यैकं मित्रं अशोकदत्तनामासीत्, परं स मायावी कपटी च वर्त्तते, सोऽपि तत्रैव वसति. एकदा वसंतमासे राजा क्रीडार्थं वनमध्ये गतः सर्वे नगरवासिनो लोका अप्याहूताः संतस्तत्र गताः, सागरचंद्राऽशोकदत्तौ द्वौ सुहृदावपि तत्र वने गतौ, राजा तत्र स्वपरिवारपरिवृतः क्रीडति, एवमन्येऽपि सर्वे जनाः क्रीडंति. इतः सागरचंद्रेण 'मां रक्ष रक्ष' इति कस्याप्यार्त्तशब्दो दूरतः श्रुतः, तदा स जातकृपः खड्गं गृहीत्वैकाकी तच्छब्दानुसारेण ततश्चलितः, तत्र गतेन तेन पूर्णभद्रश्रेष्ठिनः प्रियदर्शनाभिधाना कन्या चौरैरपह्रियमाणा दृष्टा, तदा सागरचंद्रेण निजपराक्रमेण चौरेभ्यः सा मोचिता. ततः

सागरचंद्राद्याः सर्वेऽपि लोका निजनिजगृहे समागताः.

अथैकदा तस्य पित्रा चंदनदासेन सागरचंद्रायोक्तं हे पुत्र! त्वमेतस्य कुमित्रस्याऽशोकदत्तस्य संगतिं त्यज? श्रीजिनधर्मं च पालय? तत् श्रुत्वा सागरचंद्रः कथयति, भो तात! यस्मिन् कार्ये लज्जा समागच्छति तत्कार्यमहं न करिष्यामि. एवंविधेन पुत्रवचनेन पितापि हृष्टः, तस्मिन्नवसरे पूर्णचन्द्रश्रेष्ठी निजपुत्रीरक्षणतः सागरचंद्रं निजपरमोपकारिणं विज्ञाय तस्मै तां निजां प्रियदर्शनाभिधां कन्यां ददौ, सागरचंद्रेणापि महोत्सवपूर्वकं सा परिणीता, तया सह च स विषयसुखानि भुंक्ते. अथैकदा सागरचंद्रः कार्यार्थं कस्मिंश्चिद्ग्रामे गतोऽभूत्, तावताऽशोकदत्तस्तस्य गृहे समागत्य मायां च कृत्वा भोगार्थं प्रियदर्शनांप्रति प्रार्थितवान्. तत् श्रुत्वा सकोपया प्रियदर्शनया स गृहान्निष्कासितः, इतस्तावत्सागरचंद्रोऽशोकदत्तं मार्गे मिलितः, तदा तेन दुष्टेनाऽशोकदत्तेन सागरचंद्रायाऽसत्यवचनेनाऽशुभं तद्गृहिणीस्वरूपं प्रोक्तं. तदा सागरचंद्रेण स्वमनसि चिंतितं ध्रुवं प्रियदर्शनायामेतदकार्यं न संभवति, अयमेवाऽ-

सत्यवक्ता. अथ सागरचंद्रो निजगृहे समागतस्तदा तया स्त्रिया निजस्वामिनोऽग्रे सर्वो वृत्तांतो निवेदितः, तत् श्रुत्वा तेन विचारितं नूनमियं शीलवती सत्येव. क्रमेण चतुर्थे वयसि तौ दंपती सप्तक्षेत्रेषु धनं व्ययीकृत्य मृत्वा जंबूद्वीपस्य दाक्षिणात्ये भरते गंगासिंधुनद्योर्मध्यप्रदेशे तृतीयारकस्यांते पल्योपमस्याष्टमभागे नवशतधनुःप्रमाणदेहौ परस्परमधिकस्नेहवंतौ युगलिनौ जातौ, तत्र कल्पद्रुमास्तयोर्वांछितानि पूरयंति. अथ स मायायुतोऽशोकदत्तोऽपि मृत्वा तस्मिन्नेव वने चतुर्दंतो हस्ती तयोर्युगलिनोर्वाहनरूपो जातः, एवं मायया तस्याऽशोकदत्तस्य तिर्यक्त्वमभूत्. ॥ इति श्रीखरतर० सागरअशोकदत्तकथा समाप्ता ॥ इति तृतीयचतुर्थौ प्रश्नौ ॥ अथ पंचमषष्टप्रश्नोत्तरमाह—

गौतमः पृच्छति हे भगवन्! स्त्री मृत्वा पुरुषः, पुरुषश्च मृत्वा स्त्री कथं भवति? भगवानुवाच—

॥ गाथा ॥—संतुट्ठा सुविणिया । अज्जवजुत्ता य जा थिरा निच्चं ॥ सच्चं जंपइ महिला । सा पुरिसो होइ मरिऊणं ॥ २१ ॥ व्याख्या—या स्त्री संतोषिणी भवति, सुविनीता

भवति, सरलचित्ता च स्थिरस्वज्ञावा ज्ञवति, पुनर्या स्त्री नित्यं सत्यं ब्रूते, सा मृत्वा पुरुषो ज्ञवति, यथा नागिला मृत्वा पद्मश्रेष्ठिरूपा जाता ॥ २१ ॥

॥ गाथा ॥—जो चवलो सढज्ञावो । मायाकवडेहिं वंचए सयणं ॥ न कस्स य विसज्ञो । सो पुरिसो महिलिया होइ ॥ २२ ॥ व्याख्या—यः पुरुषश्चपलस्वभावः शठज्ञाव इति मूर्खः कदाग्रही च, पुनर्मायाकूटकपटैः कृत्वा स्वजनं वंचयति, न च कस्यापि विश्वस्तोऽर्थाद्विश्वासघातकरः, स पुरुषो मृत्वा स्त्री ज्ञवति, यथा नागिलो मृत्वा पद्मश्रेष्ठिनः स्त्री पद्मिनी जाता. ॥ २२ ॥ तयोः कथानकमथ प्रोच्यते—

स्वस्तिमत्यां नगर्यां नयसारनामा राजा राज्यं करोति; तत्र पद्मनामा श्रेष्ठी वसति, स च सत्यवाक् संतोषवानस्ति; तस्य ज्ञार्या पद्मिन्यज्ञिधाना वर्त्तते, सा रूपवती परं मुखे रोगयुता काहलस्वरा असत्यवादिनी मायाविनी च वर्त्तते. श्रेष्ठिना तस्या रोगापनयनार्थं बहव उपचाराः कृताः, परं तस्य समाधिर्न जाता, तदा सा मायया निजज्ञर्त्तारं कथयति य-

त्वं द्वितीयां स्त्रियं विवाहय? तदा श्रेष्ठी जीर्णोद्याने देहचिंतार्थ गतः, तत्र मेघवृष्ट्या धूलीप्रक्षालनतो धननिधानमेकं प्रकटीभूतं, श्रेष्ठिना तद् दृष्ट्वापि न गृहीतं, तथैव तन्निधानं तत्र मुक्त्वा स स्वगृहे समायातः. इतस्तत्र स्थितेन केनापि राजपुरुषेण तत्सर्वं विलोक्य राजसन्नायामागत्य राजा विज्ञप्तः, नो महाराज! पद्मश्रेष्ठी वनमध्ये निधानं दृष्ट्वा तत्रैव च तन्निधानं स्थापयित्वा स्वगृहे समागतोऽस्ति, निशायां च स तन्निधानं स्वगृहे समानयिष्यति. तदा राज्ञोक्तं नो पुरुष त्वं तत्रैव वने याहि? सावधानतया च श्रेष्ठिनः सर्वं कृत्यं पश्य?

अथ स राजपुरुषः प्रछन्नं तत्र स्थितः, परं निशायामपि श्रेष्ठी तस्मिन् वने न समागतः, तस्यां दिश्यपि स न समायातः. अथ प्रातः पुनरपि तेन पुरुषेणागत्य राजा विज्ञप्तः, नो स्वामिन् स निशायामपि तत्र नागतः. तत् श्रुत्वा विस्मितेन राज्ञा तं श्रेष्ठिनमाकार्य कथितं भो श्रेष्ठिन् गतदिवसे त्वया निधिः कथं न गृहीतः? श्रेष्ठिनोक्तं नो राजन् मम पार्श्वे संतोषाख्योऽक्षयो निधिर्वर्त्तते, तस्य तद्वचनेन रंजितेन राज्ञा तं लोनरहितं विज्ञाय नगरमध्ये

महान् श्रेष्टी संस्थापितः, एवं स सुखेन तिष्टति. अथैकदा तत्र वने कश्चिदेकः श्रुतकेवली समवस्रतः, तस्य वंदनार्थं पद्मश्रेष्टिसहितो राजा तत्र गतः, तं वंदित्वा च तस्माद्धर्मः श्रुतः, अथ पद्मश्रेष्ट्युद्भाय गुरुं पृष्टवान् हे मुने ! मम संतोषः केन कर्मणोत्पन्नः? तथैव मम जायापि काहलस्वरा कथं संजाता ? तदा गुरुस्तयोः पूर्वभवं कथयति—

अस्मिन्नेव नगरे केनचिन्मित्रेण निजचपलस्त्रीभयात्पुत्रमापृच्छ्य निजमित्रनागाभिधश्रेष्टिनो गृहे तस्य पत्नीं नागिलां साक्षीकृत्य निजस्वर्णस्थापनिका मुक्ता, स्वयं च धनमुपार्जयितुं देशांतरं गतः, ततो धनमुपार्ज्य पश्चादागच्छन् स मार्गे चौरैर्मारितः, तत्कलत्रपुत्राभ्यामिमां वार्तां श्रुत्वा महान् शोकः कृतः, ततः कियद्दिवसानंतरं ताभ्यां नागश्रेष्टिसमीपे निजा स्वर्णस्थापनिका मार्गिता, तदा तेन श्रेष्टिनोक्तं कस्य समीपे मुक्ता केन गृहीता, केन दत्ता, कः साक्षी, अहं किमपि न जानामि, ताभ्यां राज्ञोऽग्रे स वृत्तांतः कथितः, राजा तं श्रेष्टिनमाकार्य कथितवान्, भो श्रेष्टिन् तव गृहे या एतयोः स्थापनिका मुक्तास्ति, तामेताभ्यां प्रति

प्रयत्र ? तदा तेनोक्तं न कापि मम गृहे तयोः स्थापनिका, तदा राज्ञा ताभ्यां प्रोक्तं एतद्वृत्तांतस्य कमपि साक्षिणं समानयतं ? तदा तत्पुत्रेणोक्तं अस्योदंतस्य साक्षिण्येतद्भार्या नागिला विद्यते. तां विनाऽन्यः कोऽपि साक्षी नास्ति, तदा राज्ञा नागिलामाहूयोक्तं त्वं सत्यां वाणीं वद ? एतत्स्थापनिका तव भर्तुः पार्श्वे मुक्तास्ति न वा ? तदा नागिलया चिंतितमथ मया किं क्रियते? इतस्तटिनी इतश्च व्याघ्रः, अथ प्रांते तया राज्ञोऽग्रे सत्यं प्रोक्तं, तदा राजा तस्याः सत्यवचनेन हृष्टः सन् तां वस्त्राभूषणादिभिः सन्मानयामास, तस्याः प्रार्थनया च श्रेष्ठिनमपि मुक्तवान्. एवं नगरस्त्रीणां मध्ये नागिला सत्यवादिनी प्रसिद्धा जाता. अथैकदा नागश्रेष्ठिनो गृहे मुनिरेकः समागतः, तं नागिला भक्तपानं दत्वा शुभं कर्मोपार्जयामास. ततः क्रमेण सा मृत्वा शुभकर्मोदयतस्त्वं पद्मनामा श्रेष्ठी जातः, नागश्रेष्ठी च मायया मृत्वा तवेयं भार्या पद्मिनी जाता, कूटवचनजल्पनतः सा मुखरोगिणी काहलस्वरा च संजाता. एवं निजपूर्वभवं श्रुत्वा वैराग्यवंतौ तौ द्वावपि जातौ, दीक्षां लात्वा धर्मं च कृत्वा

गृहीतानशनौ कर्माष्टकं त्रोटयित्वा शिवं गतौ. अतोऽन्यजनैरपि मृषावचनं न वक्तव्यं, माया च न कर्त्तव्या ॥ इति पद्मश्रेष्ठिपद्मिन्योः कथा ॥ अथ श्रीगौतमः सप्तमं प्रश्नं पृच्छति—

हे जगवन् केन कर्मणा नपुंसकत्वं जायते? श्रीवीरः प्राह, गाथा—आसं वसहं पसु वा । जो निल्लंछियं इह करेइ ॥ सो सव्वंगनिहीणो । नपुंसउ होइ लोगंमि ॥२३॥ व्याख्या—यः पुमान् अश्वं तुरगं वृषजं छागादिपशुं वा निर्लंछनीकुरुते, अर्थात्तेषां गलकंबलं छिनत्ति, तेषां श्रोत्रादि निष्कासयति, हिंसां च करोति स जीवः सर्वांगैर्हीनो जवति, नपुंसकत्वं च प्राप्नोति, यथा गोत्रासो महापातकित्वान्नपुंसकत्वं प्राप्तः, तस्य गोत्रासस्य संबंधमाह—

वणिक्ग्रामे मित्रप्रजो राजा राज्यं करोति, तस्य राज्ञः पट्टराज्ञी श्रीदेव्यभिधानास्ति. एकदा तत्रैव ग्रामे श्रीवर्द्धमानप्रजुः समवसृतः, जव्यानां पुरतश्च तेन देशना विहिता, तां श्रुत्वा सकलापि पर्षत्सहर्षा संजाता. अथ देशनानंतरं प्रजोः प्रथमः शिष्यः श्रीगौतमः सप्तहस्तप्रमाणदेहो महालब्धिमान् षष्ठतपःपारणके प्रजोरादेशं गृहीत्वा पात्रकं प्रतिलिख्य गोचर्या-

वसरे तस्मिन् वणिक्ग्राममध्ये प्राप्तः, इतस्तेन कश्चित्पुरुषो राजपुरुषैर्वेष्टितो गाढबंधनैर्निगडितो दृष्टः, तस्य हस्तौ पादौ च छेदितावास्तां, अतःकारणात् स महादुःखितश्चतुष्पथमध्ये पतित आसीत्. एवं तन्महापापफलं ज्ञात्वा वैराग्ययुतः श्रीगौतमो भिक्षां गृहीत्वा पश्चाद्वलित्वा श्रीवीरप्रभोरंतिके समागत्य ईर्यापथिकीं च प्रतिक्रम्य भक्तपानमालोच्य पप्रछ, हे भगवन् केन कर्मणायं पुरुषो महादुःखी संजातः ? तदा श्रीवीरप्रभुराह भो गौतम ! त्वमेतस्य पूर्वभवं शृणु ? हस्तिनागपुरे सुनंदो नामा राजाभूत, तस्य ग्राममध्ये चैको गोवाटक आसीत्, तस्मिन् वाटके संध्यासमये गावः सुखेन तिष्टंति, तस्मिन् वाटके भीमाभिधस्यैकस्य पुरुषस्योत्पला नाम्नी भार्या वर्तते, तस्या गोत्रासनामा च पुत्रोऽस्ति, स च दुष्टधीर्निर्दयः पापी जीवघातकोऽस्ति. एकदा स रात्रौ लोके सुप्ते सति गृहादुत्थाय हस्तमध्ये च कर्त्रिकां गृहीत्वा गोवाटके गत्वा गवां पुछकर्णनकौष्टजीह्वादि छेदयामास. एवं स पंचशतवर्षायुः प्रपाल्य तन्महापातकवशान्मृत्वा द्वितीये नरके नारकी जातः, यतः—घोराबलद

समारीया । कीधा जीवविणास ॥ पुण्यविहूणो जीव ते । पामे नरकनिवास ॥ १ ॥ अथ स गोत्रासजीवो नरकस्य दुःखानि भुक्त्वाऽस्मिन्नगरे सुनन्दश्रेष्ठिनो गृहे सुमित्राभिधनार्याया: कुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नः, सा सुमित्रा मृतवत्सत्वेन तं पुत्रं जातमात्रमुत्करे प्रक्षिप्य पुनर्गृहीत्वा तस्य पुत्रस्य उज्झित इति नाम ददौ. क्रमेण च स युवा जातः.

अथैकदा तस्य पिता सुनन्दश्रेष्ठी धनार्थं क्रयाणकैः प्रवहणं भृत्वा समुद्रमध्ये चचाल. कर्मवशाद्वायुवेगेन तत्प्रवहणं भग्नं, ततः सुनन्दश्रेष्ठी मृत्वा देवत्वं प्राप्तः, तं वृत्तांतं श्रुत्वा सुमित्रा शोकसंतापाकुला मृता. अथ तमुज्झितं पुत्रं महापापिनमतीवदुराचारिणं विज्ञाय कुटुंबिनो गृहान्निष्कासयामासुः, क्रमेण स सप्तव्यसनसेवी महानर्थकारी जातः, अथ तत्रैव नगरे काचिदतिशयरूपवती कामध्वजाभिधा वेश्या वर्त्तते, सा सर्वदेशभाषाविचक्षणा राज्ञश्च स्नेहपात्रमासीत्. एकदा स उज्झितस्तस्याः सद्मनि प्रविष्टः, राज्ञो जनैश्च तं तत्र तथा प्रविष्टं दृष्ट्वा गृहांतर्गत्वा वध्ध्वा च तं राज्ञोऽग्रे समानीय दर्शितः, राज्ञ आदेशाच्च महर्द्धिकं

वनापूर्वकं स व्यापादितः, एवं स मृत्वा रत्नप्रभायां नारकी बभूव, नरकाच्च च्युत्वाऽयं स नपुंसको जातोऽस्ति. अतः कारणाज्ञनैर्लाञ्छनकर्म नैव कर्त्तव्यं. ॥ इति गोत्रासकथा, सप्तमः प्रश्नश्च. ॥ अथाष्टमप्रश्नोत्तरं कथयति—

॥ गाथा ॥—जो मारेइ निद्दयमणो। परलोयं नेव मन्नए किंचि ॥ अइसंकलेसकम्मो। अप्पाऊ सो भवे पुरिसो ॥ २४ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो निर्दयः सन् जीवान् मारयति, किंचित्परलोकं च न मन्यते, अतिसंक्लेशं करोति, स जीवो मृत्वा अल्पायुर्भवति, शिवकुमारयज्ञदत्तवत्—तयोः संबंधमाह—उज्जयिन्यां नगर्यां समुद्रदत्तः श्रेष्ठी वसति, तस्य धारिण्यभिधा भार्या वर्त्तते; तस्याः पुत्रः शिवकुमारनामास्ति, यज्ञदत्ताभिधश्चैकः कर्मकरोऽस्ति, अथैकदा स समुद्रदत्तो रोगवशान्मृतः, शिवकुमारपुत्रेण च तस्य स्वपितुर्मृत्युकार्यं कृतं. अथ कर्मवशात्सा धारिणी तेन यज्ञदत्तकर्मकरेण सह लग्ना, ततश्च लोकमध्ये तस्या महत्यवहीलना जाता, अथ शिवकुमारस्तां विरुद्धां वार्त्तां लोकेभ्यो ज्ञात्वा निजमातरं निवारयति.

तदा तया डुराचारिण्या धारिण्या रात्रावेकांते यज्ञदत्तंप्रति पुत्रस्य तच्चेष्टितं ज्ञापितं कथितं च ममायं पुत्रो यथा सूर्यः कुमुदवनं, नदीप्रवाहो निजमृत्तिकातटं दावानलो वनं च, तथाऽयं शिवकुमारस्त्वां मां च व्यापादयिष्यति, अतः केनाप्युपायेन त्वं शिवकुमारं मारय? तदा यज्ञदत्तः कथयति हे धारिणि अयं शिवकुमारो मम स्वामी तव च पुत्रः, अतः कथं स व्यापाद्यते? एतत्प्रसादादेवाहं सुखी जातः, अतःकारणात्तस्य घातकरणोद्भवं जगन्निंद्यं स्वामिद्रोहरूपं महापातकं कथं मया क्रियते? तदा धारिण्या पुनः प्रोक्तं, जो मूढ एनं शिवकुमारं त्वं मारयैव, तन्मृत्युत एवावयोः सुखं जविष्यति, तदा यज्ञदत्तेनापि तन्मारणमंगीकृतं, अथैकदा धारिण्या पुत्रंप्रत्येवमुक्तं जो पुत्र त्वया कस्यापि विश्वासो न कर्त्तव्यः, कश्चिदपि त्वां हनिष्यति, पुत्रेणोक्तं हे मातर्वरं. अथैकदा तया डुष्टया पुत्रंप्रति कथितं हे पुत्र गोपालोऽस्मद्गोवर्गं समीचीनं न चारयति न च रक्षति, अतस्त्वं गोवर्गं चारय? अथ त्वं करे शस्त्रं गृहीत्वा गोपालेन सह वनं याहि? यज्ञदत्तमपि सार्थे गृह्णीथाः, एवं मातुराज्ञया स शिवकु-

मारो गोपालसमीपे गत्वा सर्वं वृत्तांतं तस्मै निवेदयित्वा कथयामास. यत्त्वयाऽहमस्माद्रक्षणीयः, अथ गोपालेन तत्र द्वे शय्ये विहिते, तयोरुपरि संध्यायामागत्य द्वावपि सुप्तौ, घटिकानंतरं शिवकुमारो निजशय्यां वस्त्रेणाच्छाद्योत्थाय च गवां समूहमध्ये गत्वा स्थितः, तदनंतरं यज्ञदत्तः प्रछन्नतया निजशय्याया उत्थाय शिवकुमारस्य शय्योपरि खड्गप्रहारं दत्तवान्, तदा शिवकुमारस्तत्रागत्य यज्ञदत्तं खड्गेन व्यापादितवान्. ततः शिवकुमारेण चोर चौर इति मुखेनोक्त्वा कथितं चौरेणायं यज्ञदत्तो मारित इति. अथ प्रातर्यदा शिवकुमारो निजगृहे समायातस्तदा तन्मात्रा पृष्टं रे पुत्र! यज्ञदत्तः क्वास्ति? कथं स नाऽयातः? पुत्रेणोक्तं स मम पृष्टे समायाति, अथ शिवकुमारो निजमनसि चिंतयति अहो! कर्मविपाकः कीदृशोऽस्ति! मातापि स्वार्थवशतो निजपुत्रं मारयितुमिच्छति, अथ यदा रात्रौ स निद्रालुर्जातस्तदा तन्मात्रा तस्य खड्गो निष्कास्य दृष्टः, तं रुधिरलिप्तं दृष्ट्वा तया चिंतितं नूनमनेन यज्ञदत्तो मारितः, अत एनं मारयामीति विचिंत्य तया तेनैव खड्गेन निजपुत्रो हतः, स वृत्तांतस्तत्रस्थया

शिवकुमारधात्र्या दृष्टः, तदा क्रोधातुरया तया मुशलेन धारिणी हता, धारिण्यापि च सा चपेटया हता, एवं ते चत्वारोऽपि जीवा निर्दयत्वान्महापातकयोगान्मृत्वा दुःखिन. संतोऽल्पायुष्का जाताः परस्मिन् जवे, अतो ज्ञन्यजीवैर्जीववधो नैव कार्यः. ॥ इति श्रीगौतमपृछायामष्टमः प्रश्नः ॥ अथ नवमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—मारेइ जो न जीवे । दयावरो अजयदाणसंतुट्ठो ॥ दीहाऊ सो पुरिसो। गोयम जणिउं न संदेहो ॥ २५ ॥ व्याख्या—यो जीवान्न मारयति यश्च दयावान् जवति, पुनर्यो अजयदानं दत्वा संतुष्टो जवति स जीवो मृत्वा परभवे संपूर्णायुर्जवेत्. हे गौतम ! तद्विषये त्वं संदेहं मा कृथाः ॥ २५ ॥ एवंविधः पुरुषो दामनकवद्दीर्घायुर्जवति, तद्यथा—

राजगृहनगरे जितशत्रुनामा राजा राजते, तस्य जयश्रीनाम्नी राज्ञी विद्यते, तत्र मणिकारः श्रेष्ठी, तस्य च सुयशानाम्नी पत्नी. तयोः पुत्रो दामनकाख्योऽजूत. स यदाष्टवार्षिको जातस्तदा तस्य पितरौ मृतौ, दारिद्र्यजावात्स दामनको नगरमध्ये धनिनां गृहेषु जिक्षावृत्तिं

करोति. अथैकदा द्वौ मुनी सागरपोताख्यवृद्धश्रेष्ठिनो गृहे आहारार्थं प्रविष्टौ, आहारं च गृहीत्वा यदा तौ बहिः समागतौ, तदा ताभ्यां स भिक्षाचरो बालकस्तस्य द्वारि स्थितो दृष्टः, तं दृष्ट्वैकेन मुनिनोक्तं द्वितीयं मुनिंप्रति, भो मुने! नूनमयं बालोऽस्य गृहस्य स्वामी भविष्यति. अथ गवाक्षस्थितेन गृहस्वामिना श्रेष्ठिना तत्सर्वमाकर्णितं. तेन च स वज्राहत इव संजातः, चिंतितं च तेन अहो मयानेकैः कष्टैर्मायावीभूयाऽयं विभव उपार्जितोऽस्ति, तस्य विभवस्य चायं रंकः स्वामी भविष्यति, गुरुवचनमप्यन्यथा नैव भवेत्, अत एनं शिशुं केनाप्युपायेनाहं मारयामि तदावरं. इति विचार्य स सागरपोतः श्रेष्ठी तं मुग्धं बालकं मोदकादिभिः प्रलोभ्य चांडालपाटके पिंगलाख्यचांडालस्य गृहे मुक्तवान्. पश्चात्स स्वयमपि तस्य चांडालस्य गृहे गतः, तत्र गत्वा तेन तं चांडालंप्रत्युक्तमहं तुभ्यं मुद्रापंचकं दास्ये, त्वमेनं शिशुं शीघ्रं हत्वा मां दर्शयेः? इत्युक्त्वा स निजगृहं गतः, अथ स मातंगस्तं बालकं सुरूपं वीक्ष्य करुणापरोऽभूत. ततोऽसौ चिंतयामास यदनेन शिशुनापि सागरपोतस्य कोऽ-

पराधः कृतो भविष्यति? द्रव्यलोभतो मयापीदृक्कर्म नोचितं कर्तुं, अतो मयाऽस्मै बालाय जीवितदानमेव देयं. इति विचार्य स चांडालः कर्त्रिकया तस्य शिशोः कनिष्ठांगुलीं छित्वा तंप्रत्युवाच भो बाल अथ त्वमितो द्रुतं पलायस्व यदि जीवितं वांछसि, अन्यथा त्वामनया कर्त्रिकयाऽहं व्यापादयिष्यामि. तत् श्रुत्वा वाताहतद्रुम इव कंपमानांगः स ततः पलाय्य यस्मिन् ग्रामे सागरपोतस्य गोकुलमभूत्तत्र गतः, तत्र नंदाभिधानेनाऽपुत्रकेन गोकुलस्वामिना स पुत्रतया स्थापितः, अथ स चांडालस्तस्य कनिष्ठांगुलीं गृहीत्वा सागरपोतस्य पार्श्वे समागत्य तं तदभिज्ञानं दर्शितवान्. तद् दृष्ट्वा सागरोऽपि स्वमनसि सहर्षो जातः, चिंतितवांश्च मया मुनेर्वाक्यं विफलीकृतं. एवं स सागरपोतः सुखेन तिष्ठति.

अथान्यदा स निजगोकुले गतः, तत्र नंदगृहे छिन्नांगुलिकं तं दामनकं यौवनस्थं दृष्ट्वा स विषण्णो जातः, नंदं च पप्रच्छ, अयं तव पुत्रः कदा जातः ? कुतो वा त्वया समुपलब्धः ? सत्यं ब्रूहि ? तदा नंदेन कथितं अस्य बालकस्य कनिष्ठांगुली केनचित्कारणेन चांडालेन

छेदिता, तद्भयात्पलाय्य सोऽत्र मदीये गृहे समागतोऽस्ति, मया च स पुत्रत्वेन रक्षितोऽस्ति. तत् श्रुत्वा सागरपोतेन विचारितं नूनं मुनेर्वचः सत्यं जातं. इति विचार्य चिंतातुरः श्रेष्ठी स्वपुरंप्रति चलितुं प्रवृत्तः, तदा नंदेन कथितं भो श्रेष्ठिन्नधुनैव भवतामत्रागमनं जातं, ततः शीघ्रं पश्चात्कथं प्रस्थानं क्रियते ? किं किंचिद् गृहकार्यं त्वया विस्मृतमस्ति? तदा श्रेष्ठिनोक्तं ममैकं महद् गृहकार्यं स्मृतिपथमागतं ततोहं शीघ्रं गछामि. तदा नंदी जगाद, चेद्भवतां किंचिन्महत् शीघ्रं च करणीयं कार्यं भवेत्, तर्हि लेखं लिखित्वा ममास्य पुत्रस्य समर्पय? स शीघ्रमेवेतो गत्वा तं लेखं भवत्पुत्राय तत्र समर्पयिष्यति. श्रेष्ठिनेऽपि तदुचितं, अतोऽसौ लेखमेकं लिखित्वा दामनकाय ददौ, सोऽपि तं लेखं गृहीत्वा द्रुतं, राजगृहनगरसमीपे समागतः. अथ तस्मिन् लेखे तेन दुष्टेन पापिष्ठेन श्रेष्ठिना स्वपुत्रंप्रतीति लिखितमासीत्, यदस्य लेखस्य समर्पयितारंप्रति त्वया निःशंकमनसा विषं देयं, तस्मिन् कार्ये ममाज्ञास्ति. अथ दामनकस्तं लेखं गृहीत्वा नगरसमीपे समागत्य विश्रामहेतोरुद्यानस्थस्मरदे-

वकुले स्थितः, मार्गश्रमतश्च तस्य तत्र निद्रा समागता. इतस्तस्य सागरपोतश्रेष्टिनो विषाभिधाना पुत्री वरार्थिनी स्मरदेवं पूजयितुं तत्र समागता. स्मरदेवं च प्रपूज्य योवनावस्थाप्रादुर्भावतः सा देवंप्रति वरं ययाचे. इतस्तया तत्र निद्रितदामनकस्य पार्श्वे निजपितृमुद्रांकितो लेखो दृष्टः, हस्तलाघवात्तया च स गृहीतः, तत्र लिखितं चोदंतं विज्ञाय तया चिंतितं, अहो मनोज्ञरूपो युवायं वर्त्तते, ममापि मानसमस्योपर्येव मोदते, अतोऽस्य युनो विषदानतो मारणमयोग्यमेव. इति विचार्य तया कज्जलशलाकया विषशब्दोपरिस्थं विंदुं विलुप्य तस्य स्थाने विषा इत्यकरोत्. पुनस्तं लेखं मुद्रयित्वा दामनकस्य पटांचले सा बबंध. ततः स्वयं च निजगृहे समागता, इतो घटिकानंतरं दामनकः प्रबुद्धः शीघ्रं नगरमध्ये समागत्य तं लेखं श्रेष्टिपुत्राय समुद्रदत्ताय दत्तवान्. समुद्रदत्तेन लेखं वाचयित्वा विचारितं, यत्पित्रा लिखितमस्ति अस्मै विषा प्रदीयतां, तस्मिन् विषये कोऽपि संदेहो न कार्यः, अतो मयापि तदाज्ञानुसारेणैव कर्त्तव्यं.

इति विंचार्य तेन तयोः शीघ्रमेव विवाहोत्सवो विहितः, अथ विवाहादिनद्वयानंतरं सागरपोतकर्णपथे सा वार्त्ता गोकुलमध्ये एव जनमुखात् समागता, तेन सोऽतीव विषण्णः सन् ततो नगरंप्रति प्रस्थितः, मार्गे स मनसि चिंतयति, मया यत्किंचिद्विधीयते तत्सर्वं विधिस्त्वन्यथा करोति, नूनमयं मद्गृहजामाता जातः, तथाप्यहं पुनरेनं व्यापादयामीति चिंतयन् स दुष्टात्मा पिंगलनाम्नस्तस्य मातंगस्य गृहे समागत्य तं प्रत्युवाच, अरे! चांडाल! स त्वया कथं न मारितः? सत्यं वद ? चांडालेनोक्तं भो श्रेष्टिन् तदा दयापरिणामवशतो मया स न व्यापादितः, अथ पुनस्तं वालं मम दर्शय, यथा तं मारयित्वा तव मनोरथं सफलीकरोमि. अथ श्रेष्टिनोक्तं नो पिंगल! अद्याहं तं दामनकं संध्याकाले मम गोत्रदेव्या आयतने प्रेषयिष्ये, तदा त्वया तत्र स हंतव्यः, अथ संध्यासमये श्रेष्टी गृहं समागत्य तौ वधूवरकौ प्रतीदमब्रवीत्, अरे युवाभ्यामद्यापि किं कुलदेव्याः पूजनं न कृतं? यत्प्रसादादयं भवतोः संगमो जातोऽस्ति, इत्युक्त्वा पुष्पादिभृतभाजनयुतौ तौ दंपती संध्यासमये पूजार्थं

गोत्रदेव्या आयतने स मुमोच. एवं तौ संध्याकाले पूजार्थं गोत्रदेवीमंदिरे गछंतौ दृष्ट्वा हट्टस्थितश्रेष्ठिपुत्रः समुद्रदत्त उत्थाय तौ प्रत्युक्तवान्, अत्र संध्यासमये पूजावसरो नास्ति, इत्युक्त्वा तावेकांते तत्र चतुष्पथे संस्थाप्य स्वयं च तत्पुष्पादि गृहीत्वा देवालये प्राविशत्. तदा संकेततस्तत्रागतेन पिंगलचांडालेन ज्ञातं यत्स एव पुरुषः समागतः, इति विचार्य तेन स श्रेष्ठिपुत्रः समुद्रदत्तः खड्गेन व्यापादितः, चिंतितं चाद्य मया श्रेष्ठिनो मनोवांछितं कार्यं विहितं. अथ क्रमेण तत्र हाहारवो जातः, सागरपोतो निजपुत्रमरणं विज्ञाय वक्षःस्फोटनेन पुत्रवियोगदुःखितो मृत्युमाप. अथ कुटुंबिभिर्मिलित्वा स दामनकस्तस्य श्रेष्ठिनो गृहादिसर्वधनस्य प्रभुश्चक्रे, अथ स दामनको यौवनेऽपि धर्मं चकार परं विषयेषु वांछां न व्यधात्, एकदा तेन कस्यचित्साधोरग्रे धर्मदेशना श्रुता, देशनाश्रवणानंतरं दामनकेन पृष्टं हे भगवन् कृपां विधाय यूयं मम पूर्वभवं कथयत? मुनिनोक्तं भो दामनक शृणु?

अस्मिन्नेव भरतक्षेत्रे गजपुरनगरे सुनंदाख्य एकः कुलपुत्रोऽभूत्, तस्य जिनदासाख्यः

सुहृद् बभूव. एकदा तौ उद्याने गतौ, तत्रस्थं कंचनाचार्यं निरीक्ष्य सुनंदो मित्रसहितस्तदंतिके समागत्य स्थितः, आचार्येण देशना दत्ता, देशनामध्ये आचार्येण कथितं यो मनुष्यो मांसं भक्षयति स बहुदुःखभाङ्नरकगामी च भवति. इति श्रुत्वा स जातसंवेगो मांसभक्षणस्य शपथं जग्राह, जीवरक्षायां च तत्परोऽभूत्, तदादितः स कदापि जीवहिंसां नाऽकरोत्. अथ कियत्कालानंतरं तत्र कल्पांतकालोपमो दुष्कालः पतितः, सर्वे जनाश्च मांसभक्षणतत्परा जाताः, तदा सुनंदस्य भार्या तंप्रति कथयति, हे स्वामिन् त्वमपि नद्यास्तीरे याहि? तत्र च नदीमध्ये जालं विस्तार्य मत्स्यान् गृहीत्वानय? येनास्मत्कुटुंबस्य पोषणं भवेत्. इति तयोक्तोऽसावुवाच हे प्रिये इदं कार्यं कदाप्यहं न करोमि, अस्मिन् कार्ये महाहिंसा भवति, तदा तद्भार्ययोक्तं त्वं कैश्चिन्मुंडकैर्वंचितोऽसि, अतस्त्वं दूरे याहि? एवं भार्यया बहुशो निर्भर्त्सनात्सुनंदो ह्रदे मत्स्यान् निष्कासयितुं गतः, तत्रागाधे जले च जालं चिक्षेप. तत्र जालमध्ये पतितान् मीनान् दुःखाकुलान् वीक्ष्यानुकंपया स तान् पुनर्जलमध्येऽमुंचत् दिनद्व-

यावधि तेनैवमेव कृतं, तृतीयदिनेऽप्येव करणत एकस्य मीनस्य पक्षिका त्रुटिता, तद् दृष्ट्वा सुनंदोऽतीवशोकार्त्तो जातः, स्वगृहे समागत्य च स्वजनान् प्रति जगाद, अहं कदाचिदपि नरकनिबंधनरूपां जीवहिंसां न करिष्यामि, एवमुक्त्वा स गृहान्निर्गतः, एवं कियत्कालं यावत्तन्नियमं प्रपाल्य ततो मृत्वाऽयं त्वं दामनको जातः, मत्स्यपक्षत्रोटनकर्मोदयत इह भवे तवैकांगुली त्रुटिता, एवं गुरुभ्यो निजपूर्वभवं श्रुत्वा सुनंदः संवेगतोऽनशनं विधाय समाधिना च स्वायुः प्रपाल्य मृत्वा सुरवरो बभूव, ततश्च्युत्वा मर्त्यभवं प्राप्य जैनीं दीक्षां च प्रपद्य क्रमात्स मोक्षं यास्यति ॥ इति जीवदयादानविषये दामनककथा संपूर्णा ॥ अथ दशमैकादशप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—देइ न नियमं सम्मं। दिन्नं पि निवारए दितं ॥ एएहिं कम्मेहिं। जोगेहिं विवज्जिओ होइ ॥ २६ ॥ व्याख्या—यः पुरुष आत्मनो वस्तु कस्मैचिन्न ददाति, पुनः कस्मैचिद्दत्तं वस्तु पश्चाद् गृह्णाति, पुनरन्येभ्यो दानदायकान्निवारयति; इदृशेन कर्मणा जीवो

भोगरहितो भवति, धनसारवत्—

॥ गाथा ॥—सयणासणवत्थं वा । भत्तं पत्तं च पाणयं वावि ॥ हीयेण देइ तुट्ठो । गोयम भोगी नरो होइ ॥ २७ ॥ व्याख्या—यः पुरुषः शयनासनवस्त्राणि पट्टिकासंस्तारकपादपुंछनकंबलादीनि पुनर्भक्तं पात्रं पानीयं च साधुभ्यो हृदये हर्षं धृत्वा ददाति, स जीवो हे गौतम! भोगवान् सुखभाग्भवति, धनसारवत् ॥ २७ ॥ अथ धनसारकथामाह—

मथुरायां नगर्यां धनसारनामा श्रेष्ठी वसति, स षट्षष्टिकोटीनामधिपतिः, परं महाकृपणो धर्मे व्ययं न करोति, गृहद्वारि समागतं भिक्षाचरं दृष्ट्वेर्ष्यां करोति, यः कश्चिन्मार्गयति तस्मै एव स कुप्यति, याचकं दृष्ट्वा दूरे भवति, प्राघूर्णकमभ्यागतं दृष्ट्वा स्वयं पलायनं करोति, कोऽपि जनः प्रभाते तस्य नामापि न गृह्णाति. अथैकदा तस्य भर्थापनिकात्रयमित्थमागतं निधानगता द्वाविंशतिस्वर्णकोटयोंगाररूपाः संजाताः, द्वाविंशतिकोटिभृत्प्रवहणं च भग्नं, द्वाविंशतिकोटिभृतानि शकटानि च मार्गे चौरैर्गृहीतानि, एवंविधं वृत्तांतं

श्रुत्वा स धनसारोऽचेतनः शून्यहृदयो जातो भूमौ च पतितः, पश्चाज्जनैः स सचेतनीकृतः परं शून्यमनाः सन् चतुष्पथे भ्रमति, लोकास्तस्य हास्यं कुर्वंति; कियद्दिवसानंतरं स दशसहस्रभाटकेन प्रवहणं गृहीत्वा समुद्रमध्ये चलितः; कर्मवशात्प्रवहणं भग्नं, परं तेन पट्टकमेकं लब्धं, तस्य सहायेन स समुद्रं तरित्वा तटे समागतः, अथ तत्रस्थः स एवं चिंतयति, मया सुपात्रे दानं न दत्तं, तथाऽन्यपार्श्वान्न दापितं, अत एव मम लक्ष्मीर्गता, लक्ष्म्यास्त्रयो गतयः संति, यथा—दानं भोगो नाश इति. मल्लक्ष्म्यास्त्वेकैव गतिर्जाता.

इतस्तत्र वने केवलिनं समवसृतं विज्ञाय स तं वंदितुं गतः, तं वंदित्वा श्रेष्ठी केवलिनं गुरुंप्रति पृच्छति, हे भगवन् अहं केन कर्मणैवंविधः कृपणो जातः? मम लक्ष्मीश्च कथं गता? तदा गुरुः कथयति भो धनसार! त्वं शृणु ? धातकीखंडे भरतक्षेत्रे द्वौ भ्रातरौ महर्द्धिमंतावास्तां, तयोर्यो वृद्धभ्राता स उदारचित्तो गंभीरः सदा दानमतिश्च बभूव. द्वितीयभ्राता च रौद्ररूपो महाकृपणश्चासीत्. अथ वृद्धभ्रात्रा स लघुभ्राता भिन्नः कृतः, दानमाहात्म्य-

तो वृद्धभ्रातुर्लक्ष्मीर्वर्द्धते, लघुभ्रातुश्च कृपणस्वभावतो लक्ष्मीस्त्रुटति. तद् दुःखेन दुःखितो लघुभ्राता वृद्धभ्रात्रा सह कलहं करोति. तदा स वृद्धभ्राता वैराग्याद्दीक्षां गृहीत्वा तपसा च कतिचित्कर्मक्षयं विधाय स्वायुःप्रांते सौधर्मे सुरोऽभूत्, लघुभ्राताऽप्यज्ञानतपः कृत्वाऽसुरकुमारो जातः, ततश्च्युत्वा स लघुभ्रातृजीवस्त्वं धनसारोऽयं जातः, वृद्धभ्रातुर्जीवश्च देवलोकाच्च्युत्वा तामलिप्त्यां नगर्यां कस्यचिद्व्यवहारिगृहे पुत्रीभूय, पश्चाद्दीक्षां गृहीत्वा कर्मक्षयं च विधायायमहं केवलमभूवं, एवं पूर्वभवस्याहं तव भ्रातास्मि, त्वया तदा दानं न दत्तं, अंतरायकर्म च बद्धं, तदुदयतस्तव धनं गतं, इति श्रुत्वा धनसारेण गुरोः समीपे इति नियमो गृहीतो यदद्यप्रभृत्यहं लाभाच्चतुर्थांशं धर्ममार्गे वितरिष्यामि, एवं तेन यावज्जीवं नियमो लब्धः, अथ स श्रावकधर्ममंगीकृत्य तामलिप्त्यां च समागत्य व्यवसायं करोति. क्रमेण तस्य बह्वी लक्ष्मीर्जाता. अथ स सुपात्रे दानं ददाति पर्वतिथौ च पौषधव्रतं गृह्णाति. अथैकदा स पौषधं गृहीत्वा कायोत्सर्गेण कस्मिंश्चिच्छून्यगृहे स्थितः, तत्र केनचिद्व्यंतरेण सर्परूपं

विधाय स दंशितः, परमसौ न क्षुब्धः, ततः संतुष्टेन व्यंतरेणोक्तं हे श्रेष्टिन् त्वं पुनर्मयुरायां याहि? त्वया यद्धनं निधाने स्थापितमस्ति तद्धनं तत्र तथैव विद्यते, अतस्त्वया तन्निष्कासनीयं, एवमुक्तः स तत्र गत्वा निजधनं स्वाधीनं चक्रे. क्रमेण च स पुनः षष्टिकोटीनां स्वामी जातः, अथ स सप्तक्षेत्रेषु धनं व्ययति, तेन तत्र नवीनं जिनमंदिरं कारापितं, एवं सोऽस्मिन्नेव भवे पुण्यप्रभावात्सुखी जातः, पश्चात्पुत्रंप्रति गृहभारं दत्वा स्वयं चाऽनशनं विधाय सौधर्मदेवलोकेऽरुणाभविमाने स चतुःपल्योपमायुर्देवो जातः, ततश्च्युत्वा स महाविदेहे मोक्षं प्राप्स्यति. ॥ इति धनसारश्रेष्टिकथा संपूर्णा ॥ अथ द्वादशमत्रयोदशमप्रश्नोत्तरमाह—

गाथा—गुरुदेवय साहूणं । विणयपरो संतदंसणीउ य ॥ न भणेइ किंपि कडुयं । सो पुरिसो जायए सुहिउ ॥ २७ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो गुरूणां देवानां साधूनां च विनयं करोति, धर्मनिंदादि किमपि कटुवचनं न ब्रूते. एवंविधः सज्जनानां दर्शनीयः स पुरुषः सु-

खी भवति, सर्वजनवल्लभश्च जायते. राजदेववत्. ॥ २७ ॥

गाथा—अगुणोवि, गव्विठवि य । निंदइ धीरे तवस्सिणो कामी ॥ माणी विडंबर्ड जो । सो जायइ दुही पुरिसो ॥ २ए ॥ व्याख्या—यः पुमान् निर्गुणी अहंकारी च भवति; पुनर्यो गुणवतां तपस्विनां च निंदां करोति, पुनर्यः कामी भवति, पुनर्यो जात्यादिमदं करोति, तथाऽन्येषां विडंबनां च करोति स जीवो मृत्वा दुःखी भवति ॥ २ए ॥ अत्र राजदेवभोजदेवयोः संबंधमाह—

यथाऽयोध्यायां नगर्यां सोमचंद्रो राजा राज्यं पालयति, तत्र च देवपालाभिधः श्रेष्ठी वसति, तस्य देवदिन्नानाम्नी भार्या वर्त्तते, तस्या राजदेवभोजदेवाभिधौ द्वौ पुत्रो जातौ. तयोर्वृद्धभ्राता राजदेवः सर्वजनानां वल्लभो महासौभाग्यवांश्च बभूव, यदासावष्टवार्षिको जातस्तदा तेन सकला अपि कलाः शिक्षिताः, यौवने च स पित्रा स्वयंवरां कन्यांप्रति परिणायितः, स हट्टे व्यवसायं कुर्वन् बहुतरं लाभमधिगच्छति, राज्ञोऽपि सोऽतीवमाननीयोऽभूत्.

अथ द्वितीयो जोजदेवश्च जन्मत आरज्य दौर्जाग्यवान् निष्कलश्च जातः, यदा स यौवनवयः प्राप्तस्तदा तस्यार्थे पित्रा बह्व्योऽपि कन्या मार्गिताः, परं कोऽपि तस्मै कन्यां न ददाति. तदा पित्रा कस्मैचित् दरिद्रिणे दिनारपंचशतं दत्वा तस्य पार्श्वे स्वपुत्रकृते तत्कन्या मार्गिता, परं सा कन्योवाच, अहमग्नौ प्रविशामि परमेनं पुरुषं वरं न करिष्यामि, यतोऽसौ कूटव्यवसायान्न किंचिल्लाजमधिगछति. इतः कश्चिद् ज्ञानी गुरुस्तत्र समागतः, पुत्राज्यां सहितः श्रेष्टी तं वंदितुं वने गतः, तत्र देशनाश्रवणानंतरं श्रेष्टी गुरुं पृछति, हे जगवन् ममायमेकः पुत्रः सौजाग्यवान् द्वितीयश्च दौर्जाग्यवान् केन कर्मणा जातः? गुरुः कथयति हे श्रेष्टिन्! जीवेन कृतं शुजाशुजं कर्म अजुक्तं न प्रयाति. अस्मिन्नेव नगरेऽस्माद्भवात्तृतीयजवे गुणधरमानधराजिधौ द्वौ वणिक्पुत्रावभूतां. तयोर्गुणधरो देवगुरुसाधूनां विनये सावधान उपशांतकोपश्चाजूत्, कदापि स डुर्वचनं न ब्रूते. अथ द्वितीयो मानधरो निर्गुणः सन् तपस्विनां धर्मवतां च निंदाकारी हास्यकारी च संजातः, एकदा वर्षाकाले एकं मासोपवासिनं

मुनिं दृष्ट्वा स मानधरस्तस्य निंदां कृतवान्, यथायं मायावी मुनिर्लोकान् वंचयितुं केवलं यशोऽर्थमेव तपः करोति, नूनमयं पाखंडी वर्त्तते. तदा तत्साधुसेवाकारक एको देवस्तत्रागत्य तंप्रति कथयति भो मानधर त्वं साधोर्निंदां मा कुरु? एवं तेन निवारितोऽपि स निजकुचेष्टां न त्यक्तवान्. तदा देवेन चपेटया हतो मृत्वा प्रथमे नरके स नारकी जातः, ततो नरकान्निःसृत्यायं तव भोजदेवाभिधः पुत्रो जातः, एवं साधूनां निंदाकरणात् स दौर्भाग्यवान् जातोऽस्ति. अथ तौ द्वावप्येवंविधां गुरुवाणीं श्रुत्वा जातिस्मरणं प्राप्तौ. भोजदेवो निजपूर्वभवं दृष्ट्वात्मनो निंदां कृतवान्. ततस्ते त्रयोऽपि केवलिनः पार्श्वे श्राद्धधर्मं स्वीचक्रुः, कालांतरे तौ द्वावपि दीक्षां गृहीत्वा मृत्वा च देवलोके गतौ, तृतीयभवे च मोक्षं यास्यतः; यतः—गुण बोले निंदे नहि। ते सोभागी होय ॥ अवगुण बोले परतणा। ते दुर्भागी होय ॥ १ ॥ अतः कारणात्कस्यापि निंदा न कार्या. इति राजदेवभोजदेवयोः कथा समाप्ता ॥
अथ चतुर्दशमपंचदशमप्रश्नोत्तरमाह—

गाथा–जो पढइ चिंतइ सुणे । अन्नं पाढेइ देइ उवएसं ॥ सुयगुरुभत्तिजुत्तो । मरिउं सो होइ मेहावी ॥ ३० ॥ व्याख्या—यः शास्त्रं पठति चिंतयति शृणोति च, तथैव अन्यं पाठयति धर्मोपदेशं च ददाति, पुनः शास्त्रस्य गुरोश्च यो भक्तिकारको भवति, स जीवो मृत्वा मेधावी भवति. यथा मतिसारमंत्रिपुत्रः सुबुद्धिमान् निजबुद्ध्या राजलोके वल्लभो जातः,

गाथा–तवनाणगुणसमिद्धी । अवमन्नइ किर न याणइ एसो ॥ स मरिऊण अहन्नो । दुम्मेहो जायइ पुरिसो ॥ ३१ ॥ व्याख्या—यः पुरुषस्तपस्विनं ज्ञानवंतं च गुणवंतं चापि दृष्ट्वा तंप्रत्यवगणयति, यथाऽयं किं जानाति? एवं यो मुखेन वक्ति स जीवो मृत्वा कुबुद्धिमान् अधन्यो लोके च निंदनीयो भवति, दुर्बुद्धिवत्. ॥ ३१ ॥ अथ तयोः संबंधमाह—

क्षितिप्रतिष्टिते नगरे चंद्रयशा राजा राज्यं करोति, तस्य मतिसारनामा मंत्री वर्त्तते, तस्य मंत्रिणो द्वौ पुत्रौ स्तः, एकः सुबुद्धिनामा, द्वितीयश्च दुर्बुद्धिनामा. मतिसारेण मंत्रिणा तौ द्वावपि कलाचार्यस्य पार्श्वे पाठितौ, परमेकः कलावान् विद्वान् सुबुद्धिश्च जातः, द्वि-

तीयस्तु निष्कलो विद्यारहितो महामूर्खो बभूव, लोकैरपि तन्नाम दुर्बुद्धिरिति विहितं. तत्र नगरे धनाभिधश्चैकः श्रेष्ठी वसति, तस्य चत्वारः पुत्राः संति, एको जावकः, द्वितीयो त्रावकः, तृतीयो वाहकः, चतुर्थश्च सावकः, एवं ते चत्वारोऽपि परिणायिताः संतः सुखेन तिष्टंति. अथ कियत्कालानंतरं स धनश्रेष्ठी रोगग्रस्तो जातः, तदा तेन तान् पुत्रानाकार्य शिक्षा दत्ता, यथा त्नो पुत्रा युष्माभिः परस्परं भिन्नत्वं न विधेयं, एकस्थाने एव स्थातव्यं, तथा कदाचिद्भवतां पृथक्त्वं जायते तथापि कलहो न कर्तव्यः, पुत्रैरपि पितुर्वचनं तथेति प्रतिपन्नं. मया युष्माकं चतुर्णामपि पुत्राणां कृते चत्वारि निधानानि गृहस्य चतुःकोणकेषु क्षिप्तानि संति, तानि युष्माभिर्गृहीतव्यानि. इत्युक्त्वा स धनश्रेष्ठी समाधिना मृतः.

अथ तैश्चतुर्भिर्भ्रातृभिर्मिलित्वा तानि निधानानि निष्कासितानि, तत्र वृद्धभ्रातुः केशनिधानं द्वितीयस्य मृत्तिकानिधानं, तृतीयस्य कज्जलनिधानं, चतुर्थस्य च स्वर्णरत्ननिधानं निःसृतं, तदा चतुर्थः पुत्रो निजनिधानं दृष्ट्वाऽतीवहृष्टो बभूव. अन्ये त्रयोऽपि भ्रातरः क्लेशं

कर्तुं लग्नाः, तदा लघुभ्रात्रा प्रोक्तं भो भ्रातरः पित्रा यद्यद्वस्तु यस्य यस्य दत्तं, तत्तदेव तेन ग्राह्यं, तद्विषये मनस्यन्यथा नैव चिंतनीयं. परं ते सर्वेऽपि कलहं कुर्वंतो राज्ञः समीपं समागताः, विज्ञप्तश्च तै राजा यदस्माकं कलहं त्वं दूरीकुरु? राज्ञा निजमंत्रिणे तत्कलहदूरीकरणार्थमादिष्टं. तत् श्रुत्वा मंत्री किंकर्त्तव्यमूढः संजातः, तदा तत्रस्थेन सुबुद्धिनाम्ना मंत्रिपुत्रेण तान् भ्रातॄनेकांते समाकार्य कथितं, यूयं कलहं मा कुरुत? अतिविज्ञेन युष्मत्पित्रा सर्वेभ्यो युष्मद्भ्यस्तुल्यमेव धनं दत्तमस्ति, यूयं तन्निधानानां परमार्थं न जानीथ. केशभृतनिधानस्वामिनो गोघोटकप्रमुखं धनं दत्तमस्ति, मृत्तिकाभृतनिधानस्वामिनः क्षेत्रवाटिकादिरूपं धनं दत्तमस्ति. कज्जलभृतनिधानस्वामिन उद्ग्राहणिकादिगतं धनं दत्तमस्ति. चतुर्थस्य च तत्परिमितमूल्योपेतं स्वर्णरत्नादिरूपं धनं दत्तमस्ति. एवं तेन सुबुद्धिना तेषां कलहो दूरीकृतः, ततस्ते सर्वेऽपि संतुष्टीभूय राज्ञे निवेदयामासुर्यदस्माकं कलहः सुबुद्धिना दूरीकृतोऽस्ति. तत् श्रुत्वा हृष्टो राजा तस्मै सुबुद्धये निजमंत्रिपदं ददौ, लोकेऽपि च स

प्रसिद्धो जातः, द्वितीयो मूर्खभ्राता च कुबुद्धिरिति ख्यातो बभूव, अथान्यदा तस्मिन्नगरे ए-को ज्ञानी गुरुः परिवारयुतः समागतः, तदा नृपसुबुद्ध्यादयो लोकास्तं वंदितुं गताः, देशनाश्रवणानंतरं सुबुद्धिना पृष्टं हे भगवन्! केन कर्मणाऽयं कुबुद्धिरीदृशो जातः? तदा गुरुरुवाच भो मंत्रिन् शृणु? अस्मिन्नेव नगरे विमलाचलनामानौ द्वौ वणिक्पुत्रावभूतां, तयोर्विमलेन गुरोः समीपे दीक्षा गृहीता, क्रमेण स द्वादशांगीपाठको जातः, सोऽन्येषां मुनीनां पाठयति, तुष्टेन गुरुणा तस्मै आचार्यपदं दत्तं, पश्चाद्धर्मोपदेशेन तेन बहवो जनाः प्रतिबोधिताः, स्वायुःक्षयेण च स द्वितीये देवलोके गतः श्रुतभक्तिवशात्. अचलश्च यतीनां ज्ञानवतां च निंदाकरणात्स्वायुःक्षये मृत्वा द्वितीये नरके गतः, ततश्च्युत्वा विमलस्य जीवस्त्वं सुबुद्धिनामा जातः, द्वितीयोऽचलजीवश्च नरकाच्च्युत्वा निंदापापयोगादयं दुर्बुद्धिर्जातः, पुनरप्ययं बहु संसारं भ्रमिष्यति. सुबुद्धिरथ दीक्षां गृहीत्वा श्रुतस्य पठनपाठनं च विधाय स्वायुरंते पंचमे देवलोके देवो भूत्वा क्रमेण मनुजभवं प्राप्य मोक्षं यास्यति. ॥ इति सुबुद्धिकुबुद्धिक-

था समाप्ता ॥ अथ षोडशसप्तदशमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जो पुण गुरुजणसेवी । धम्माधम्माइं जाणिउं कुणइ ॥ सुयदेवगुरुजत्तो । मरिउं सो पंडिउं होइ ॥ ३१ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो वृद्धानां सेवां भक्तिं करोति, पुनर्यः पुण्यपापे विज्ञाय पुण्यमेव करोति, पुनर्यः श्रुतस्य देवस्य गुरोश्च जक्तिं करोति, स जीवो मृत्वा पंडितो जवति. यथा पूर्वभवे आम्रजीवो देवगुरुजक्त्या कुशलनामा पंडितोऽभूत् ॥३१॥

॥ घाथा ॥—मारेह खायेह । किं वा पढिएण किं च धम्मेणं ॥ एयं चिय चिंततो । मरिउं सो काहलो होइ ॥ ३२ ॥ व्याख्या—यो जीव एवं वदति भो मारयंतु जीवान्, मांसमदिरादिकं च जक्षीकुर्वंतु, पठनेन किं जवति ? तथैव धर्मेणापि किं जवति ? इदं वचो जल्पन्, एवं च चिंतयन् स जीवो मृत्वा मूको मूर्खो जवति. यथा पूर्वजवे आम्रसुहृत्कुशलगृहे कर्मकरो जातः ॥ ॥ ३२ ॥ तयोः संबंधमाह—

धारावत्यां नगर्यां वैश्रवणनामा धनवान् श्रेष्ठी वसति, तस्य कुशलाख्यः पुत्रो ह्यासत-

तिकलायुतो महाविज्ञो बुद्धिनिधानः पदानुसारिणीप्रज्ञाविचक्षणोऽस्ति, तस्य गृहे एको कर्मकरोऽस्ति, स महाकुरूपवान् दुर्भाग्यवान् मुखरोगी चास्ति, परं तस्योपरि कुशलस्य महान् स्नेहोऽस्ति, स जिनधर्मं जानाति करोति च, अथैकदा स कुशलो वनमध्ये क्रीडां कर्तुं गतः, तत्र तेनैको विद्याधरः पृथिव्या उच्छलन् पुनश्च पतन् दृष्टः, तं तथाविधं दृष्ट्वा कुशलेन पृष्टं भो उत्तम ! त्वं कथं भूमित उच्छलन् पुनः पतसि ? विद्याधरेणोक्तं मया ममाकाशगामिनी विद्याया एकं पदं विस्मृतमस्ति, तेनाहमुड्डीय पुनः पतामि, कुशलेनोक्तं मम तस्या विद्यायाः प्रथमं पदं ब्रूहि? तत् श्रुत्वा विद्याधरस्तत्प्रथमं पदं कथितवान्. तदा कुशलेन पदानुसारिण्या लब्ध्या विस्मृतं पदं तस्मै कथितं. तत्क्षणमेव तस्याकाशगामिनी विद्या संपूर्णा जाता. अथ स विद्याधरो हृष्टः सन् कुशलस्य पितुर्नाम पृष्ट्वा स्वस्थाने गतः, द्वितीयदिने वैश्रमणश्रेष्ठिनो गृहं पृष्ट्वा स विद्याधरस्तत्र समागतः, तस्मिन्नवसरे स कुशलो देवपूजां करोति. तं दृष्ट्वा तेन विद्याधरेण पृष्टं भो कुशल त्वमिदं किं करोषि ? कुशलेनोक्तं देवपूजामहं करोमि. वि-

द्याधरेणोक्तं को देवः? कुशलो जगाद वीतरागो देवः, पुनर्विद्याधरेण पृष्टं को धर्मः? कुशलेनोक्तं श्रीवीतरागप्रणितो धर्मः, विद्याधरो जगाद को गुरुः? तेनोक्तं सत्यधर्मवक्ता गुरुः, एवंविधं सम्यक्त्वं तेन विद्याधरेणाप्यंगीकृतं. ततस्तेन विद्याधरेण वैश्रमणश्रेष्टिनंप्रत्युक्तं हे श्रेष्टिन् एकदा मम पित्रैको नैमित्तिकः पृष्टो यन्मम पुत्र्याः को वरो नविष्यति? तदा तेन नैमित्तिकेनोक्तं यस्तव पुत्रस्याकाशगामिनीविद्याया विस्मृतं पदं कथयिष्यति स तव पुत्र्या नर्ता नविष्यति, अतः कारणादहमत्रागतोऽस्मि, ततस्त्वं त्वत्पुत्रं मम सार्थे मुंच? यथा वैताढ्यपर्वते गत्वा मम नगिनीं सुंदरीं तेन सार्द्धं विवाह्याहं तं पश्चादत्र समानयामि. तद्वचः श्रुत्वा श्रेष्टिना तत्तथैवांगीकृतं. ततः स विद्याधरस्तं श्रेष्टिसुतं सार्थे गृहीत्वा वैताढ्यपर्वते च निजगृहं समागत्य तेन सह निजां नगिनीं परिणाय्य, तं च शास्वतान् चैत्यान् वंदापयित्वा तेन सह मंरूपे समागत्य श्रमणमुनिं च वंदित्वा तत्र स्थितः, तदा कुशलेन मुनये पृष्टं हे भगवन्! मम केन कर्मणा निर्मला पदानुसारिणी लब्धिर्जाता? तदा मुनिः कथयति—

इतो भवात्तृतीये भवे आम्रनिंबनामानौ द्वौ कुलपुत्रावभूतां, तौ परस्परमत्यंतस्नेहपरौ, तयोर्मध्ये एक आम्रो गुरोः सेवां करोति, पुण्यपापयोर्विचारं पृच्छति, एकदा तस्मै गुरुणा भणितं, त्वं पंचवर्षोपरि पंचमासन् यावद् ज्ञानपंचमीतपः कुरु? अथैवं करणतः पुण्यबंधनात्त्वं ततो मृत्वा देवोऽभूः, ततश्च च्युत्वा त्वमयं वैश्रमणश्रेष्ठिनो गृहे समुत्पन्नः, द्वितीयो निंबाख्यस्तव सुहृन्नास्तिकत्वेन तथा परनिंदागुरुनिंदाधर्मनिंदाकरणाच्च. नरके गत्वा, ततश्च च्युत्वा युष्मद्गृहे कर्मकरो जातः, पूर्वकृतदुःकर्मानुसारेण स मूको दौर्भाग्यवान् कुरूपश्च जातः, यथा तस्य नामाभूत्तथैव तस्य परिणामोऽप्यभूत्. एवं हे कुशल ज्ञानपंचमीतपःकरणात्तथा गुरुभक्तिकरणाच्च तव पदानुसारिणी लब्धिरभूत्. इत्थं गुरुमुखात् श्रुत्वा कुशलस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं. ततस्तेन देशविरतिरूपो धर्मोंगीकृतः, ततोऽसौ सकलत्रो निजगृहे समागतः, विद्याधरोऽपि वैताढये गतः, अथास कुशलः सुंदर्या सह सुखं भुंजानस्तिष्ठति. क्रमेण तस्य द्वौ पुत्रौ जातौ, तयोर्वृद्धपुत्रस्य गृहभारं दत्वा कुशलः पित्रा सह दीक्षां

ज्ञात्वा शुद्धं चरित्रं च प्रपाल्य मोक्षे गतः, नींबस्य जीवस्तु जवे ज्रांत्वा नरके गतः, उक्तं च—जो नाणपंचमीतवं । उत्तमजीवा कुणंति जावजुआ ॥ उवभुंजियमणुयसुहं ॥ पावंति य केवलं नाणं ॥ १ ॥ इत्याम्रनिंबकथा समाप्ता ॥ अथ अष्टादशमैकोनविंशतितमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—सव्वेसिं जीवाणं । तासं न करेइ नो करावेइ ॥ परपीमवज्जणाउ । गोयम धीरो जवे य पुरिसो ॥ ३४ ॥ व्याख्या—यो जीवः सर्वेषां जीवानां त्रासं जयं नो ददाति, अन्यस्मात् त्रासं च नो कारापयति, तथा यः परपीमां वर्जयति, एवंविधः पुरुषो हे गौतम! धीरो जवति, यथाऽजयसिंहाख्यः पुरुषो धीरः साहसिकश्च संजातः ॥ ३४ ॥

॥ गाथा ॥—कुक्कुरतित्तरलावे । सूयरहिरणे य विविहजीवे य ॥ निच्चं विग्घो घारेइ । सो सव्वकालं हवइ जीरु ॥ ३५ ॥ यः पुरुषः कुक्कुरतित्तरलावान् पुनः शूकरमृगादिविविधजीवान् नित्यं पंजरे क्षिप्त्वा रक्षति सर्वजीवानां चोद्वेगं जनयति स पुरुषो मृत्वा सर्व-

कालं यावद्भिरुर्भवति, अजयसिंहलघुभ्रातृधनासिंहवत् ॥ ३५ ॥ अथ तयोः कथामाह—

पृथ्वीतिलकपुरे पृथ्वीराजाभिधो राजा राज्यं करोति, तत्र धर्मसिंहनामैकः क्षत्रियो वसति स जिनधर्मे रक्तोऽस्ति, तस्याऽजयसिंहधनासिंहाख्यौ द्वौ पुत्रावभूतां. तयोर्मध्ये वृद्धोऽजयासिंहो व्याघ्रसिंहसर्पादिभ्योपि भयं न प्राप्नोति, चेदाकाशाद्वज्रं पतेत्तथापि स आतंकं नो लभते, अन्यो धनासिंहाख्यो लघुभ्राता च रज्जुमपि दृष्ट्वा तं सर्पं मनुते, एवं स मनस्यतीवभयभीतो वर्तते. एकदा नगरसमीपे सिंहमागतं श्रुत्वा कोऽपि जनस्तन्मार्गे न याति, तदा प्रधानपुरुषैः राज्ञे निवेदितं भो महाराज नगरसमीपे एकः सिंहः समागत्य स्थितोऽस्ति. तदा राज्ञा सभामध्ये बीटकं करे गृहीत्वोर्ध्वीकृतं, कथितं च यः कोऽपि सिंहं विदारयति तस्याहमिदं बीटकं यच्छामि. राज्ञेत्युक्ते कोऽपि तद्बीटकं न गृह्णाति, तदाऽजयसिंहेन तद्गृहीतं, कथितं चाहमेकाक्येव सिंहं विदारयिष्यामि लोकानां च सुखं करिष्यामि, इत्युक्त्वाऽजयसिंहो वने गत्वा बाणेन च सिंहं विदारितवान्. एवं तं सिंहं मृतं ज्ञात्वा स

पश्चाद्वलित्वा राज्ञोऽग्रे गत्वा प्रणामं कृत्वा स्थितः, राजापि तुष्टः सन् तं वस्त्रालंकारादि द-त्वा राजमान्यं विहितवान्.

अथैकदा कश्चिदेकः सामंतो राज्ञ आज्ञां न मन्यते, मार्गे च लोकानामुपरि धाटीं पातयति, ग्रामांश्च लुंटति. तं वृत्तांतं ज्ञात्वा राज्ञाऽजयसिंहस्य तज्जयाय बीटकं दत्तं, कथितं च भो अजयसिंह त्वं तत्र गत्वा तं दुष्टं च बध्ध्वास्माकं पार्श्वे समानय? तदाऽजयसिंहः कटकं लात्वा तस्य सन्मुखं गतः, तस्य समीपे च तेन दूतो मुक्तः, दूतेन गत्वा तस्मै सामंतायोक्तं यत्त्वं राज्ञ आज्ञां मानयस्व? परं सामंतेन तद्वचो न स्वीकृतं. दूतेन पश्चादागत्याऽजयसिंहायोक्तं यत्स सामंतो राज्ञ आज्ञां नांगीकरोति, कथयति चाहं युद्धं करिष्यामीति. तत् श्रुत्वाऽजयसिंहो रात्रावेकाक्येव प्रछन्नरीत्या दुर्गमुल्लंघ्य सामंतस्य गृहे प्रविष्टः, तत्र तं सुप्तं सामंतमुत्थाप्य तेन सह च युद्धं कृत्वा तं बद्धवान्, ततोऽनंतरं तस्य सामंतस्य जायर्याऽजयसिंहपार्श्वाद्भर्तृरूपां भिक्षां मार्गयित्वा नत्वा च स मुक्तबंधनः कारितः, तदा सोऽप्य-

जयसिंहस्य सेवको जातः, अथ तस्यामेव रात्रावभयसिंहस्य कटके सर्वेऽपि जनाश्चिंतातुरा जाताः, यद्यास्माकं स्वामी क गतः? कटकमध्येऽपि स कापि न दृश्यते. एवं सर्वे सुजटा मिलित्वा यदा चिंतातुरा जातास्तदैकेन जनेन तत्र समागत्योक्तं यन्नो सुभटा अस्मत्स्वामिनाऽजयसिंहेन कथितमस्ति यदहं सामंतस्य गृहे तं जित्वा स्थितोऽस्मि, अतो यूयं सर्वेऽप्यत्रागछत? तां वार्तां श्रुत्वा सर्वेऽपि सानंदाश्चर्यं प्राप्ताः संतस्तत्र गताः, सामंतेन ते सर्वेऽपि जोजनं कारिताः सन्मानिताश्च. ततोऽसावजयसिंहस्तं सामंतं स्वसार्थे गृहीत्वा राज्ञोऽग्रे च गत्वा कथयामास भो महाराज! सामंतोऽयमद्यप्रभृति जवत्सेवको जातोऽस्ति, अहं च तं सार्थे लात्वाऽत्रागतोऽस्मि. तदा राजा हर्षवशादजयसिंहस्यैकं देशं दत्वा सामंतं च तस्य देशे मुक्तवान्. अथैकदा श्रुतसागराख्यश्चतुर्ज्ञानी मुनिः समागतः, तदा सपरिवारो राजा तं वंदितुं गतः, धर्मसिंहोऽपि मुनिवंदनार्थं तत्र समायातः, देशनानंतरं धर्मसिंहेन गुरवे पृष्टं हे जगवन्! मम वृद्धपुत्रो महासाहसिकः पराक्रमी चास्ति, लघुपुत्रस्तु जयातुरोऽस्ति,

अत आत्यां पूर्वभवे किं कर्मोपार्जितं तत्कृपां विधाय यूयं कथयत? तदा गुरुरवदत्–अस्मिन्नेव नगरे इमौ पूर्वभवे पूरणधरणनामानौ द्वावाभीरकावभूतां, तयोः पूरणेन दया पालिता जीवानां च रक्षा कृता, धरणेन च तित्तरादयस्त्रासोत्पादनपूर्वकं पंजरे क्षिप्ताः, पुनस्तेन मृगादयो बंधनपूर्वकं मारिताः, अतो दयापालनतस्तवायं पुत्रः पूरणजीवोऽजयसिंहो महापराक्रमी निर्भयः शूरश्च जातः, धरणजीवश्च जीवानां त्रासोत्पादनादयं तव पुत्रो जयभीतो धनसिंहो जातः, तत् श्रुत्वा धर्मसिंहोऽजयसिंहो धनसिंहश्च ते त्रयोऽपि श्राद्धधर्मं गृहीत्वा स्वायुःक्षये स्वर्गे गताः. ॥ इत्यभयसिंहधनसिंहयोः कथा ॥ अथ विंशतितमप्रश्नोत्तरमाह–

॥ गाथा ॥—विज्जां विन्नाणं वा। मिछाविणएण गिह्विउं जो उ ॥ अवमन्नइ आयरियं । सा विज्जा निप्फला तस्स ॥ ३६ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो विद्यां विज्ञानं वा कपटयुक्तविनयेन गुरोः पार्श्वाद्गृहीत्वा गुरुमवमन्यते पश्चाद्गुरुंप्रति नो मन्यते तस्य विद्या च कला च निष्फलैव भवति, यथा त्रिदंडिकस्य कला निष्फला जाता ॥ ३६ ॥ तस्य

संबंधमाह—

राजपुरे नगरे एको विद्यावान् नापितो वसति; विद्याबलेन च स नापित आकाशे क्षुरप्रादीनि शस्त्राणि धारयति, ततो लोकमध्ये सोऽतीवप्रसिद्धो जातः, तस्मिन्नेव नगरे एकस्त्रिदंडिको ब्राह्मणोऽस्य नापितस्य विद्यां गृहीतुं तस्य भक्तिं करोति, एकदा तेन तस्य विद्यार्पणार्थं प्रार्थना कृता, तदा संतुष्टेन तेन तस्मै विधिपूर्वकं सा विद्या दत्ता, तेनापि च सा साधिता; तद्विद्याबलेन च स आकाशे निजत्रिदंडिकां स्थापयति, लोका अपि सर्वे तस्य तत्कौतुकं पश्यंति, प्रशंसां च कुर्वंति यथाऽयं महाविद्यावान् वर्त्तत इति. अन्यदा लोकैस्तस्मै पृष्टं भो त्रिदंडिक ! त्वया कस्य गुरोः पार्श्वादियं विद्या शिक्षिता ? तेनोक्तं मयेयं विद्या हिमवंतवासिनो विद्याधरस्य पार्श्वाच्छिक्षिता, अतो मम विद्यागुरुर्विद्याधरोऽस्ति, इत्युक्त्वा तेन तस्य नापितस्य नाम न गृहीतं, लज्जावशात्. तत्क्षणमेव गुर्वपलपनात्तस्य त्रिदंड आकाशादधः पतितः, तद् दृष्ट्वा लोकैर्हास्यं विहितं, कथितं चायं गुरुलोपी, एवं तस्याव-

हीलना महती जाता; विद्यापि तस्य निष्फला भूता. यतो गुरुलोपी महापापीति वचनात् गुरोरपलापकर्तुरागामिनि भवेऽपि विद्या निष्फला जवति, विज्ञानं च नागछति, अत एव गुरोर्विनयो जव्यप्रकारेण कार्यः. इति त्रिदंमिनो विंशतितमा कथा समाप्ता॥ अथैकविंशतितमप्रश्नोत्तरमाह—

गाथा—बहु मन्नइ आयरियं। विणयसमग्गो गुणेहिं संजुत्तो ॥ इह जा गहिया विज्जा। सा सफला होइ लोगंमि ॥ ३७ ॥ व्याख्या—यः पुमान् गुरुं बहुमन्यते, पुनर्विनयवान् भवति, गुणैश्च संयुक्तो जवति, तद्गृहीता विद्या लोके सफला जवति, यथा श्रेणिकेन विनयेन गृहीताऽकर्षिणीविद्या सफला जाता ॥ ३७ ॥ श्रेणिकवृत्तांतो यथा—

राजगृहे नगरे श्रेणिको राजा राज्यं करोति, तस्य पट्टराज्ञी चेल्लणानाम्नी वर्त्तते, पुनस्तस्यैकोऽजयकुमारनामा मंत्री विद्यते. अथैकदा चेल्लणाया गर्जप्रजावादीदृशो मनसि दोहद उत्पन्नो यथा वनसहिते एकस्तंजे धवलगृहेऽहं वसामीति. तस्य दोहदस्याऽपूर्णीजावात्सा

क्रमेणातीवदुर्वला वभूव. एकदा राज्ञा सा पृष्टा त्वं कथं दुर्बला जाता? तदा तया स्वकीयः सकलोऽपि दोहदवृत्तांतः कथितः, पश्चाद्राज्ञा स वृत्तांतोऽजयकुमाराय निवेदयित्वोक्तं त्वमस्या दोहदं केनाप्युपायेन बुद्ध्या पूरय? तदाऽजयकुमारेणाराधितो देवः प्रकटीभूयोपवनोपेतमेकस्तंभान्वितं धवलगृहं कृतवान्. तस्योपवने सर्वर्तुसंभवानि सकलानि फलानि सर्वदैव लभ्यंते. अथ तस्मिन्नवसरे तत्र नगरे एकश्चांडालो वसति, तस्य भार्याया अकाले आम्रफलभक्षणदोहदः समुत्पन्नो गर्भप्रभावात्. तदा तेन चांडालेन स्वकीयाकर्पिणीविद्यावलेन तस्य देवनिर्मितस्योपवनस्य मध्यादाम्रवृक्षशाखां नामयित्वा तत आम्रफलं च गृहीत्वा निजभार्याया दोहदः पूरितः, चांडालस्पर्शस्य छोतिकरणात् स आम्रवृक्षः शुष्कीभूतः, प्रभातसमये राज्ञा स वृत्तांतो ज्ञातः, अभयकुमारमाहूय प्रोक्तं त्वमस्याम्रफलस्य चोरं शोधय? ततोऽभयकुमारः सर्वान्नगरजनानाहूय एकायाः कन्यकायाः कथामित्थं कथयितुं लग्नः—

एकस्मिन् ग्रामे काचिदेका वणिक्कन्यका द्वादशवार्षिका कुमारिका एकस्मादारामात्फलपुष्पा-

णि चोरयित्वा प्रत्यहं कामदेवस्य पूजनं करोति. अथैकदा आरामिकेण पुष्पाणि गृह्णन्ती सा कन्या गृहीता, जोगाय च तस्याः प्रार्थनां कर्तु लग्नः, तदा तयोक्तं जो आरामिक! यदाहं परिणयिष्यामि तदा प्रथममहं तव समीपे समागमिष्यामि. तदाऽऽरामिकेण तद्वचनं स्वीकृत्य सा मुक्ता, क्रमेण च सा निजगृहं प्राप्ता. अथ कतिचिद्दिवसानंतरं सा कन्या तत्पित्रा केनचिद्युवा सह परिणायिता. तस्यां रात्रौ सा निजवृत्तांतं स्वजत्रें निवेद्य तस्याज्ञां चादायारामिकस्य पार्श्वे गंतुं मार्गे चलिता, पथि तस्याः केचिच्चोरा मिलिताः, तया तेज्योऽपि निजवृत्तांतो निरुपितः, तदा तैरपि मुक्ता पथ्यग्रे चचाल, इतस्तस्याः पथि राक्षसा मिलिताः, राक्षसैरपि तस्याः सत्यं वृत्तांतं श्रुत्वा सा मुक्ता. क्रमेणारामिकपार्श्वे वाटिकामध्ये सा समागता. तदा तामागछंतीं दृष्ट्वा स तत उछाय तां च निजजगिनीं कथयित्वा तस्याः सन्मुखं समागत्य मिलितः, ततस्तस्यै वस्त्राजरणादीनि दत्वा स तां पश्चात्प्रेषितवान्. पश्चाद्वलमाना राक्षसैरपि किंचिद्दत्वा सा मुक्ता, पश्चात्तस्याः सत्यवचनैस्तुष्टैश्चौरैरपि सा किंचिद्दत्वा मु-

क्ता, एवं क्रमेणैषा गृहं प्राप्ता, सत्यवचसा त्वत्रापि सा सन्मानिता. तत् श्रुत्वा सत्राजनानां मध्यात्तेन चौररूपेण चांडालेनोक्तं अहो कीदृशास्ते चोरा मूर्खाः ! यैरीदृशी नूतनपरिणीता सयौवना वस्त्राभरणालंकृता कन्या मुक्ता, तत् श्रुत्वाऽभयकुमारेण चिंतितं नूनमयं चांडाल एव चौरः, अनेनैवाम्रफलं गृहीतं संभवति. ततस्तं चांडालं राज्ञः पार्श्वे समानीयाऽभयकुमारेणोक्तं हे स्वामिन्नयमेवाम्रफलस्य चौरः संभवति. तदा राजा तं चांडालं पृच्छति भो चांडाल! त्वया केन प्रकारेणाम्रफलं गृहीतं ? तदा तेनापि सत्यमुक्तं हे स्वामिन् मया आकर्षिणी विद्ययाऽम्रफलं गृहीतमस्ति,स्वभार्याया दोहदपूरणार्थं. तत् श्रुत्वा श्रेणिकेनोक्तं तामाकर्षिणीं विद्यां मम शिक्षय ? तदा स मातंगः सिंहासनोपरिस्थस्य राज्ञः पुरः स्थित्वा वारंवारं मंत्रविद्यां ददाति परं राज्ञो मुखे सा नायाति तद् दृष्ट्वाऽभयकुमारमंत्रीश्वरेणोक्तं हे राजन्! विद्या यदि विनयेन गृह्यते तदैव साऽयाति नान्यथा. उक्तं च—विनयेन विद्या ग्राह्या। पुष्कलेन धनेन वा ॥ अथवा विद्यया विद्या। चतुर्थं नैव कारणं ॥ १ ॥ अत एवं

सिंहासने समुपाविश्य गुरुं च कृत्वा, यूयं च स्वयमग्रे स्थित्वा मुखेनैवं वदथ, यथा ञ्जो गुरो मां विद्यां पाठयत ? इत्येवं करणतो विद्या समायास्यति, तदा राज्ञापि तथैव कृतं, तत्क्षणमेव तस्य विद्या समायाता. ततोऽभयकुमारवचनतो राजा तं चोरदंडान्निर्मुक्तं चकार. एवं विनयत एव विद्या सफला जाता. अतो विनयवद्भिर्विनयेनैव विद्या ग्राह्या. ॥ इति विनयोपरि श्रेणिकनृपकथा समाप्ता ॥ अथ द्वाविंशतितमत्रयोविंशतितमप्रश्नोत्तरमाह—

गाथा—जो दाणं दाऊणं । चिंतइ हा कीस मए इयं दिन्नं ॥ होऊण वि धणरिद्धि । अचिरावि हु नासए तस्स ॥ ३८ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो दानं दत्वा हृदये एवं चिंतयति, यथा हा इति खेदे मयैतद्दानं कथं दत्तं? इति यः पश्चात्तापं करोति, तस्य गृहाल्लक्ष्मीः स्तोककालेन याति गच्छति, धनदत्तसुतसुधनवत्. ॥ ३८ ॥

गाथा—थोवे धणेवि हु सत्ती । देइ दाणं पवट्टइ परेवि ॥ जो पुरिसो तस्स धणं । गोयम संमिलइ परे जम्मे ॥ ३९ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो निजे स्तोके धने सत्यपि स्वशक्त्या

तस्य सुपात्रे दानं दत्ते, पुनरन्यस्य पार्श्वाच्च दापयति, तस्य पुरुषस्य हे गौतम परजन्मनि लक्ष्मीः संमिलति. समुद्रदत्तपुत्रमदनवत् ॥ ३९ ॥ तत्संबंधमाह—

दक्षिणदेशे दक्षिणमथुरायां नगर्यां धनदत्तनामा श्रेष्ठी वसति, स कोटीश्वरो विद्यते, तस्य सुधननामा पुत्रोऽस्ति, स प्रत्यहं व्यवसायं करोति, इत उत्तरमथुरायामेकः समुद्रदत्ताख्यो व्यवहारी वर्त्तते, तेन सह स व्यापारं करोति, क्रयाणकानां पंचशतशकटप्रमाणानां राशिं प्रवहणेषु भृत्वा स समुद्रमध्ये चलति, पुनः स व्याजे धनं ददाति, तथैव किंचिद्धनं स निधानेऽपि रक्षति. अथैकदा दाहज्वरेण धनदत्तो मृतः, तदा संबंधिभिः सुधनस्तस्य पट्टे स्थापितः, एवं स सुधनः कुटुंबभारं निर्वहति. एकदा स सुधनः स्वर्णकुंडिकां नीरेण भृत्वा स्वर्णसिंहासनोपरि च स्थित्वा स्नानं करोति, स्नानानंतरं च सा स्वर्णकुंडिका तत्स्वर्णसिंहासनं चाकाशे उड्डीय गते. ततोऽसौ देवपूजां कर्तुं लग्नः, देवपूजानंतरं च तद्देवगृहं देवबिंबं च परिकरयुतं सर्वमुड्डीयाकाशे गतं. तस्मिन् समये प्रवहणभंगस्य संदेशः समागतः, ततो-

ऽसौ जोजनं कर्तुमुपविष्टः, जोजनानंतरं द्वात्रिंशत्कचोलिकासहितः स सुवर्णस्थालोऽप्युड्डीयाकाशे गंतुं लग्नः, तदा सुधनेन झटिति हस्तेन स स्थालो गृहीतः, तदा तस्य स्थालस्यैकः खंमस्तस्य हस्ते स्थितः, परं स्थालस्तूड्डीय गतः, एवं तस्य सर्वापि लक्ष्मीर्गता, जातश्च स निर्धनः, तदा कश्चिदेको नर आगत्य तं वदति, तव शिरसि मम लक्षद्रव्यस्य देयं वर्त्तते, तन्मां प्रयछ? तत् श्रुत्वा तेन निधानं निष्कासितं, तदा तदपि सर्वं तेन जस्मीभूतं दृष्टं. अथ तद्दुःखात्स गृहं त्यक्त्वा देशांतरंप्रति चलितः, पथि च पर्वतोपरि चटित्वा तेन पतितुं प्रारब्धं, तदा तत्र स्थितेन केनचिदृषिणा स निवारितः, कथितं च हे सुधन! त्वं मरणसाहसं मा कुरु? यतः कुमरणतस्त्वं व्यंतरो जविष्यसि, इति श्रुत्वा पर्वततः समुत्तीर्य स मुनिं वंदित्वा स्थितः, तदा मुनिस्तंप्रति कथयति कर्मणः कोऽपि न त्रुटति, यतः—कर्मणो हि प्रधानत्वं । किं कुर्वंति शुजा ग्रहाः ॥ वसिष्ठदत्तलग्नोऽपि । रामः प्रव्रजितो वने ॥ १ ॥ आपद्गतान् हससि किं द्रविणांध मूढ । लक्ष्मीः स्थिरा न जवतीह किमत्र चित्रं ॥ किं त्वं

न पश्यसि घटीं जलयंत्रचक्रे । रिक्ता जवंति जरिता जरिताश्च रिक्ताः ॥ २ ॥ अतस्त्वं ल-
क्ष्मीसंबंधि दुःखं मा कुरु? लक्ष्मीरस्थिरा पुनरनर्थानां मूलमस्ति. एवं प्रतिबोधितः स श्रेष्ठी
स्थालस्य खंरुं पार्श्वे रक्षयित्वा तस्य मुनेः पार्श्वे दीक्षां जग्राह. क्रमेण पठितो गीतार्थश्च
जातः; ततस्तस्यावधिज्ञानं समुत्पन्नं. ततोऽसौ मह्यां विहरन् क्रमेणोत्तरमथुरायां समुद्रदत्तस्य
गृहे समागतः, यावत्स तत्रेतस्ततः पश्यति, तावत्तेन गृहैककोणे सा स्वर्णकुंभिका पतिता
दृष्टा, स्वर्णसिंहासनमपि पतितं दृष्टं, एवं सर्वमप्यात्मीयं वस्तु समुपलक्ष्य स मुनिः समुद्र-
दत्तंप्रति कथयति, जो श्रेष्ठिन्! एतानि सर्वाणि वस्तुनि त्वया कारापितानि वा तव पूर्वजेन
कारापितानि? तदा श्रेष्ठिनोक्तं मयैवैतानि कारापितानि संति. तदा ऋषिणोक्तं त्वम-
स्मिन् खंमैकरहिते स्थाले कथं जोजनं करोषि? तत् श्रुत्वा श्रेष्ठिनोक्तं अस्मिन् स्थाले खंरुो
न लगति, तदा मुनिना निजझोलिकातस्तं खंरुं निष्कास्य तस्मिन् स्थाले स दत्तः, तदैव ॥ ७२ ॥
स खंरुः स्थाले लग्नः, श्रेष्ठ्यादिसर्वकुटुंबिनां हृदि चमत्कारो जातः, तदा श्रेष्ठी तं मुनिं

वंदित्वा पृच्छति, भो मुने अत्र किं कारणं ? मुनिर्ब्रूते त्वं मिथ्या कथं जल्पसि ? इयं त्वदीया ऋद्धिर्नास्ति, एषा ऋद्धिर्मदीयैव वर्त्तते. मया सा समुपलक्षितास्ति, अतस्त्वं सत्यं कथय ? तदा तेन सत्यं प्रोक्तं हे मुने ! मद्गृहे समागताया अस्या ऋद्धेरष्टौ वर्षाणि जातानि संति. तदा मुनिर्वदति यदा मम पिता स्वर्गे गतस्तदादित इयं लक्ष्मीर्मद्गृहाद्गता. तद्वैराग्याच्च मया दीक्षा गृहीता. अवधिज्ञानेन च ज्ञात्वाऽहमत्रागतोऽस्मि. तदा श्रेष्ठिनोक्तं भो मुने त्वमिदं सर्वं गृहाण ? सुखेन च भुंक्ष्व ? तदा मुनिनोक्तं हे समुद्रदत्त ! मम पश्यत एव या लक्ष्मीर्गता सा मया कथं गृह्यते ? श्रेष्ठी पृच्छति हे मुने ! अस्या ऋद्धेर्गमने कारणं किं ? तत्कथय ? तदा मुनिर्निजं पूर्वभवं कथयति—

श्रीपुरे नगरे जिनदत्ताभिधः श्रेष्ठी वसति, तस्य पद्माकरगुणाकरनामानौ द्वौ पुत्रावभूतां. पित्रा निजमरणसमये ताभ्यां कथितं यदत्र मह्या अधोगतं निधानं युवाभ्यां तुल्यतया विभज्य गृहणीयं. अथ पितुर्मरणानंतरमेकेन वृद्धभ्रात्रा रात्रौ प्रच्छन्नतया तन्निधानं नि-

ष्कास्य गृहीतं. द्वितीयदिने तेन निजलघुभ्रातरंप्रति कथितं अथावां तन्निधानं निष्कासयावः, तेनापि कथितं वरं. अथ तत्र गत्वा ताभ्यां निधानकृते भूमिः खनिता, परं ततो निधानं न निःसृतं. तदा मायाविना वृद्धभ्रात्रा प्रोक्तं अहो इतः केनापि पुरुषेण निधानं चोरितमस्ति. एवं लघुभ्रातृवंचनादहं मृत्वायं सुधनो जातः, स मम लघुभ्राता च मृत्वाऽयं तव पुत्रो मदनाख्यो जातः, अथ मम लक्ष्मीर्मदनस्य पुण्यवशान्मदनगृहे समागता. तत् श्रुत्वा समुद्रदत्तेन दीक्षा गृहीता. अथ मदनो गृहपतिर्जातः, मुनिर्वदति मया दानं दत्वा पश्चात्तापः कृतस्तेन मल्लक्ष्मीर्मम गृहाद्गता, मदनेन च स्वयं दानं दत्तं, अन्यस्मादपि च दापितं, तस्मात्तस्य वह्वी लक्ष्मीर्मिलिता. पश्चान्मदनोऽपि श्राद्धधर्ममंगीकृत्य स्वर्गसुखं च भुक्त्वा मनुष्यीभूय चारित्रं गृहीत्वा मोक्षं गतः ॥ इति सुधनमदनयोः कथा संपूर्णा ॥ अथ चतुर्विंशतितमं प्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जं जं नियमणइठ्ठं । तं तं साहूण देइ सद्धाए ॥ दिन्नेइ य नाणुतप्पइ ।

तस्स थिरा होइ धनरिद्धी ॥ ४० ॥ व्याख्या—यद्यद्वस्तु स्वमनसि रोचते तत्तद्वस्तु चेत्सद्भावेन साधुन्यः प्रदीयते, दत्वा च यः पश्चात्तापं न करोति तस्य पुरुषस्य धनरुद्धिः स्थिरा नवति, शालिनद्भवत् ॥ ४० ॥ तस्य संबंधमाह—

मगधदेशे राजगृहीनगरीसमीपे शालिनामैको ग्रामो वर्त्तते, तत्र धन्नाजिधा काचिदेकाऽऽजीरी वसति, तस्याः संगमाजिधः सुतोऽस्ति. स संगमो गोवत्सांश्चारयति. एकदा श्राद्धदिने तेन संगमेन मातुः पार्श्वे नक्षणाय क्षैरेयी मार्गिता. तदा मात्रोक्तं वत्स क्षैरेयीमहं कुतो निष्कामयामि ? इति कथयित्वा सा रुरोद. तदा तद्गृहपार्श्ववर्त्तिन्यश्चतस्रो वनितास्तत्र समागत्य तस्या रोदनकारणं च विज्ञाय तांप्रति कथयामासुः, जो धन्ने त्वं मा रुदनं कुरु ? वयं तुन्यं क्षैरेयीसामग्रीर्दास्यामः, इत्युक्त्वैकया दुग्धं, अन्यया शालि, परया च घृतमपरया च शर्करेत्यादिसामग्री दत्ता. तदा तया क्षैरेयीं निष्पाद्य स्थाले च परिवेष्य स्वपुत्राय संगमायोक्तं हे पुत्र ! त्वमिमां क्षैरेयीं नुंदव? इत्युक्त्वा सा कार्यार्थं पारिवेश्मिकगृहे

गता. संगमश्च तामुष्णां क्षैरेयीं शीतलां करोति. इतस्तस्मिन्नवसरे तस्य भाग्यवशात्कश्चिन्मासोपवासी मुनिस्तस्य गृहे पारणकदिवसे आहारार्थं समागतः, तं साधुं दृष्ट्वा संगमो भव्यभावनयोल्लाय तत्सर्वमपि परमान्नं तस्मै ददौ, साधोर्गमनानंतरं धन्ना स्वगृहांतरागता, पुत्रस्य पार्श्वे च स्थालीं क्षैरेयीरहितां निरीक्ष्य सा चिंतयामास, नूनमनेन परिवेषिता सकलापि क्षैरेयी भक्षिताऽस्ति, अतोऽहमपरां क्षैरेयीं तस्य परिवेषयामीति विचार्य तया तस्या स्थाल्यामपरा क्षैरेयी परिक्षिप्ता. सा क्षैरेयी संगमेन भक्षिता, ततोऽसौ वत्सान् चारयितुं वने ययौ. अथ तस्य मात्रा धन्नया चिंतितं अहो मम पुत्रः नित्यमेतावतीं क्षुधां सहते? येनैतावती क्षैरेयी तेन भक्षिता, एवं मातुर्दृष्टिदोषतो जातविसूचिकया स तस्यामेव रात्रौ मृत्वा राजगृहनगर्यां गोभद्रश्रेष्ठिनो गृहे भद्राभिधभार्यायाः कुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नः, रात्रौ स्वप्नमध्ये तया शालिक्षेत्रं दृष्टं, तेन तस्य जन्मानंतरं पितृभ्यां तस्य शालिभद्र इति नाम दत्तं. यौवने च पित्रा स द्वात्रिंशत्कन्याभिः सह परिणायितः, ताभिः सह स विषय-

सुखानि भुनक्ति. अथैकदा गोभद्रश्रेष्ठिना वैराग्यतः स्वमनसि चिंतितं यदयं संसारो जल-
तरंगवल्लोलोऽसारश्चास्ति, इति विचार्य स गुरुसमीपे दीक्षां गृहीत्वा कियत्कालं च चारित्रं
प्रतिपाल्य मनुष्यायुः संपूर्णीकृत्य मृत्वा देवोऽभूत्. स गोभद्रदेवः पुत्रमोहात्सर्वदा तस्य
वधूनां कृते नवनवाभरणवस्त्रभृतास्त्रयस्त्रिंशत्पेटिका नित्यं स्वर्गान्मुंचति, एवं स शालिभद्रो
विविधान् दिव्यभोगान् सर्वदा भुनक्ति, येन तस्य सूर्योद्गमनास्तकालमपि न ज्ञायते ,सर्व-
मपि गृहव्यापारं तस्य माता भद्रैव करोति. इतः कश्चिद्वैदेशिको नेपालदेशात्सपादलक्षमू-
ल्यान् षोडश रत्नकंबलान् समानीय तत्र राजगृहे विक्रयार्थं चतुष्पथे सर्वलोकान्प्रति द-
र्शयामास, परं बहुमूल्यत्वात्तान् कोऽपि न गृह्णाति. श्रेणिकराज्ञाऽपि बहुमूल्यभीतेन ते
निजराज्ञीकृतेऽपि न गृहीताः. अथ क्रमेण स वैदेशिकः विषण्णः सन् पथि चलन् भद्राया
गृहद्वारसमीपे समागतः, तदा भद्रया ते सर्वेऽपि रत्नकंबला मूल्येन गृहीताः, अर्द्धमर्द्धांश्च
विभज्य वधूभ्यः प्रदत्ताः, ताभिर्वधूभिश्च तैर्निजचरणानि प्रमार्ज्य ते गृहखालमध्ये प्रक्षिप्ताः,

अथ श्रेणिकपट्टराज्ञ्या चेल्लणया रत्नकंबलवार्त्ता श्रुता, ततस्तयैको रत्नकंबलो राज्ञः पार्श्वे मार्गितः, तदा राज्ञा तं रत्नकंबलव्यापारिणं पुनराहूय कथितमेकं रत्नकंबलं मे मूल्येन देहि ? व्यवहारिणा प्रोक्तं ते सर्वेऽपि रत्नकंबला भद्रया मूल्येन गृहीताः, तत् श्रुत्वा राज्ञा भद्रापार्श्वादेको रत्नकंबलो मार्गितः, तदा भद्रयोक्तं ते रत्नकंबला मया खंडशः कृत्वा मम द्वात्रिंशद्वधूभ्यः प्रदत्ताः, ताभिश्च तैर्निजचरणानि प्रमार्ज्य खालमध्ये क्षिप्ताः, तत् श्रुत्वा विस्मितो राजा शालिभद्रस्य समृद्धिं द्रष्टुं तस्य गृहे समागतः, तदा भद्रा सप्तभूमिकोपरिस्थशालिभद्रस्य पार्श्वे गत्वा तं कथयति, हे वत्स ! त्वं मनाग् नीचैः समागच्छ ? अस्माकं राजा श्रेणिको अस्मद् गृहे समागतोऽस्ति. तदा शालिभद्रस्तं श्रेणिकराजानं किंचित्क्रयाणकं विज्ञाय कथयति भो मातस्त्वमेव तत्क्रयाणकमिच्छितमूल्यदानेन गृहाण ? तद्विषये तत्र मदागमनस्य किंचिदपि प्रयोजनं नास्ति. तदा भद्रयोक्तं हे पुत्र ! श्रेणिकाभिधं किंचित्क्रयाणकं नास्ति, परं स श्रेणिको अस्मन्नगराधिपतिर्नृपोऽस्ति, अतस्त्वं नीचैरागत्य तस्मै

प्रणामं कुरु ? तदा शालिभद्रस्तद्वचसा नीचैरागत्य नृपाय प्रणामं करोति. हृष्टेन राज्ञा शालिभद्रो निजोत्संगे गृहीतः, परं राज्ञः स्पर्शमसहमानः स व्याकुलीभूतः, तद्विज्ञाय भद्रया नृपंप्रति कथितं हे स्वामिन्नयमतीवसुकुमालः शालिभद्रो भवत्स्पर्शेन व्याकुलीभवति, अत एनं मुंचत ? अथ नृपेण मुक्तोऽसौ तूर्णं निजसप्तमभूमौ गतः.

अथ भद्रया राजा भोजनार्थं निमंत्र्य तत्र स्थापितः, ततोऽसौ श्रेणिकस्तस्य गृहांगणे स्नानं कर्तुं लग्नः, इतो राज्ञः करांगुलित एका मणिमुद्रिका निःसृत्य गृहकूपिकायां पतिता. तदा राज्ञा भद्रायै प्रोक्तं भो भद्रे ममैका मणिमुद्रिका करांगुलितो निःसृत्यास्यां कूपिकायां पतितास्ति, ततस्तां निष्कास्य मम पुनः समर्पय ? तदैका भद्रादिष्टा दासी राजानं कूपिकापार्श्वे समानीय वदति, हे स्वामिन् कूपिकास्थेष्वेतेष्वाभरणेषु भवन्मुद्रिकां सम्यक् समुपलक्ष्य यूयं स्वीकुरुत ? तदा तस्यां कूपिकायाममूल्यमाभूषणसमूहं निरीक्ष्य विस्मितो राजा कष्टमपि निजमुद्रिकां समुपलक्ष्य गृहीतवान्. अथ चमत्कृतो राजा दासींप्रति पृच्छति भो

दासि ! एतावंतीमान्याभूषणानि कस्य संति ? दास्योक्तं हे स्वामिन् एतत्सर्वं द्रव्यं शालिभद्रेण निर्माल्यीकृत्यात्र क्षिप्तमस्ति. अथैवं तस्याद्धृतो विस्मितो राजा भोजनं कृत्वा स्वस्थाने गतः. अथ तत्र स्थितः शालिभद्रश्चिंतयति नूनमहमल्पपुण्यकोऽस्मि, येन ममोपर्यपि राजा वर्त्तते, इति वैराग्यात् स प्रत्यहमेकैकां स्त्रियं त्यजति. अथ तस्य शालिभद्रस्यैका भगिनी पूर्वं धन्नाख्यव्यवहारिणा परिणीतास्ति, सा निजभ्रातुर्वैराग्यदशां स्मृत्वैकदा रुदितुं लग्ना. तदा स्नानार्थं स्थितेन धन्नेन तां रुदतीं दृष्ट्वा पृष्टं भो प्रिये ! त्वं कथं रोदिषि ? तदा तया कथितं मद्भ्राता दीक्षेच्छुः प्रत्यहमेकैकां स्त्रियं त्यजति, तदुदंतस्मृतितो मे नेत्राभ्यामश्रूणि गलंति. तत् श्रुत्वा धन्नः कथयति हे प्रिये नूनं तव भ्राता कातरोऽस्ति, य एवं रंकवत्प्रत्यहमेकैकां स्त्रियं त्यजति, यदि स संविग्नस्तर्हि एकवेलमेव कथं सर्वाः स्त्रियो न त्यजति ? तदा तद्भार्ययोक्तं हे स्वामिन् यद्येवं ब्रूथ तर्हि यूयमेव कथं न त्यजथ? भवतामप्यष्टौ स्त्रियः संति, जगति सर्वेऽपि कथयितुं चतुराः कर्तुं च दुष्करा एव. तत् श्रुत्वा वैराग्यमा-

पन्नेन धन्नेन कथितं हे प्रिये! त्वदनुमत्याऽद्यप्रभृति मया सर्वा अपि स्त्रियस्त्यक्ताः, अतस्त्वमपि दूरे भव? अथ, धन्नस्तत उत्थाय शालिभद्रपार्श्वे गत्वा तमपि प्रतिबोध्य तेन सह श्रीश्रेणिकराजकृतमहोत्सवः श्रीवीरप्रभुपार्श्वे दीक्षां जग्राह. एवं तौ द्वावपि कृतपष्ठाष्टमदशमपक्षमासोपवासतपसौ क्रमेणातीवदुर्बलौ जातौ. क्रमेण विहरंतौ तौ श्रीवीरप्रभुणा सह राजगृहनगरे प्राप्तौ. तपःपारणके च भिक्षावसरे तौ श्रीवीरपार्श्वेऽनुज्ञार्थं प्राप्तौ. तदा श्रीवीरेण शालिभद्रायोक्तं भो शालिभद्रमुने अद्य तव मातुर्हस्तके पारणकं भविष्यति, अथ तौ क्रमेण भद्राया गृहे समागतौ, परं तत्र श्रीवीरप्रभुवंदनार्थं गमनोत्सुकैः कैरपि तौ नोपलक्षितौ, भिक्षार्थं न निमंत्रितौ च. ततः पश्चाद्वलितौ तौ नगरप्रतोल्यां समागतौ, तदा शालिभद्रस्य पूर्वभवमात्रा धन्नया नगरांतर्गच्छंत्या तौ दधिदानपूर्वकं प्रतिलाभितौ, तद् गृहीत्वा तौ श्रीवीरसमीपे समागत्याकथयतां, हे भगवन् भवदुक्तं अद्य न जातं, तदा श्रीवीरेणोक्तं भो शालिभद्र! ययाऽऽभीर्या युष्मभ्यां दधिदानं दत्तं. सा शालिभद्रस्य पूर्वभवमातैवास्ति.

अथ तौ द्वावप्यनशनं विधाय वैभारगिर्युपरि स्थितौ. तदनंतरं परिवारसहिता द्वात्रिंशद्वधूभिश्च परिवृता भद्रा तत्र वैभारगिरौ गत्वा ताभ्यां वंदनां कृत्वा स्वगृहे गता. तौ द्वावपि अनशनं कृत्वा स्वायुःक्षये सर्वार्थसिद्धिविमाने देवत्वं प्राप्तौ. ततश्च्युत्वा नरभवं प्राप्य तौ मोक्षं यास्यतः, एवंविधं सुपात्रदानमाहात्म्यं श्रुत्वा तद्विषये भव्यैर्यतितव्यं. ॥ इति सुपात्रदाने शालिभद्रकथा संपूर्णा ॥ अथ पंचविंशतितमषड्विंशतितमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—पसुपंखीमाणुसाणं । वाले जोवि हु विछोहइ पावो ॥ सोअणवच्चो जायइ । अह जायइ तोवि णो जीवइ ॥ ४१ ॥ व्याख्या—यः पुमान् पशुपक्षिमानुषाणां बालानां विछोहं वियोगं कारयति पुनर्योऽतिपापी भवति सोऽनपत्यो जायते, अर्थात्तस्यापत्यानि न भवंति अथ चेद्भवंति तथापि न जीवंति. यथा ऋद्धिवासनगरे वर्द्धमानश्रेष्ठिनः पुत्रो देदाख्योऽनपत्यो महादुःखितश्च जातः ॥ ४१ ॥

॥ गाथा ॥—जो होइ दयापरमो । बहुपुत्तो गोयमा भवे पुरिसो ॥ व्याख्या—यः पु-

रुषः परमदयावान् भवति, स पुरुषो हे गौतम ! बहुपुत्रको भवति, तस्य पुरुषस्य बहवः पुत्रा जायंते. यथा पूर्वोक्तवर्द्धमानश्रेष्ठिनो वृद्धपुत्रस्य देसलस्य बहवः पुत्राः संजाताः. ॥ अथ तयोर्देसलदेदयोः कथामाह—

ऋद्धिवासाख्ये नगरे वर्द्धमानाभिध एको वणिक् वसति, तस्य द्वौ पुत्रावभूतां; तयोरेको वृद्धो देसलाख्यः परमदयावान्, द्वितीयश्च देदाख्योऽतीवनिर्दय आसीत्. पित्रा द्वावपि परिणायितौ. देसलस्य देविनी नाम्नी भार्या देदस्य च देमत्यभिधा भार्या वर्त्तते. देसलस्तु लक्ष्मीमुपार्जयति, धर्मं करोति सुखं च भुनक्ति. एवं स समये समये त्रिवर्गान् साधयति. देदस्तु धर्मं मुक्त्वा केवलमर्थमुपार्जयति सुखं च भुंक्ते. अथ क्रमेण देसलस्य बहवः पुत्राः संजाताः, ते चातीवमनोहरा गुणवंतश्च बभूवुः, एवं सा देविनी निजपुत्रान् लालयति निजोत्संगे च स्थापयति. एवं तां निजपुत्रान् लालयंतीं दृष्ट्वा देमती निजहृदये चिंतयति अरे ममैकोऽपि पुत्रो नास्ति, निजभर्त्तारं देदंप्रति च सा कथयति अरे आवयोः

पुत्रसुखं नास्ति. यत उक्त—गेहंपि तं मसाणं । जत्थ न दीसंति धूलिधूसरिया ॥ उट्टंत पडंत रडवडंतो । दोतिन्निवि डिंभा पमोयकरा ॥ १ ॥ अतो हे स्वामिन् कमपि पुत्रोत्पत्त्युपायं कुरु ? अथ तद्वचसा देदेन सत्यवादिनामा यक्ष आराधितः, तं पूजयित्वा स्वयं चोपवासं कृत्वा तत्र स्थितः, कथितं च तेन तस्मै भो यक्ष यदि त्वं मे पुत्रं दास्यसि तदैवाहमितो गमिष्यामि. एवमेकादशमे उपवासे स यक्षः प्रत्यक्षीभूय तंप्रत्येवमवादीत्, हे देद ! त्वं ममोपर्येव कथं कष्टं करोषि ? देवदानवव्यंतरा अपि कृतं कर्म दूरीकर्तुं समर्था नभवंति. तवांतरायकर्म विद्यते, अतस्तव भाग्ये पुत्रो नास्ति, तेनाहं ते कथं पुत्रं यच्छामि ? देदेनोक्तं चेत्त्वं पुत्रं मे नो दास्यसि तदाहं तव प्राणहत्यां दास्यामि. तदा यक्षेणोक्तं तव पुत्रो भविष्यति परं स शीघ्रं मरिष्यति. इत्युक्त्वा स यक्षोऽदृश्यो जातः, अथ देदो निजगृहे समागत्य स्ववनितायै कथितवान्, देववरदानात्तव पुत्रो भविष्यति. इत्युक्त्वा स किंचिद् हृष्टः, किंचिच्च विषण्णः सन् पारणं कृतवान्. अथ तद्दिवसादारभ्य तस्य भार्यायाः

कुक्षौ गर्भसंभवोऽभूत्, पश्चान्नवभिर्मासैस्तस्याः पुत्रो जातः, दशदिवसानंतरं स्वजनान् भोजयित्वा तेन तस्य पुत्रस्य तोला इति नाम प्रतिष्टितं, ततोऽसौ देदः पुष्पफलयुतस्तं बालकं गृहीत्वा यक्षं पूजयितुं यक्षालये गतः, यक्षस्तु कपाटौ दत्वा स्थितः. तेन बहव उपायाः कृताः, परं कपाटौ नोद्घटितौ, ततो विषण्णोऽसौ पश्चाद्वलित्वा स्वभवने समागतः, अथ तस्यामेव रजन्यां स बालो मृतः, तस्य शोकेन देददेमत्यौ मूर्छया भूमावपततां, तदा वृद्धो भ्राता देशलस्तावाश्वास्य तयोर्भोजनं कारयित्वा कथयति भो भ्रातः! इमे मदीयाः पुत्रास्त्वदीया एव ज्ञातव्याः, इत्यादि कथयित्वा तेन तयोः शोको दूरीकारितः. इतस्तस्मिन्नवसरे कश्चिद्विद्याचारणश्रमण आकाशमार्गे गच्छंस्तयो रुदनं श्रुत्वा तत्रागतः, सर्वैरपि स वंदितः, ऋषिणापि तेभ्यो धर्मलाभो दत्तः, तत उपदेशदानानंतरं मुनिना देदाय कथितं त्वं शोकं त्यज? धर्मं च भज? धर्मेण सर्वमपि शुभं भविष्यति. उक्तं च—धम्मेण ऋद्धि धणदस्स तुल्ला। बुद्धि विसाला धवला य कित्ति॥ पुत्ता विणीया घरणी सुरूवा॥मणिच्छियं

सप्नइ सव्वमेव ॥ १ ॥ अथ श्रेष्ठी मुनये पृछति हे जगवन् एताभ्यां द्वाभ्यामपि मे पुत्राभ्यां पूर्वजवे किं कर्मोपार्जितमस्ति? तत्कथ्यतां? ततो गुरुः कथयति अस्मिन्नेव नगरे इतस्तृतीये भवे विहूणनिहूणाभिधौ द्वौ कुलपुत्रावजूतां. तयोरेको वृद्धभ्राता धर्मवान् दयावांश्च वर्त्तते. द्वितीयो भ्राता वनमध्ये गत्वा मृगाणां बालकान् वियोगयति, पुनर्हंसानां शुकानां च बालकान् पंजरे क्षिपति, पुनरन्यस्मिन् ग्रामे च गत्वा मनुष्यपुत्राणां क्रयविक्रयं करोति. अथैकदा तेन कस्यचित्क्षत्रियस्यैकः पुत्र उत्पाटितः, क्षत्रियेण तद् ज्ञातं यदनेनेदं कर्म कृतमिति. तद् ज्ञात्वा क्षत्रियेण हतोऽसौ निहूणो मृत्वा नरकं गतः, विहूणस्तु भ्रातुर्मरणं श्रुत्वा वैराग्यादनशनं विधाय सौधर्मे सुरो जातः, ततश्च च्युत्वा तव गृहे स देशलनामायं तव पुत्रोऽभूत्, निहूणजीवश्च नरकान्निःसृत्याऽयं तव देदाभिधो द्वितीयः पुत्रोऽभूत्, परं पूर्वभवे पशुपक्षिबालानां वियोगकरणादत्राऽपुत्रकोऽयं जातः, देशलेन च तृषार्त्तानां क्षुधार्त्तानां च दया कृता, तेनायं च सपुत्रको जातः. इति गुरोर्वचांसि श्रुत्वा जातजातिस्मरणो देसलो नि-

जपूर्वजवं दृष्ट्वा सम्यक्त्वमूलं श्राद्धधर्मं च प्रतिपद्य क्रमेण च दीक्षां गृहीत्वा तपः कर्तुं लग्नः, अथ स विद्याचारणमुनिर्नभोमार्गेण गतः, स देसलमुनिरप्यनशनं विधाय मृत्वा च प्रथमे देवलोके देवो जातः, उक्तं च—जीवदया जिणवर कही । जे पालें नरनारी ॥ पुत्र हुवे सूरा सवल । तेहने रंगमोझारि ॥ १ ॥ इति देसलदेदयोः कथा समाप्ता ॥ अथ सप्तविंशतितमं प्रश्नोत्तरमाह—

गाथा—जो असुयं जणइ सुयं । सो वहिरो जायए पुरिसो ॥ ४२ ॥ व्याख्या—यः पुरुषोऽश्रुतमपि किंचिन्मया श्रुतमिति कथयति स पुरुषो वधिरो जायते ॥ ४२ ॥

॥ गाथा ॥—अदिठ्ठं चिय दिठ्ठं । जो किर भासिज्ज धम्मनिरविक्को ॥ सो जच्चंधो जायइ । गोयम नियकम्मदोसेणं ॥ ४३ ॥ व्याख्या—यः पुरुषोऽदृष्टमपि वस्तु मया दृष्टमिति कथयति यश्च पुनर्धर्मनिरपेक्षं धर्मापेक्षया रहितं वचनं किलेति निश्चयेन भाषते, स पुरुषो हे गौतम! निजकर्मदोषेण जात्यंधो जायते ॥४३॥ द्वयोरुपरि एकामेव कथामाह—

महेंद्रपुरे गुणदेवनामा श्रेष्ठी वसति, तस्य गायत्री नाम्नी भार्या, तयोर्बहुकालानंतरं पुत्रोऽभूत्, परं स स्वकर्मयोगेन वधिरोंधश्च जातः, पित्रा तस्य नाम न कृतं, तेन कश्चित्तं वधिर इति कथयति, कश्चिच्च तं अंध इत्यपि कथयति. एवं द्वाभ्यां नामभ्यां स प्रसिद्धो जातः, पित्रा मंत्रयंत्रतंत्रादयो बहव उपचारास्तस्य कृते कारिताः, परं स सुखेन किंचिदपि न ब्रूते, न च कर्णाभ्यां किंचिदपि शृणोति. तदा तस्य पितरौ चिंतयतो यदावाभ्यां पूर्वभवे किं पापं कृतं येनावयोरीदृशो वधिरांधः पुत्रो जातः! इतस्तत्र कश्चिद्ज्ञानी गुरुर्वनमध्ये समवसृतः, तं वंदितुं स गुणदेवश्रेष्ठी परिवारयुतो वने गतः, वंदित्वा चाग्रे स स्थितः, तदा गुरुस्तंप्रति कथयति भो गुणदेव! त्वं निजं वधिरांधं पुत्रं दृष्ट्वा कथं हृदि दुःखं करोषि? येन प्राणिना यत्कर्म कृतं, तस्य तत्कर्मेंद्रोऽपि दूरीकर्तुं समर्थो न भवति. कृतं कर्म स्वयमेव प्राणी भुनक्ति. तत् श्रुत्वा गुणदेवः पृच्छति भो भगवन् अयं पुत्रः केन कर्मणा वधिरांधो जातः? तन्मयि कृपां विधाय कथयत? तदा गुरुर्वदति—

अस्मिन्नेव नगरे वीरमनामैकः कुटुंब्यवसत्. परं सोऽधर्मी कूटजाषी परनिंदां परदोषं च वदति, कस्यचिच्छिरसि कूटं कलंकं ददाति. अथैको सीमाडकराजा तस्य नगरस्य स्वामिनो वैरी वर्त्तते, ततो लोकास्तस्माद्राज्ञो जयं पाप्नुवंति. इतः कौचिद् द्वौ पुरुषावेकांते परस्परं किंचिन्मंत्रमालोचयतः, तदा वीरमस्तौ दृष्ट्वा तलारक्षपार्श्वे गत्वा कथयति यदेतौ द्वौ पुरुषौ सीमाडकराजानमाकारयतः, तदा तलारक्षकेण तौ द्वौ पुरुषौ वंधयित्वा राज्ञोऽग्रे स्थापितौ. राज्ञा ताभ्यां पृष्टं युवाभ्यां किं मंत्रमालोचितं ? तदा ताभ्यामुक्तं जो स्वामिन् ! आवाभ्यां किंचिद् गृहकार्यमालोचितं, अन्यत् किमपि मंत्रं न कृतं, परं दुष्टेन वीरमेणोक्तं स्वामिन्नेतावसत्यं वदतः, ततो राज्ञा वीरमस्य वचनं सत्यं मत्वा तौ द्वावपि दंडितौ.

अथैकदा पुनर्ग्रामादागछतः कस्यचित् श्रेष्ठिनो मार्गे स वीरमो मिलितः, तदा तं वीरमंप्रति श्रेष्ठिना प्रोक्तं अस्ति मम गृहे समाधिः ? तदा तेन दुष्टेन वीरमेणोक्तं तव गृहे कामदेवः प्रत्यहं याति तव वनितां च जुंक्ते. इदृशं वचनं श्रुत्वा कुपितेन तेन श्रेष्ठिना रा-

ज्ञोऽग्रे स वृत्तांत उक्तः, तदा क्रुद्धेन राज्ञा वीरमस्य सर्वस्वं गृहीतं. एवं वहुपापकर्त्तासौ वीरमः कदाचित्केनचित् क्षत्रियेण मारितो मृत्वाऽयं तव गृहे जन्मांधवधिरो जातोऽस्ति. अतोऽप्ययं वहु संसारं च्रमिष्यति. तां वार्त्तां श्रुत्वा तस्य पितरौ धर्मं कर्तुं लग्नौ. अथ स जन्मांधवधिरोऽपि वहुदुःखं ज्ञुक्त्वा मृत्वा च दुर्गतिं गतः, अतः केनापि परनिंदा न कार्या, परस्य च कलंको न देयः. ॥ इति वीरमकथा समाप्ता ॥ अथैकोनत्रिंशत्तमं प्रश्नोत्तरमाह—

गाथा—उछिठमसुंदरयं । जत्तं तह पाणियं च जो देइ ॥ साहूणं जाणमाणो । ज्जुत्तंपि न जिज्जए तस्स ॥ ४४ ॥ व्याख्या—यो जीव उछिष्टमसुंदरं च ज्ञक्तं तथा पानीयं जानन् सन् साधुज्यो ददाति, तस्य ज्जुक्तमप्यन्नं न जीर्यते, तस्य शरीरेऽजीर्णरागो ज्जवति, यथा श्रीवासुपूज्यस्य मघवाज्जिधपुत्रस्य पुत्रिकाया रोहिण्या जीवः पूर्वज्जवे दुर्गंधाज्जिधाना कुष्टिनी जाता साधोः कटुतुंबकाहारदानात्. ॥ ४४ ॥ रोहिणीकथा चेत्थं—

श्रीवासुपूज्यमानम्य । तथा पुण्यप्रकाशकं ॥ रोहिण्याश्च कथायुक्तं । रोहिणीव्रतमुच्यते

॥ १ ॥ श्रीचंपापुर्यां श्रीवासुपूज्यस्य पुत्रो मघवाजिधो राजा राज्यं करोति, तस्य लक्ष्मीनाम्नी राज्ञी सुशीला सदाचारा च वर्त्तते, तस्या अष्टौ पुत्राः संति. अष्टानां पुत्राणामुपर्येका रोहिणीनाम्नी पुत्री वर्त्तते. सा चतुःषष्टिकलावती रूपलावण्यवती सौजाग्यगुणवती च जाता. अथ क्रमेण सा यौवनावस्थां प्राप्ता, ईदृशीं तां दृष्ट्वा राजा चिंतयति, नूनमियं रोहिणी वरयोग्या जाताऽस्ति. अथ राज्ञा स्वयंवरमंरूपं मंरूयित्वा सर्वेऽपि राजकुमारा आकारिताः, तेऽपि च मंरूपे समागत्य स्थिताः, तस्मिन्नवसरे रोहिण्यपि स्नानं विलेपनं च कृत्वा क्षीरोदकसदृशे श्वेतवस्त्रे परिधाय मुक्ताजरणैरलंकृता साक्षाद्देवीव शिबिकायां स्थित्वा सखीजिः परिवृता तत्रागता. अथैका सखी तां रोहिणीं पुरस्कृत्य तस्या अग्रे राजकुमाराणां नामगोत्रबलवयोयशःप्रजृतीनां वर्णनं करोति. अथ तयाऽन्यान् सर्वानपि राजकुमारान् वर्जयित्वा नागपुरराज्ञो वीतशोकस्य पुत्रोऽशोककुमाराजिधो वृतः, तस्य कंठे च तया निजवरमाला क्षिप्ता, ततोऽन्ये सर्वेऽपि राजकुमाराः सहर्षा मिलित्वा तं च तया सह विवाह्य ततो जोज-

नवस्त्राभरणतांबूलादि गृहीत्वा स्वस्वगृहे गताः, अशोककुमारोऽपि तत्र कतिचिद्दिनानि स्थित्वा सवधूको हस्त्यश्ववस्त्राभरणादियुतः प्रस्थाय नागपुरसमीपे समागतः. तदा वीतशोकराज्ञा तस्य पुत्रप्रवेशमहोत्सवः कृतः, कुमारोऽपि रोहिण्या सह विषयसुखानि भुनक्ति.

अथैकदा शुभे दिनेऽशोककुमारस्य राज्यं दत्वा वीतशोको राजा दीक्षां गृहीतवान्, ततोऽशोकराजा सुखेन राज्यं पालयति. क्रमेणाशोकराज्ञोऽष्टौ पुत्राश्चतस्रश्च पुत्रिका जाताः, अथैकदा रोहिण्या सहितो राजा सप्तम्यां भूम्यां गवाक्षे स्थितो लोकपालाख्यं पुत्रमुत्संगे धृत्वा क्रीडयति. तस्मिन् समये नगरे कस्याश्चित् स्त्रियः पुत्रो मृतः, सा स्त्री रुदंती विलापांश्च कुर्वंती तस्मिन् मार्गे समागता. तां दृष्ट्वा रोहिण्या राज्ञे पृष्टं भो महाराज ! किमिदं नृत्यं ? राजा जगाद हे प्रिये त्वं साहंकारं वचनं मा ब्रूहि ? रोहिण्योक्तं स्वामिन्नहमहंकारं न करोमि, एवंविधं नृत्यं मया कदापि न दृष्टं, अतोऽहं पृच्छामि. तदा राज्ञोक्तमेतस्याः स्त्रियः पुत्रो मृतोऽस्ति. अत एवेयं रुदनं करोति. रोहिण्योक्तं हे स्वामिन्नस्या रुदनं केन शि -

न्नवेत् ? तत् श्रुत्वा राज्ञोक्तं तवाप्यहं रुदनं शिक्षयामि, इत्युक्त्वा रोहिण्युत्संगस्थं तस्या लघीयांसं पुत्रं लोकपालाख्यं राजा निजहस्तेन भूमावपातयत्, तदा तत्रस्थाः सर्वे जनास्तं तथा पतंतं दृष्ट्वा हाहारवं कर्तुं लग्नाः, परं रोहिण्या हृदि किंचिन्मात्रमपि दुःखं न जातं. इतस्तं पतंतं बालकं नगराधिष्ठितेन देवेन धृत्वा सिंहासने स स्थापितः, तद् दृष्ट्वा सर्वे जनाश्चमत्कृताः संतो विचारयामासुः, नूनमियं रोहिणी धन्यैव या दुःखस्य वार्त्तामपि न जानाति. इतस्तत्र श्रीवासुपूज्यतीर्थंकरस्य रूप्यकुंन्नस्वर्णकुंन्ननामानौ द्वौ शिष्यौ ज्ञानवंतौ तत्र समागतौ, तदा राजा परिवारयुतस्तौ वंदितुं गतः, गुरुन्यां च देशना दत्ता, देशनाश्रवणानंतरं राज्ञा पृष्टं न्नो न्नगवन् अनया रोहिण्यैवंविधं किं तपः कृतं, येनेयं दुःखस्य वार्त्तामपि न जानाति. एतस्या अष्टौ पुत्राश्चत्वारश्च पुत्र्यो जाताः संति, तथा ममापि तस्या नपर्यंतीवस्नेहो वर्त्तते, अतस्तस्याः कथां युवां कृपां विधाय कथयतं. तत् श्रुत्वा गुरुः कथयति अस्मिन्नेव नगरे धनमित्रनामा श्रेष्टी वसति, तस्य धनमित्रा नाम्नी च न्नार्यास्ति, तस्या

एका दुर्गंधा नाम्नी पुत्री, सा कुरूपा दुर्भगा च जाता. एवंविधां तां कुरूपां दृष्ट्वा कोऽपि द्रव्येश्वरो नो परिणयति. तदा पित्रैकं मार्यमाणं श्रीषेणाभिधं चौरं मोचयित्वा तस्या दुर्गंधायाः स स्वामी कृतः, सोऽपि रात्रौ दुर्गंधां त्यक्त्वा नष्ट्वा गतः, तदा श्रेष्ठी विषादं करोति. विलपन्तीं पुत्रींप्रति श्रेष्ठी कथयति हे पुत्रि ! त्वं विलापं मा कुरु? गृहद्वारि स्थिता दानं देहि ? धर्मं च कुरु ? येन तव दुष्कर्मदोषः प्रलीयते. अथ सा तदंगीकृत्य प्रत्यहं दानं ददाति.

अथैकदा कश्चिद् ज्ञानी गुरुस्तत्र समागतः, तदा धनमित्रेण तं गुरुं वंदित्वा तस्याः कन्यायाः स्वरूपं पृष्टं, गुरुर्भणति गिरिनारनगरे पृथ्वीपालाभिधो राजासीत्, तस्य सिद्धिमतिनिधाना राज्ञी वर्त्तते, अथैकदा स राजा निजराज्ञीसहितो वने क्रीडां कर्तुं याति, तस्मिन् समये कश्चिन्मासक्षपणपारणकः सागरनामा मुनिः समागच्छति, तं मुनिं दृष्ट्वा राज्या विचारितं यदहमस्मै मुनये प्रासुकमाहारं ददामि. एवं विचार्य तया गृहे समागत्य तं मुनिमा-

कार्यं तस्मै कटुतुंबकशाकं दत्तं, मुनिना च तेनाहारेण पारणकं कृतं, तद्भक्षणाच्च मुनिः पंचत्वं प्राप, शुभध्यानाच्च स देवलोके देवोऽभूत्. तां वार्त्तां ज्ञात्वा राज्ञा स्वदेशाद्राज्ञी निष्कासिता. पश्चात् सा राज्ञी मृत्वोष्ट्रिका जाता, पुनश्च सा मृत्वा कुर्कुटी भूता, पश्चात् शृगाली जाता, ततो मृत्वा गृहगोधा, ततो मुषिका, ततो जलौका पश्चाच्च गणिका जाता; अष्टमे भवे चांडाली, नवमे भवे रासभी, दशमे भवे च गौर्जाता. तस्मिन् भवे वनमध्ये गुरुमुखान्नमस्कारमंत्रं श्रुत्वा तस्य प्रसादान्मनुष्यभवे दुर्गंधा नाम्नीयं तव पुत्री बभूव. तत् श्रुत्वा दुर्गंधाया जातिस्मरणं समुत्पन्नं. तदा दुर्गंधा निजपूर्वभवं दृष्ट्वा करौ च योजयित्वा पृच्छति हे भगवन् एतस्माद्दुःखादहं कथं निस्सरामि? तत्कथ्यतां. तदा मुनिभिरुक्तं त्वं दुःखभंजनं रोहिण्या व्रतं कुरु? तयोक्तं हे भगवन्! केन विधिनाहं तद्व्रतं करोमि? मुनिनोक्तं शृणु? रोहिणीनक्षत्रदिने श्रीवासुपूज्यजिनबिंबं पूजयित्वा सप्तमासाधिकं सप्तवर्षं यावत् उपोषं कुरु? एवं शुभध्यानयुततपःप्रभावात्तव शुभं भविष्यतिः, पश्चाच्च त्वया तत्तपउ-

यापनं विधेय, येन तव सर्वं दुःखं यास्यति, सुगंधराजवत्. तत् श्रुत्वा दुर्गंधा मुनिंप्रति पृच्छति हे जगवन् तस्य सुगंधराजस्य वृत्तांतं मयि कृपां विधाय कथयत? तदा मुनिर्वदति—

सिंहपुरे सिंहसेनो राजा, तस्य कनकप्रभाभिधाना राज्ञी वर्त्तते; तस्य दुर्गंधाख्यः पुत्रोऽभूत्. स क्रमेण यौवनं प्राप्तः, परं कस्यापि मनसि स न रोचते. एकदा श्रीपद्मप्रजस्तीर्थकरस्तत्रागतः, तं पद्मप्रजं वंदित्वाऽसौ निजदुर्गंधत्वकर्मणो विपाकं पृच्छति तदा श्रीसर्वज्ञप्रजुः कथयति. नागोरनगराद् द्वादशे क्रोशे नीलनामा पर्वतोऽस्ति, तस्योपर्येका शिला वर्त्तते, तत्रैको मुनिर्मासक्षपणादि तपः करोति, तत्तपःप्रभावाच्चाखेटकस्याखेटकं निष्फलं याति, तदा स लुब्धकस्तस्य मुनेरुपरीर्ष्यां करोति. एकदा स ऋषिः पारणार्थं ग्राममध्ये प्राप्तः, तस्मिन् समये तेन लुब्धकेन शिलाया अधोऽग्निं प्रज्वाल्य सा शिलाऽतीवोष्णा विहिता. अथ स ऋषिः पारणकं विधाय शिलाया उपरि स्थितः, बहुतापात्स ऋषिः केवलज्ञानं प्राप्य मृत्वा मोक्षं गतः, अथ ऋषिघातात्स लुब्धकः कुष्ठी जातः, पश्चान्मृत्वा स सप्तमीं नरका-

वनीं गत्वा, ततो मत्स्यो भूत्वा गोपालो जातः, परं स दरिद्री भूतः, केनचिद्वणिजा च स नमस्कारं शिक्षितः, पश्चाद्दावानलमध्ये ज्वलितः, नमस्कारप्रभावाच्च त्वं राज्ञः पुत्रोऽयं दुर्गंधाख्योऽभूः, तत् श्रुत्वा जातिस्मरणं प्राप्य स प्रभुं पृच्छति, हे भगवन् कथमहमथ सुगंधो भवामि? तस्योपायं कृपां विधाय कथयत? तदा श्रीतीर्थंकरेण भणितं त्वं सप्तमासाधिकानि सप्तवर्षाणि यावद्रोहिणीतपः कुरु? पश्चाच्च तस्य तपस उद्यापनं कुरु? तत् श्रुत्वा तेन रोहिणीतपः कृतः, यस्य प्रभावात् स सुगंधोऽभूत्.

इति कथां श्रुत्वा सा दुर्गंधा रोहिणीतपो विधिपूर्वकं कृत्वा सुगंधा जाता. पश्चान्मृत्वा सा देवोऽभूत्, ततश्च्युत्वा चंपायां श्रीवासुपूज्यस्य मघवपुत्रस्य पुत्रिकेयं रोहिणीनाम्नी तव राज्ञी जाता, पूर्वकृततपःप्रभावादियमाजन्म यावद् दुःखं न वेत्ति. पुनर्हे अशोकराजेंद्र अस्या उपरि तवाधिकः स्नेहः कुतो वर्त्तते? तस्यापि कारणं शृणु? सिंहसेनराज्ञा सुगंधपुत्राय राज्यं दत्वा स्वयं च दीक्षां गृहीत्वा श्रीजिनधर्मं पालयित्वा पुष्कलावतीविजये पुंडरीकिण्यां

नगर्यां विमलकीर्त्तिराज्ञः पुत्रोऽर्ककीर्त्तिनामाभूत्, क्रमेण स चक्रवर्त्ती जातः, राज्यं भुक्त्वा जितशत्रुमुनेः पार्श्वे स दीक्षामादाय डुष्करं तपस्तप्त्वा स्वायुःक्षये च मृत्वा द्वादशमे देवलोकेऽच्युतेंद्रोऽभूत्. ततश्च्युत्वा त्वमयमशोकराजा जातः, रोहिण्याश्च वल्लभोऽभूः, युवाभ्यां रोहिणीतपःकरणाद्युवयोः परस्परमधिकः स्नेहो जातः. अथ त्वं पुत्राणा कारणं शृणु ? मथुरायामग्निशर्माख्यो विप्रो वसति, तस्य सप्त पुत्राः, परं ते दरिद्रिणः, एकदा पाटलीपुत्रनगरे ते सप्तापि भ्रातरो भिक्षार्थं गछंति, तदा वाटिकामध्ये कश्चिद्राजकुमारः कंदर्पावतारः क्रीडति, तं दृष्ट्वा शिवशर्मा स्वबांधवान् वक्ति, भो भ्रातरो विधिना कियदंतरं कृतमस्ति. अयं राजकुमारो मनोवांछितं सुखं भुनक्ति, वयं च भिक्षार्थं गृहे गृहे भ्रमामः, तदेकेन भ्रात्रोक्तं अस्मिन् विषये कस्योपालंभो दीयते ? पूर्वभवेऽस्माभिः पुण्यं न कृतं, अनेन राजकुमारेण च सुकृतं कृतं, अतोऽसौ सुखं भुनक्ति. तदा तैः सर्वैरपि ब्राह्मणपुत्रैर्जीवदयायुतं धर्मं पालयित्वा प्रांते गुरोः पार्श्वे दीक्षा गृहीता, मृत्वा च ते सप्तमे देवलोके देवा जा-

ताः, ततश्च्युत्वा तव गुणपालादय इमे सप्त पुत्रा अजूवन्, तवाष्टमपुत्रजीवश्च वैताढ्यवासी क्षुल्लकविद्याधरोऽजूत्, स निरंतरं नंदीश्वरद्वीपे शाश्वतीर्जिनप्रतिमा अपूजयत्, धर्मं चाकरोत्, स विद्याधरो मृत्वा सौधर्मे देवो जातः, ततश्च च्युत्वा तवायमष्टमो लोकपालाख्यः पुत्रो बजूव. अथ चतसृणां पुत्रीणां संवंधं शृणु ?

वैताढ्यपर्वते एको विद्याधर आसीत्, तस्य चत्वारः पुत्रिका अजवन्, ता महारूपवत्यो गुणवत्यश्चासन्. एकदा वनमध्ये क्रीमंत्यस्ता गुरुजिर्दृष्टाः, आलापिताश्च भो पुत्र्यो यूयं धर्मं कुरुध्वं ? युष्माकमायुरेकदिनप्रमाणमेव विद्यते, ताजिरुक्तं हे जगवन्! एकदिनमध्ये को धर्मो जविष्यति ? तदा गुरुजिरुक्तं यूयमद्य शुक्लज्ञानपंचमीतपः कुरुध्वं ? अद्यैव दिने पंचम्या उपवासं कृत्वा गृहे गत्वा देवपूजां च कृत्वा पुण्यस्यानुमोदनां कुरुध्वं ? ताजिरपि गृहे गत्वा तथैव कृतं. अथ तस्यामेव रात्रौ विद्युत्पातात्ताश्चत्वारोऽपि मृत्वा प्रथमदेवलोके देवा जाताः, ततश्च च्युत्वा तवैताः पुत्र्यः संजाताः, अथैताः सर्वा वार्त्ताः श्रुत्वा राजा जा-

तिस्सरणं लब्ध्वा सपरिवारो रूप्यकुंभसुवर्णकुंभगुरू नत्वा निजगृहे समागतः, कियत्कालानंतरं राजा राज्ञी पुत्राः पुत्र्यश्च श्रीवासुपूज्यप्रभोः समीपे दीक्षां गृहीत्वा कर्मक्षयं च कृत्वा मोक्षं गताः, उक्तं च–रोहिणीतपपंचमीतप । गुरुआए तप जाणी ॥ दुखित होय करी सुख हुवे । बोले केवलनाणी ॥१॥ इति रोहिणीअशोकराजकथा॥ अथ त्रिंशत्तमं प्रश्नोत्तरमाह–

गाथा—महुघाय अग्गिदाहं । अंकं वा जो करेइ पाणीणं ॥ वालारामविणासी । कुठी सो जायइ पुरिसो ॥ ४५ ॥ व्याख्या—यो नरो मधुमक्षिकाया आलयं पातयति, पुनर्यो दावानलं ददाति पुनर्यः प्राणिनां गवादीनामंकं चिह्नं करोति, लघुआरामान् वनवृक्षान् विनाशयति, त्रोटयति मोटयति तथा पुष्पादीनि चुंटयति स पुरुषो भवांतरे कुष्टी भवति, गोविंदपुत्रगोशालवत्. ॥ ४५ ॥ अथ तस्य गोशालस्य कथामाह—

श्रीप्रतिष्ठानपुरे गोविंदनामा गृही वसति. तस्य भार्या गौरीति नाम्नी, तयोः पुत्रो गोशलाख्यो जातः, परं स कुव्यसनी निर्दयश्चासीत्. एकदा स एकाकी वनमध्ये गत्वा यष्टि-

ना मध्वालयं पातयामास. पुनः स दावानलं दत्वा शशकादिजीवान् व्यापादयामास. पुनः स गोशालो वृषजादीन् पशून् अंकयति कंजं ददाति, नवकिसलयान् वृक्षांश्च छेदयति उन्मूलयति च. तस्यैतत्कार्येण रुष्टैर्लोकैस्तस्य पितुरुपालंभो दत्तः, तदा पित्रा पुत्रमाहूय तस्य शिक्षा दत्ता, परं स तस्य शिक्षां न मन्यते. एवं स सर्वेषामुद्वेगजनको जातः, क्रमेण तस्य पितरौ देवीभूतौ. अथ स गोशलो निरंकुशहस्तीवदुच्छृंखलो बभूव. एकदा स राज्ञो वनवाटिकायां गत्वा नारिंगादीनुन्मूलयितुं लग्नः, तदा तत्सारक्षेण बंधनपूर्वकं तं गृहीत्वा स राज्ञोऽग्रे मुक्तः, राज्ञा तस्य सर्वस्वं गृहीत्वा मुक्तः; पुनरेकदा स राज्ञो वाटिकामध्ये गत्वा सुकोतलां वनस्पतिं छेदयति, तदा वनपालस्तं बध्ध्वा कुट्टयामास. ततो वनपालेन राज्ञोऽग्रे गत्वा कथितं हे स्वामिन् युष्माकंवाटिका गोशलेन विनाशिता. तदा राज्ञा तस्य गोशलस्य हस्तौ छेदितौ. एवं स दुःखी सन् बहुविधं पश्चात्तापं करोति. उक्तंच—मायवापवचनातणी । सीख न माने जेय ॥ कर्मवेशें दुखिया थका । पछी पछताये तेह ॥ १ ॥ अथ गोशलो मृत्वा त-

त्रैव पद्मश्रेष्ठिनो गृहे पुत्रत्वेनोत्पन्नः, गोरा इति तस्य नाम दत्तं. तस्य जन्मत एव गलत्कुष्टो रोगो जातः, पित्रा बहून्यौषधानि कारितानि. परं प्रत्युत तस्य रोगो वृद्धिं प्राप. एकदा तत्र पद्मसाराभिधो मुनिः समागतः, तं वंदितुं सर्वेऽपि नगरलोका गताः, पद्मश्रेष्ठ्यपि तं वंदितुं गतः, ऋषिणोक्तं जीवः कृतकर्मवशात्सुखी च दुःखी च भवति. अथ तस्मिन्नवसरे श्रेष्ठिनोक्तं हे भगवन् अनेन मम पुत्रेण किं पापकर्म कृतमस्ति ? ऋषिर्वक्ति हे श्रेष्ठिन्! स पूर्वभवेऽत्रैव गोविंदगोपस्य गोशलाख्यः पुत्रोऽभूत्, तेन पूर्वभवे दवो दत्तः, वृक्षाश्छेदिताः, मधुमक्षिकालयः पातितः, पशवोंऽकिताः, एवं बहुविधं पापकर्म कृत्वा मृत्वा सोऽयं तव कुष्टरोगी पुत्रो जातः, इति श्रुत्वा पद्मश्रेष्ठिना पुत्रंप्रति कथितं हे पुत्र पूर्वभवे त्वयैवं कर्म कृतमस्ति. इति श्रुत्वा स जातिस्मरणं प्राप. ततोऽसौ मुनिपार्श्वे निजपातकं निंदयित्वाऽनशनं गृहीत्वा मृत्वा च प्रथमदेवलोके देवोऽभूत्. इति गोशलकथा संपूर्णा ॥ अथैकविंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—गोमहिसं खरकरहं। अइभारारोपणेण पीडेइ॥ एएण पावकम्मेण। गो-

यमा सो जवे खुज्जो ॥ ४६ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो वृषजमहिषखरोष्ट्राणामतिजारारोपणेन पीकयति, तेन पापकर्मणा हे गौतम! स जीवः कुब्जो जवति, धनावहपुत्रधनदत्तवत् ॥४६॥

अत्र धनदत्तधनश्रियोः कथा यथा—

भूमिमंकननगरे शत्रुदमनो राजा राज्यं करोति, तत्र नगरे धनाजिधः श्रेष्ठी, तस्य च धीरूनाम्नी वनिता वर्त्तते, स श्रेष्ठी जाटकेनाजीविकां करोति. तस्य गृहे बहुपोष्टिकोष्ट्रिकखरमहिषाणां संग्रहोऽस्ति. स लोजेन तेषामुपरि बहुजारं वाहयित्वा बहुजाटकं समर्जयति. एकदा कश्चित्साधुस्तस्य गृहे आहारार्थं समागतः, तस्मै दानं दत्वा तेन शुजं कर्मोपार्जितं. प्रांते स स्वायुः पूर्णीकृत्य तस्मिन्नेव नगरे धनावहश्रेष्ठिनो गृहे धनदत्ताख्यः पुत्रोऽभूत्, परं स कुब्जो जातः, स धनदत्तो वाणिज्यकलायां कुशलो बजूव. अथ तस्मिन्नेव नगरे कश्चिद्‌-नाख्यः श्रेष्ठी वसति, तस्य गृहे धीरूजीवो मृत्वा धनश्रीनाम्नी पुत्रिका जाता, सा धनश्री रूपवती गुणवती यौवनवयः प्राप्य पूर्वस्नेहवशात्तं कुब्जं धनदत्तं जर्त्तारं वांछति, तस्य धन-

दिकं च कथं जातं ? तत्कथयत ? मुनिनोक्तं शृणु ? पूर्वभवे युवां धनधीरूनामानो स्त्रीभर्तारावभूतां. भृपजोष्ट्राद्युपर्यतिभारभरणेन त्वं कुब्जो बभूव. पुनस्तस्मिन्नेव भवे त्वया साधवे दानं दत्तं, तन्माहात्म्यात्त्वया लक्ष्मीभोगाश्च लब्धाः, पूर्वभवस्नेहादस्मिन् भवेऽपि युवयोरधिकस्नेहः परस्परं बभूव. तां वार्त्तां श्रुत्वा स जातिस्मरणं प्राप्य सम्यक्त्वमूलं श्राद्धधर्मं च प्रतिपद्य निजगृहे गतः, ततो धर्ममाराध्य सुपात्रे च दानं दत्वा मृत्वा च स देवलोके देवोऽभूत्. इति धनदत्तधनश्रियोः कथा. अथ द्वात्रिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जाइमणो उमत्तमणो । जीवो संथुणेइ जो कयग्घो य ॥ सो इंदभूइ मन्निं । दासत्तं वच्चए पुरिसो ॥ ४३ ॥ यः पुरुषः जातेः कुलस्य मदं करोति, पुनर्य उन्मत्तमना भवति, यश्च परनिंदामात्मप्रशंसां च करोति, स पुरुषो नीचगोत्रकर्मोपार्ज्य हे इंद्रभूते ! मृत्वा दासत्वं प्राप्नोति. पुनर्यो नरो जीवानां क्रयविक्रयं करोति, पुनः कृतघ्नो भवति, केनापि कृतमुपकारं नैव मन्यते, स पुरुषो हे इंद्रभूते ! मृत्वा दासत्वं लभते. अत्र ब्रह्मदत्तकथा—

हस्तिनागपुरे सोमदत्तनामा पुरोहितो वसति, तस्य सोमदत्ता भार्या, तयोर्बलिभद्र- नामा पुत्रो जातिमदेन सर्वजनान् तृणवन्मन्यते, मार्गेऽपि जलछटां दत्वा चलति, स राज- पुत्रभृत्यस्वपुत्रादिस्पर्शतोऽपि स्नानं करोति, पुनर्मातंगे दृष्टिपतिते सति स सचेलः स्नानं क- रोति, प्रायश्चित्तं च चिंतयति, अन्यजात्युपरि च द्वेषं वहति, केवलं स्वजातिमेव प्रशंसति. एवमतिशौचकरणतः स पित्रोरुद्वेगकरः संजातः, लोकास्तं हसंति, एकदा तस्मै पित्रोक्तं भो पुत्र त्वं लोकव्यवहारं कुरु ? जातिमदं च मा कुरु ? एवमुक्तोऽप्यसौ तदमन्यमानो मस्तह- स्तिवच्चलति. एवं कियत्यपि काले गते सति तस्य पिता मृतः, तदा राज्ञाऽन्यः पुरोधाः कृतः, एवं स लोकविरुद्धाचरणेनात्रैव पदभ्रष्टोऽभूत्, सहास्येन लोकेनापि तस्य ब्रह्मदत्त इति नाम दत्तं. अथ क्रमेण स निर्धनः कृतघ्नश्च संजातः, ततो असौ वृषभादीनां क्रयविक्रयं कृत्वा स्वाजीविकां करोति. अथैकदा यदा स मार्गे याति, तदा लोकैस्तस्य हास्यं कृत्वोक्तं, भो ब्रह्मदत्त ! एतानि सर्वाणि तृणानि मातंगेन स्पृष्टानि संति, तर्हि अधुना त्वया सचेलं स्नानं

कथं न क्रियते? तत् श्रुत्वा स तं मार्गं त्यक्त्वाऽन्यमार्गे पतितः, तत्र मार्गे तु तस्य मातंगाश्चांमालाश्चापि सन्मुखमेव मिलिताः, तदा स कोपातुर आक्रोशवचनानि कथयितुं लग्नः, तत्क्षणमेव मातंगैर्मिलित्वा स गृहीतः, ततस्ते तं यदा मारयितुं लग्नास्तदा स जो मातंगाः अहं युष्माकं दासोऽस्मीत्यादि दीनवचनजल्पनतस्तैः स मुक्तः, पश्चात्सोऽज्ञानतपः कृत्वा मृत्वा च ज्योतिष्केषु देवत्वं प्राप.

ततश्च्युत्वा पद्मखंडे नगरे कुंददंताभिधाया गणिकायाः कुक्षौ स मदनाख्यपुत्रत्वेनोत्पन्नः; अथैकदा स मदनो निजमनसि चिंतयति अहो मया किं पापं कृतं? येनाहं हीनजातिगणिकापुत्रो जातः, एवं यावत्स चिंतयति तावत्तत्र कश्चित्केवली गुरुः समागतः, स मदनस्तं गुरुं नत्वा पृच्छति हे जगवन् मया हीनजातित्वं कथं लब्धं? तदा ज्ञानी कथयति हे मदन! त्वया पूर्वजवे जातिमदो विहित आसीत्, पुनस्त्वया परनिंदाकरणादिपापमपि कृतमस्ति, अतः कारणात्त्वं गणिकापुत्रो जातोऽसि, तत् श्रुत्वा मदनः प्राह हे स्वामिन् चेद्यूयं

मां योग्यं जानीथ तर्हि मह्यं दीक्षां यछत ? तत् श्रुत्वा केवलिना ज्ञानेन तं गणिकापुत्रं यो-
ग्यं विज्ञाय तस्मै दीक्षा दत्ता. ततोऽसौ डुष्करं तपस्तप्त्वाऽऽयुःक्षयेऽनशनं गृहीत्वा देवलो-
के देवत्वं प्राप. क्रमेण च मनुष्यत्वमादाय दीक्षया कर्मक्षयं कृत्वा शुभध्यानवशेन स मोक्ष-
गतः. इति मदनब्रह्मदत्तकथा. अथ त्रयस्त्रिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

गाथा—विणयहीणो चरित्तवज्जिउं । दानगुणविजत्तो य ॥ मणमाइदंरुजुत्तो । पुरिसो
दरिद्दिउं होइ ॥ ४७ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो विनयरहितस्तथा चारित्रवर्जितो नियमरहितः,
पुनर्दानगुणेन च रहितो जवति, तथा त्रिदंडयुक्त इति मनसाऽऽर्त्तध्यानं रौद्रध्यानं च चिं-
तयति, वचसा दुर्वचनं ब्रूते, कायया चापि कुबुद्धिरूपां चेष्टां यः करोति स पुरुषो मृत्वा द-
रिद्री जवति निष्पुण्यकवत्. ॥ ४७ ॥ तथाहि—

हस्तिनागपुरेऽरिमर्दनो राजा राज्यं करोति, तत्रैव सुबुद्धिनामैकः श्रेष्ठी वसति, तस्य
बंधुमती नाम्नी जार्या तस्या मनोरथाख्यश्च पुत्रः, स बालः पितृभ्यां शतैर्मनोरथैर्वर्ध्यते. अ-

थैकदा पिता तस्य पुत्रस्य शिक्षां ददाति, हे पुत्र! त्वं देवगुरुभ्यः प्रणामं कुरु? परं स कुबुद्ध्या न करोति. वृद्धानां प्रति त्वं विनयं कुर्वित्युक्तोऽपि स विनयं न करोति. एकदा पित्रा स गुरोः पार्श्वे समानीतः, तदा गुरुभिस्तंप्रत्युक्तं भो वत्स त्वं नियमं पालय? तेनोक्तमहं नियमं पालयितुं न शक्नोमि. अथ कतिचिद्दिवसानंतरं तस्य पिता मृत्वा देवोऽभूत्. अथ तस्य मनोरथस्य गृहे तत्कृपणत्वतः कोऽपि भिक्षुर्नायाति. अथैकदा स एकाक्येव कंचिद्ग्रामंप्रति चलितः, मार्गमध्ये च तस्य चौरा मिलिताः, तैर्मारितोऽसौ मृत्वा दरिद्रकुले कस्यचिद्दरिद्रस्य पुत्रो जातः, तत्र च तस्य निष्पुण्यक इति नाम जातं. स निष्पुण्यको लोकानां पशूंश्चारयति, तथा जनानां जारं मस्तके वहति. एवं स सर्वेषां लोकानां सेवाकारकोऽभूत्. तथापि स स्वोदरं दुःखेन पूरयति. एकदा स द्रव्योपार्जनाय देशांतरे चलितः, मार्गे स वनमध्ये एकं षण्मुखदेवस्यालयं दृष्ट्वा धनप्राप्त्यर्थमुपवासपूर्वकं तं देवमाराधयामास. तदा सप्तमे दिवसे षण्मुखेन देवेनागत्य तस्मै भणितं, त्वमितः स्थानाद्याहि? तत्र जाग्यमध्ये

लक्ष्मीर्नास्ति, तदा तेन निष्पुण्यकेन जणितमहमत्रैव तव स्थानाग्रे मरिष्यामि.

इति तद्वचः श्रुत्वा देवेनोक्तं जो निष्पुण्यक ! अत्र नित्यं ममाग्रे स्वर्णमयो मयूरो नृत्यं करिष्यति, एकां च स्वर्णमयीं पिछामत्र मोक्ष्यति, सा त्वया सर्वदा ग्राह्या, परं त्वयाऽन्याः पिछा न ग्राह्याः, अथ स निष्पुण्यको नित्यं तथैव करोति. अथैवं कुर्वतस्तस्य कतिचिद्दिवसानंतरमिति कुबुद्धिरुत्पन्ना यदहमत्रैकाक्ययेव कियद्दिनानि तिष्ठामि ? इति विचार्य स दुर्नगशिरोमणिः प्रजाते नृत्यतो मयूरस्य सर्वानपि पिछानाकर्षयितुं लग्नः, तत्क्षणमेव स मयूरः काकरूपो जातः, देवाधिष्ठितेन तेन काकेन च स चंचुप्रहारतो विदारितः, पूर्वेऽपि च ये पिछा गृहीता आसन् तेऽपि सर्वे काकपिछाः संजाताः, उक्तं च—भाग्यानुसारिणी सिद्धि- र्बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ दानानुसारिणी कीर्त्ति—र्लक्ष्मीः पुण्यानुसारिणी ॥ १ ॥ उतावल कीजें नही । कीधें काज विनास ॥ मोर सोनानो कागरो । करी छुटे घरदास ॥ २ ॥ अथ स निजात्मानं निंदयित्वा निजात्मघातं कर्तुं पर्वतोपर्यारूढः, इतस्तत्रैकं मुनिं दृष्ट्वा स तस्मै

प्रोचे नो मुने ! मम धनप्राप्त्युपायं वद ? तदा मुनिनोक्तं इह भवे तव नाग्ये धनं नास्ति, यतस्त्वया यो देव आराधितस्तेन देवेनापि त्वद्नाग्यवशान्मयूरात्काकः कृतः, त्वया पूर्वजन्मे दानं न दत्तं, नियमो न पालितः, पुनर्विनयोऽपि न कृतः, अतः कारणादेव त्वं दरिद्री जातः, इति श्रुत्वा स जातिस्मरणं प्राप्य वैराग्याच्च दीक्षां गृहीत्वा पुण्यं च कृत्वा स्वर्गसुखनाग्जातः. ॥ इति दरिद्रोपरि निःपुण्यककथा समाप्ता ॥ अथ चतुस्त्रिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जो पुण दायी विणयजुर्ड । चारित्तगुणसयाइन्नो ॥ सो जणसयविरकर्ड । महड्डिर्ड होइ लोगंमि ॥ ४ए ॥ व्याख्या—यः पुरुषो दानी विनयी च भवति, पुनर्यश्चारित्रगुणशतेन सहितो नवति, स पुरुषो जगन्मध्ये प्रसिद्धीजूयास्मिन् लोके महार्द्धिको नवति, पुण्यसारवत्. ॥ ४ए ॥ तस्य कथामाह—

साकेतपुरे नगरे भानुनामा राजा राज्यं करोति, तत्र धनाढ्यः श्रेष्ठी वर्त्तते, तस्य धनदत्ताभिधा नार्यास्ति. एकदा सा धनदत्ता रात्रौ स्वप्नमध्ये रत्नैर्भृतं स्वर्णकलशं पश्यति,

प्रातरुत्थाय तया निजजर्त्तारंप्रति स वृत्तांतो निवेदितो यथा हे स्वामिन् मयाद्य रात्रौ स्वप्ने रत्नपूर्णः स्वर्णकलशो दृष्टः, तस्य मम किं फलं नविष्यति? तत् श्रुत्वा जर्त्रा स्वमनसि तत्स्वभार्थं विचार्योक्तं हे प्रिये एतत्स्वप्नानुसारेण तव नाग्यवान् पुत्रो नविष्यति. इति श्रुत्वा सा हृष्टा जाता, क्रमेण नवन्निर्मासैस्तस्याः पुत्रोऽनूत्. ततो वर्द्धापनिकापूर्वकं तस्य पुत्रस्य पुण्यसार इति नाम दत्तं. क्रमेण स बालः पंचवार्षिको जातः, तदा पित्रा स पंमितपार्श्वे पाठितः, तेन स महाविद्यावान् कलावांश्च जातः, यौवने च तेन कस्यचित् श्रेष्ठिनः कन्या परिणीता; तया समं च सुखं नुनक्ति. क्रमेण तस्य पुण्यसारस्यैकः पुत्रो बनूव. अथैकदा पुण्यसारो रात्रौ सुप्तोऽस्ति तस्मिन् समये लक्ष्मीदेवतयागत्य तस्मै प्रोक्तं हे पुण्यसार! प्रातरहं तव गृहे प्रवेशं करिष्यामीत्युक्त्वा सा लक्ष्मीरदृश्या जाता, स तु जागरुक एवासीत्. अथ प्रनाते स पुण्यसारो गृहस्य चतुःकोणेषु स्वर्णनृतांश्चतुःकलशान् पश्यति. तदा तेन विचारितं ध्रुवमद्य रात्रौ मया या लक्ष्मीर्दृष्टा सा सत्यैव जाता. अथाहमिमां वार्त्तामद्यैव राज्ञे निवेद-

ोतम-

११४॥

यिष्यामि, चेदहं तथा न करिष्यामि, तदा कोऽपि दुर्जनश्चेदिमं वृत्तांतं राजानं कथयिष्यति तदा महानर्थो भविष्यति. इति विचार्य पुण्यसारेण राज्ञः पार्श्वे गत्वा प्रोक्तं हे स्वामिन् मम गृहे निधानं प्रकटितमस्ति. तत् श्रुत्वा राजा तन्निधानं द्रष्टुं तस्य गृहे समागतः, दृष्ट्वा च तन्निधानं विस्मयं प्राप्य स्वभांडागारे मुक्तवान्. द्वितीयदिने पुण्यसारेण पुनरपि तथैव निधानं स्वगृहे दृष्टं, कथितं च तेन राज्ञे, तदा राज्ञापि तथैव तन्निजभांडागारे मुक्तं, तृतीयदिनेऽपि तथैव पुनर्जातं. ततः पुण्यसारेण राज्ञे प्रोक्तं, हे महाराज ! युष्माकं भांडागारमध्ये कियन्निधानं जातं तत्पश्यत ? तदा राज्ञा भांडागाराधिपतिमाकार्य कथितं त्वं भांडागारात्तानि मुक्तानि निधानान्यत्रानय ? तदा स भांडागारे गत्वा तानि पश्यति, परं तत्रैकमपि तन्निधानं तेन न दृष्टं, ततो राज्ञोऽग्रे समागत्य तेन तथैवोक्तं. तदा राज्ञा चिंतितं मया लोभेनास्य गृहान्निधानं गृहीतं, परं मे भाग्यंविना तन्निधानं मद्भांडागारे न तिष्ठति, नूनमेतन्निधानं पुण्यसारस्यैव भाग्यमध्येऽस्ति, अतोऽहमेनं पुण्यसारं नगरश्रेष्ठिनं क-

पुण्य

रिष्यामि. इति विचार्य राज्ञा पुण्यसारायैकां स्वर्णमुद्रिकां वस्त्राणि च दत्वा तं च नगर-श्रेष्ठिनं विधाय वादित्रनादपुरस्सरं स तस्य गृहे प्रेषितः, एवं स पुण्यसारो निजशुजकर्मोदयात्सुखानि जुनक्ति. अस्मिन् समये सुनंदनामा केवली तत्र समवसृतः, तं वंदितुं सपरिवारो राजा तत्र गतः, पुण्यसारोऽपि निजपितृसहितस्तत्र समायातः, वंदित्वा च सर्वेऽग्रे स्थिताः, धर्मोपदेशश्रवणानंतरं धनमित्रस्तं केवलिनंप्रति पृछति, हे जगवन् अनेन पुण्यसारेण पूर्वजवे किं पुण्यं कृतं ? येनेदृशी लक्ष्मीस्तेन लब्धा, पुना राजमानमपि तेन प्राप्तं.

तदा गुरुणा प्रोक्तं जो धनमित्र शृणु ? अस्मिन्नेव नगरे धनदत्तनामा कुमारोऽभूत्, येन धनदत्तेन द्वात्रिंशदजक्ष्याणां तथा द्वात्रिंशदनंतकायानां च नियमं गृहीतमासीत्, पुनस्तेन सुपात्रे दानं वितीर्णमासीत्, तथैव वृद्धानां तेन विनयोऽपि च विहितोऽजूत्, इति तेन सम्यक्प्रकारेण श्राद्धधर्मः पालितोऽजूत्. कियत्कालानंतरं स दीक्षां गृहीत्वा श्रुतं च पठित्वा प्रांतेऽनशनं विधाय तृतीये देवलोके इंद्रस्य सामानिकः सुरोऽभूत्, ततश्च च्युत्वायं तव पुत्रः

पुण्यसारः स जातः, एवं निजपूर्वभवं श्रुत्वा पुण्यसारो जातिस्मरणं प्राप, ततोऽसौ निजकुटुंबभारं स्वपुत्रे न्यस्य स्वयं च श्रीमुनंदकेवलिनः पार्श्वे दीक्षां जग्राह, निरतिचारं चारित्रं च प्रपाल्य स देवो जातः, पश्चान्मनुष्यभवं प्राप्य स मोक्षे यास्यति. यतः—जिण पुजे वंदे गुरु । जावे दान दीयंत ॥ पुण्यसार जिम तेहने । रुद्धि अचिंति हुंत ॥ १ ॥ इति पुण्यसारकथा समाप्ता ॥ अथ पंचविंशतमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—विसम्भघायकारी । सम्ममणालोइऊण पडिंतो ॥ जो मरइ अन्नजम्मे । सो रोगी जायए पुरिसो ॥ ५० ॥ व्याख्या—यः पुरुषो विश्वासं कृत्वा जीवं मारयति, मनसि शुद्धालोचनां च न गृह्णाति, स पुरुषो मृत्वाऽन्यजन्मनि रोगी जायते. ॥ ५० ॥

॥ गाथा ॥—वीसम्भरक्खणपरो । आलोइय सव्वपावठाणो य ॥ जो मरइ अन्न जम्मे । सो रोगविवज्जिओ होइ ॥ ५१ ॥ यः पुरुषो विश्वासिनं जीवं रक्षति, पुनरात्मनः सर्वपापस्यानालोचयति, अर्थात्प्रायश्चितं गृह्णाति, स पुरुषो मृत्वान्यजन्मनि रोगविवर्जितो भवति.

॥ ५१ ॥ अत्राट्टणमल्लकथा—

उज्जयिन्यां नगर्यां जितशत्रुराजा राज्यं करोति, तस्य राज्ञः पार्श्वे एकोऽट्टणाख्यो मल्लोऽस्ति, स च बहुकलापारीणोऽस्ति. अथ सोपारकाभिधनगरे सिंहगिरिनामा राजा राज्यं करोति, स राजा प्रतिवत्सरं महोत्सवं कारयति, तस्य राज्ञः पार्श्वेऽप्येको मल्लोऽस्ति, अथ सोऽट्टणमल्लः प्रतिवर्षं सोपारकनगरे समागत्य तस्य राज्ञो मल्लं जयति, तथा च कृत्वा सोऽट्टणमल्लस्तस्य राज्ञः पार्श्वाद् बहुद्रव्यं समधिगच्छति. अथान्यदा तेन सोपारकराज्ञा चिंतितं विदेशीयोऽयं मल्लः प्रतिवर्षं मम सभायां समागत्य मदीयं मल्लं जित्वा बहुद्रव्यं प्राप्नोति, मदीयश्च कोऽपि मल्लस्तं न जयति एतद्वरं न, यतस्तेन मम महत्त्वहानिः प्रजायते, इति विचार्य स कंचिद्बलवंतं नरं विशोध्य तं मल्लकलां शिक्षितवान्, तस्य च मत्सीमल्ल इति नाम विहितं. अथ वर्षानंतरं निर्णीतदिने यदा सोऽट्टणमल्लः सोपारके नृपसभायां समागतस्तदा तरुणो नवशिक्षितो मत्सीमल्लस्तं जितवान्, तदा हृष्टेन राज्ञा तस्मै मत्सीमल्लाय ब-

द्रव्यदानं दत्तं, पराजितश्चाट्टणमल्लः पश्चाद्वलित्वा सौराष्ट्रदेशमध्ये समागतः, इतस्तेनैको हली दृष्टः, स एकेन करेण हलं वाहयति, द्वितीयेन च फलहीमुत्पाटयति, स हली भोजनाय स्वस्थानके तेन सार्द्धं नीतः, तदा तस्य बहुभोजनं दृष्टं, उत्सर्गसमयेऽपि च तस्य सुदृढपुरिषं दृष्ट्वाऽट्टणमल्लेन स मल्लकलां ग्राहितः, फलहीमल्ल इति च तस्य नाम कृतं. पश्चात्तं फलहीमल्लं सार्थे गृहीत्वा सोऽट्टणमल्लः पुनरपि सोपारकनगरे मल्लयुद्धं कर्तुं समागतः, तत्र राजसभासमक्षं फलहीमल्लेन मत्सीमल्लसार्धं बहुविधं युद्धं कृतं. एवं तौ द्वावपि युद्धं कृत्वा तद्दिने तु निजनिजस्थाने गतौ. तदाऽट्टणमल्लेन फलहीमल्लंप्रति पृष्टं, हे वत्स! तव शरीरे क क गाढप्रहारा लग्नाः संति? तत्कथय? यथा तान् सज्जीकरोमि, तत् श्रुत्वा फलहीमल्लेन निजप्रहारा दर्शिताः, तदाऽट्टणमल्लेन ते सर्वेऽपि तस्य प्रहारास्तैलाभ्यंगादिना सज्जीकृताः, अथ राज्ञा मत्सीमल्लायापि तथैव पृष्टं, परं तेन लज्जया स्वप्रहारा न दर्शिताः, कथितं च मम तु कापि प्रहारो न लग्नोऽस्ति, अथ द्वितीयदिने पुनरपि तयोर्मल्लयुद्धं जातं,

तदा मत्सीमल्लो हारितः, फलहीमल्लस्य च बहु यशो जातं, नृपाच्च तेन बहु धनं लब्धं.
एवं सत्यकथनतः फलहीमल्लः सुखी जातः, असत्यकथनतश्च मत्सीमल्लो दुःखी जातः,
एवं यः कश्चिद्गुरोरग्रे निजं पापं सत्येनालोचयति, सोऽट्टणमल्लफलहीमल्लवच्च सुखी नि-
रोगी च भवति, यः कश्चिल्लज्जया गुरोरग्रे सत्यं न वक्ति, स मत्सीमल्लवत् दुःखी भवति.
उक्तं च—पाप आलोवे आपणां। गुरुआगल निःशंक ॥ निरोगी सुखिया हुवे। निर्मल
जिसो ससांक ॥ १ ॥ इत्यट्टणमल्लकथालोचनोपरि ॥ अथ षट्त्रिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—लहुहत्थं हडधुत्तो । कूडतुलाकूडमाण भंडेहिं ॥ ववहरइ नियडि बहुलो
सो हीणंगो भवे पुरिसो ॥ ५१ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो धूर्त्तः सन् हस्तलाघवेन कूटतोलनेन
कूटमापभरणेन च तथा कुंकुमकर्पूरमंजिष्ठादिभेलनेन च व्यवसायं करोति, पुनर्मायां च
करोति, इति पापकरणेन स पुरुषो मृत्वा भवांतरे हीनांगो जायते धनदत्तपुत्रवत्. ॥ ५१ ॥
अत्र सा धनदत्तपुत्रकथा प्रोच्यते—

क्षितिप्रतिष्टितनगरे ईश्वरनामा श्रेष्टी वसति, तस्य प्रेमलानिधा नार्या वर्त्तते, तस्य श्रेष्टिनश्चत्वारः पुत्राः संति, श्रेष्टिना पूर्वं ते सर्वेऽपि पाठिताः; पश्चाच्च परिणायिताः, स ईश्वरो वृद्धवयस्त्वाद्गृहे एव तिष्टन् व्यवसायं करोति, परं कृपणत्वाच्च किंचिदपि दानं न ददाति, एवं स किंचिदपि पुण्यं न विधत्ते. अथैकदा स भुक्त्वा गृहगवाक्षे स्थितोऽस्ति. अस्मिन् समये एकोऽष्टवार्षिको मुनिरीर्यासमितिसाधकस्तस्य गृहद्वारि आहारार्थं प्राप्तः, तदा तस्य श्रेष्टिपुत्रस्यैका सज्वी वधूस्तं मुनिंप्रति कथयति—वेलण खरी सवार । धम्मिणि वार न जाणीयें ॥ तन्में लीयो अनाथ विहार । अम घर वासी जीमीयें ॥ १ ॥ तत् श्रुत्वा मुनिस्तद्गृहं मुक्त्वाऽन्यत्र गतः. अथ गवाक्षस्थितेन श्रेष्टिना तत् श्रुत्वा निजवधूमाकार्यं पृष्टं, हे वधु ! त्वया मुनये किमुक्तं ? तद्वद ? अथ सा वदति मया सत्यमुक्तं. यथा नो चेलण अयं तव समयो नास्ति, अस्मिन् लघुवयसि त्वया दीक्षा कथं गृहीता ? तदा तेन साधुनोक्तं हे धर्मिणि वारं वेलां न जानामि, अयं संसारोऽसारः, ये दिवसा यांति ते नायांति,

अतो मया दीक्षा गृहीता. तदा मयोक्तमस्माकं गृहे वासिजोजनमस्ति. तत् श्रुत्वा श्रेष्टिनोक्तं हे वधु ! त्वयाऽस्माकं गृहे वासिभोजनं कथं ज्ञातं? यतोऽस्मद्गृहे तु प्रत्यहं नवीना नवीना रसवती जवति, ततस्त्वयेदं वचः कथं प्रोच्यते? तदा वध्वा प्रोक्तं मया सत्यमेवोक्तमस्ति, जवद्भिः पूर्वजवे दानं दत्तं, एतत्पुण्यमाहात्म्यतश्च भवतामेतावती ऋद्धिः प्राप्तास्ति. एवं पूर्वजवोपार्जिता लक्ष्मीस्त्वया भुज्यते, अथ च किमपि चेदिह जवे जवता दानं न दीयते, तर्ह्यग्रेतने जवे किं जोक्ष्यते? इति वध्वा वचः श्रुत्वा स श्रेष्टी हृष्टः सन् तां लघ्वीं वधूंप्रति सर्वं गृहभारं समर्पयामास. तां च वृद्धां कृत्वा स्थापयामास. अथ श्रेष्टिनो दानं दातुमिच्छा जाता, ततोऽसौ सुपात्रे दानं वितरति, पुण्यं च करोति. इतस्तस्य प्रेमलाजार्याया दत्ताख्य एकः पुत्रो जातः, परं स हीनांगोऽभूत्. यौवनं प्राप्तं तं पुत्रंप्रति लोका हसंति, श्रेष्टिना वैद्यानाकार्य तस्य तैलमर्दनादि बहव उपचाराः कृताः, परं तस्य गुणो न जातः, इतस्तत्र कश्चिन्मुनिर्जिक्षार्थं समागतः, तं मुनिं वंदित्वा श्रेष्टी पृच्छति, हे मुनींद्र!

अस्य मे पुत्रस्यौषधं वद ? तदा मुनिनोक्तं जीवस्य द्विधा रोगो भवति, द्रव्यरोगो भावरोगश्च. तत्र प्रथमरोगस्य प्रतीकारं वैद्या जानंति, द्वितीयरोगस्य प्रतीकारं तु मम गुरवो जानंति. ते मम गुरवश्च वनमध्ये संति. अतस्त्वं तत्र गत्वा तंप्रति रोगोपायं पृछ ? तदा श्रेष्ठी तत्र गत्वा मुनिं वंदित्वा पृछति, नो गुरो मम दत्ताख्यः पुत्रोंगहीनो जातोऽस्ति, तस्य कारणं वद ? द्रव्यरोगो भावरोगश्च कथमुत्पद्यते ? तथैव भावरोगस्य चिकित्साकरणेन किं भावरोगोऽपि प्रयाति ? तत् श्रुत्वा मुनिः प्राह तपःसंयमकरुणाकायोत्सर्गादिकरणनो भावरोगः प्रयाति. तव पुत्रस्यायं द्रव्यरोगो जातोऽस्ति, यतस्तव पुत्रेण पूर्वभवे लोभवशतो लोकानां वंचनं कृतमस्ति, कूटतोलकूटमापकरणेन च तेन व्यवसायः कृतोऽस्ति. सरसवस्तुनि नीरसवस्तुभिः संमेल्य तेन विक्रीतानि संति, ईदृशं तेन पापकर्म कृतमस्ति, पुनरेकवारं तेन मुनये दानं दत्तं, तेन पुण्येन स तव पुत्रो जातोऽस्ति. तत् श्रुत्वा स दत्तो नियमं गृहीत्वा नमस्कारध्यानपरो मृत्वा देवलोके गतः. अतो जनैर्मुग्धानां वंचनं न विधेयं. ॥ इति

दत्तकथा समाप्ता ॥ अथाष्टत्रिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—संजमजुत्ताण गुणवं—तयाण साहूण सीलकलियाणं ॥ मूओ अवरणवाई । टुंटो पदन्हिघायएणं ॥ ५४ ॥ व्याख्या—यः पुरुषः संयमयुक्तानां पुनर्गुणवतां पुनः शीलकलितानां च साधूनामवर्णवादं वदति, स जवांतरे मूको बोबको जवति, पुनर्यः पुरुषः साधोः पादप्रहारं ददाति सोऽग्निशर्मावत् टुंटको जवति. अस्य कथा कथ्यते ॥ ५४ ॥

वरूोद्धानगरे चतुर्दशविद्यानिधानो देवशर्मा ब्राह्मणो वसति, तस्याऽग्निशर्माभिधः पुत्रोऽस्ति, सोऽपि महाविद्यावान् वर्त्तते, परं स साधूनां निंदां करोति, मनसि च गर्वं वहति, धर्मवतां गुणवतां च दोषं कथयति, पित्रा निवारितोऽपि स तां निजचेष्टां न मुंचति, यतः— दुग्धेन प्रक्षालितोऽपि काक उज्ज्वलत्वं न प्रयाति, तद्वत्सोऽपि निजस्वभावं न मुंचति, इतस्तस्मिन् समये कश्चिद् ज्ञानी साधुर्बहुपरिवारेण सहितस्तत्र समवसृतः, नागरिकजनास्तं वंदितुं समागताः, एवं तस्य साधोर्महिमानं दृष्ट्वा साऽग्निशर्मा निजहृदि अत्यंतं क्रोधं प्रा-

मोति, लोकानां पुरुश्च कथयति, एषां पाखंडिनां सेवाकरणेन युष्माकं को लाभो भविष्य-
ति ? नूनमयं पाखंडी वर्त्तते; अथैकदा स विप्रो लोकसमर्दो गुरुभिः सह वादं कर्तुं समागतः,
तत्रागत्य च तेनोक्तं भो यूयं शूद्रा अपवित्रा निर्गुणा वेदबाह्याः स्थ, अतो यूयं लोकपार्श्वा-
त्कथं पूजां कारयथ ? वयं तु ब्राह्मणा वेदपारगामिनः पवित्राः स्मः, तेषां यो दानपूजादिकं
करोति, स वैकुंठस्थाने गच्छति, किंच वर्णानां ब्राह्मणो गुरुरिति सर्वत्र लोकोक्तिरस्ति. पुन-
र्वयं यज्ञे छागादीन् हत्वा मोक्षे मुंचामः, तत् श्रुत्वा मुनेरेकः शिष्यो वदति वयमेव ब्राह्म-
णाः स्मः, यूयमेव च शूद्राः स्थ. उक्तं च—ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण । यथा शिल्पेन शिल्पिकः
॥ अन्यथा नाममात्रः स्या—दिंद्रगोपककीटवत् ॥ १ ॥ पुनर्वयं ज्ञानादिभिस्त्रिभिः सहिताः
स्मः, पुनः केवलं जलस्नानतः प्राणिनः शौचयुता न भवंति, अन्यथा जलचरा अपि सदा शौच-
पवित्रिता भवेयुः, मनःशुद्धिमेव शौचरूपां विद्वांसो वदंति, उक्तं च—सत्यं शौचं तपः
शौच—शौचमिंद्रियनिग्रहः ॥ सर्वभूतदया शौचं । जलशौचं च पंचमं ॥ १ ॥ चित्तं रागादिभि-

डुष्टं । अलीकवचसा मुखं ॥ जीवहिंसादिनिः कायो । गंगा तस्य पराङ्मुखी ॥ २ ॥ जाग- तत्राभिषेकं कु- ज्ञानं हृदि धर्मतटी दयोर्मिः ॥ वत्पुराणेऽप्युक्तं—आत्मानदी संयमतोयपूर्णा । रु पांडुपुत्र । न वारिणा शुद्ध्यति चांतरात्मा ॥ १ ॥

पुनस्त्वया यडुक्तं यूयं निर्गुणास्तदप्यसंगतं. वयं तु क्षमादयाक्रियादिगुणयुताः स्मः, उक्तं च—चित्तं ध्यानादिनिः शुद्धं । वदनं सत्यनाषणैः ॥ ब्रह्मचर्यादिनिः कायः। शुद्धो गंगां विनाप्यसौ ॥ १ ॥ पुनस्त्वयोक्तं यल्लोकपार्श्वाद्यूयं पूजां कथं कारयथ? तदपि तवोक्तमसत्यमेव. लोकाः स्वयमेवास्मान् गुणिनो दृष्ट्वा पूजयंति. युष्मादृशां ब्राह्मणानां पूजातः स्वर्गो न लन्यते, यूयं केवलमपवित्राः स्थ, युष्मद्गृहे पशवोऽपत्यानि जार्याश्च वर्तंते, पुनर्यूयं क्रोधयुक्ता निर्दयाश्च स्थ. अतो युष्माकं पूजनात्कथं स्वर्गो जवति? पुनस्त्वयोक्तं यद्वयं यज्ञे छागान् हत्वा मोक्षं मुंचामस्तदप्यसत्यं. यतो यद्येवं जवति तदा युष्मज्जार्यापुत्रादीन् यज्ञे हत्वा कथं मोक्षे न मुंचथ? उक्तं च—यूपं कृत्वा पशून् हत्वा। कृत्वा रुधिरकर्दमं ॥ यद्येवं गम्यते स्वर्गे।

। नरके केन गम्यते ॥ १ ॥ इत्यादिवचनैस्तेन शिष्येण नगरलोकसमक्षं सोऽग्निशर्मा ब्राह्मणो जितः, अथ स ब्राह्मण ईर्ष्यायुतो निजगृहे गतः, रात्रौ चोत्थाय वनमध्ये गत्वा तत्र सुतान् मुनीन् प्रति स पादप्रहारं दत्तवान्, मुष्टिप्रहारं च कृतवान्. तदा वनदेवतया निवारितोऽपि स न निवृत्तः, तदा वनदेवतया तस्य चरणौ छेदितौ, प्रजाते लोकास्तं तथास्थं दृष्ट्वा तस्य निंदां चक्रुः, यदेतस्य साधोरवहीलनाफलमीदृशं जातं. अथ तत्पीडया स मृत्वा प्रथमनरके नारकी बभूव. ततश्च्युत्वा स दरिद्रीकुले पाखंडनामा पुत्रो जातः, पूर्वकर्मदोषाच्च स मूकश्चुंटकश्चाभूत्, स यावदष्टवार्षिकोऽभूत्तावत्तस्य पितरौ मृतौ, तदासौ भिक्षां कृत्वा स्वोदरं बिभर्ति. एवं स भूरिसंसारं भ्रमिष्यति. ॥ इत्यग्निशर्मकथा ॥ अथ चत्वारिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जो वाहइ निस्संसो । छाउंछायंपि दुक्कियं जीवं ॥ मारेइ गत्तसंधिं । गोयम सो पंगुलो होइ ॥ ५४ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो निर्दयः सन् वृषभादिजीवोपरि भारं

वाहयति, पश्चात्तान् कुट्टयति, तेषामंगानि छिनत्ति, गात्रस्य संधौ च मर्मघातं ददाति, स पुरुषो हे गौतम! मृत्वा पंगुर्भवति कर्मणवत्, तस्य कथा कथ्यते—

सुग्रामनामनि ग्रामे कश्चिद्रल्लूनामा कर्षको वर्त्तते, स दयावान् संतोषी चास्ति, स नित्यं शनैः शनैर्हलं वाहयति, एवं हलं वाहयित्वा स बलिवर्दान् तस्मान्मुक्तीकृत्य पानीयपानार्थं मुंचति, पश्चात्तेषां तृणानि चारयति, चेच्चारं न मिलति तदा स्वस्याऽदनस्य मध्यात्तेषां जागीकृत्यादनं दत्ते. एवंविधस्तस्य सर्वदा नियमो वर्त्तते. तस्य हेमीनाम्नी भार्या वर्त्तते. सापि सरलस्वजावास्ति, तस्याः कुक्षावुत्पन्नः कर्मणाख्यः पुत्रोऽभूत्, परं स रोगी पंगुश्चासीत् कर्मवशात्. अथ स युवा जातः सन् कृषेश्चिंतां करोति. स प्रत्यहं वृषजोपरि समारुह्य क्षेत्रे याति, तत्र गत्वा च त्रिगुणां भूमिं कर्षयति. लोजवशान्मध्याह्नानंतरमेव बलिवर्दान् हलान्मोचयति. परं तेषां कृते तृणपानीयादीनां चिंतां न करोति, क्रमेण ते बलीवर्दा डुर्बला जाताः, अतस्तस्य कृषिरपि समीचीना न जवति; एवं स प्रतिवर्षं कृषिं करोति, परं प्रचुरं

धान्यं तस्य न जवति, तेन स क्रमेण निर्धनो जातः, तथापि पापं तु तथैव स करोति. इतस्तत्र कश्चिद् ज्ञानी साधुः समागतः, तं वंदितुं सर्वे नगरलोका गताः, तौ पितापुत्रावपि गुरुं वंदितुं गतौ, तत्र देशनानंतरं तं गुरुंप्रति वल्लूकृषीवलः पृछति, हे जगवन्! ममायं पुत्रः पंगुः शरीरे रोगी निर्धनश्च कथं जातः? तदा गुरुः कथयति अनेन तव पुत्रेण पूर्वजन्मनि कृषिकरणे तृषार्त्ताः क्षुधार्त्ताश्च वलिवर्दा अतीवजाहिताः; तेषां संधिषु घाताश्च कृताः; तद् डुष्कर्मणश्च तेन पश्चात्तापोऽपि न कृतः, स ततो मृत्वायं तव पुत्रः पंगू रोगसंहितश्च जातः, तत् श्रुत्वा स वल्लूकृषीवलो जातवैराग्यो निजपापानि क्षामयित्वा दीक्षां गृहीत्वा विहर्तुं लग्नः, तस्य पुत्रः कर्मणोऽपि श्राद्धधर्मं प्रतिपाद्यांते च स्वर्गजाग्वभूव. ॥ इति कर्मणकथा समाप्ता ॥ अथैकचत्वारिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—सरलसहावो धम्मिक—माणसो जीवरख्खणपरो य ॥ देवगुरुसंघजत्तो । गोयमससूरूवयो होइ ॥ ५५ ॥ व्याख्या—यः पुरुषश्छत्रदंडवत्सरलस्वजावो जवति, पुनर्य-

स्य धर्मकर्मणि मनो वर्त्तते, पुनर्यो जीवो देवस्य संघस्य गुरोश्च जार्क्तिं करोति, स पुरुसो हे गौतम ! सुरूपवान् जवति. ॥ ५५ ॥

॥ गाथा ॥—कुम्लिसहावो पावप्पिउ य । जीवणं हिंसणपरो य ॥ देवगुरुपम्णिीउ । अच्चत्तं कुरूवउ होइ ॥ ५६ ॥ यः पुरुषः कुटिलस्वभावः, पुनर्यः पापप्रियो जवति, पुनर्यो जीवहिंसापरो जवति, देवगुरूपरि च द्वेषं वहति, स जीवो मृत्वाऽतीवकुरूपो जवति. अथ तद् दृष्टांतेन दृढयति. ॥ ५६ ॥ अत्र कथा—

पाटणनगरे देवसिंहनामा धनवान् श्रेष्टी वसति, तस्य देवश्रीनाम्नी जार्या वर्त्तते, सा सरला स्नेहवती चास्ति, अथैकदा रात्रौ तया सुप्तया स्वप्नमध्ये पुष्पैर्युतमेकमाम्रफलमाकाशादुत्तीर्य स्वमुखे प्रविष्टं दृष्टं, पश्चाज्जागरितया तया स निजस्वप्नवृत्तांतो जर्त्तुः समीपे कथितः, तत् श्रुत्वा जर्त्रोक्तं हे प्रिये तव पुत्ररत्नं जविष्यति, स चाम्रवप्रहूनामाधारभूतो जविष्यति. एतत्स्वप्नफलं ज्ञात्वा साऽतीवहृष्टा संजाता, क्रमेण गर्जवती सा नवजिर्मासैर्ल-

लक्षणोपेतं पुत्ररत्नमजनयत्. दास्या श्रेष्ठिनोऽग्रे पुत्रजन्मवर्धापनिका दत्ता. जन्मतो दशदिवसानंतरं श्रेष्ठिना मिष्टान्नैर्निजकुटुंबं भोजयित्वा तस्य पुत्रस्य जगत्सुंदर इति यथार्थं नाम विहितं. क्रमेण यदा स सप्तवार्षिको बभूव तदा पित्रा लेखकशालायां कलाचार्यस्य पार्श्वे सकलाः कलाः पाठितः. एवं स विवेकविनयसौभाग्यौदार्यधैर्यादिगुणोपेतो जातः, पश्चाच्च स यदा यौवनं प्राप्तस्तदा पित्रा तस्य बह्व्यः कन्याः परिणायिताः, एवं स निजस्त्रीभिः समं सुखं भुंक्ते, तथैव स देवगुर्वोः संघस्य च भक्तिं करोति. एवं स जिनधर्मेऽतीवरक्तोऽभूत्. स प्रत्यहं दानं ददाति, हीनदीनानां जनानां चोद्धारं करोति.

अथ पुनरेकदा तया देवश्रियैको दवदग्धो वृक्षः स्वमुखे प्रविशन् दृष्टः स्वप्नमध्ये, अशुभस्वप्नत्वाच्च तया भर्त्रे तत्स्वप्नवृत्तांतो न कथितः, अथ पूर्णविधौ तस्या दवदग्धवृक्षवत्कृष्णवर्ण एकः पुत्रोऽभूत्. स पुत्रश्चिपिटाक्षिको दंतुरस्त्रिशिरा लघुकर्णबाहुस्तुच्छहृदयः स्थूलोदरो दीर्घजंघः शरीरे बहुरोमयुतो दुर्भगश्च संजातः, तं दृष्ट्वा सर्वैर्लोकैस्तस्य असुंदर इति

यथार्थनाम दत्तं. क्रमेण सोऽसुंदरोऽपि-यौवनं प्राप्तः, परं दुर्भगत्वात्तस्मै कोऽपि कन्यां न ददाति. एकदा पित्रा तस्मै प्रोक्तं भो वत्स ! त्वया पूर्वभवे किमपि धर्मकार्यं न विहितं. तेन त्वं मनोवांछितं न लभसे. अतस्त्वं धर्मं कुरु ? येन धर्मेण तव सर्वं शुभं भविष्यति. एवं पित्रोक्तोऽपि स मूर्खो धर्मं न करोति, इतस्तत्र नगरे चतुर्ज्ञानधरः सुव्रताख्यो गुरुः समागतः, तं वंदितुं पुत्रसहितो देवसिंहो गतः; तत्र च गुरोरुपदेशं श्रुत्वा स तथा हृष्टो जातो यथा घनगर्जितं श्रुत्वा मयूरो हर्षं प्राप्नोति. अथ देशनानंतरं स करौ नियोज्य गुरुं प्रति पृछति, हे भगवन् ! ह्याभ्यां मम पुत्राभ्यां किं किं पुण्यं पापं च विहितमस्ति ? येन तयोर्मध्याद्वृद्धो मे पुत्रो गुणवान् सौभाग्यवान् भोगी च जातः, लघुपुत्रस्तु दुष्टो दुर्भगः पापरुचिश्च जातोऽस्ति. तत् श्रुत्वा गुरुः कथयति—अस्मिन्नेव नगरेऽस्माद्भवात्तृतीये भवे जिनदेवशिवदेवनामनी मित्रेऽभूतां, तयोर्मध्ये जिनदेवो जैनधर्मी श्राद्धः सरलचित्तो देवगुरुभक्तियुतो जीवरक्षाकारकश्च सर्वत्र प्रसिद्धोऽभूत. द्वितीयः शिवदेवश्च मिथ्यात्वदुष्टपरिणामी

देवगुरूपरि द्वेषकृत् जीवहिंसातत्परश्चासीत्. अथ स जिनदत्तश्राद्धो मृत्वा प्रथमदेवलोके देवत्वं प्राप्तः, द्वितीयः शिवदेवोऽपि मृत्वा प्रथमनरके नारकी जातः, ततश्च्युत्वा जिनदत्तजीवोऽयं तव पुत्रो जगत्सुंदरो जातः, शिवदेवजीवश्च च्युत्वायं तव सुंदराख्यः पुत्रो जातः, अधुनाप्यस्य बहुभवभ्रमणं भविष्यति. जगत्सुंदरस्तत् श्रुत्वा जातिस्मरणं प्राप्य दीक्षामादाय मोक्षे गतः. ॥ इति जगत्सुंदराऽसुंदरयोः कथा संपूर्णा ॥ अथ त्रयश्चत्वारिंशत्प्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जो जंतुं दंककरखग्ग—कुंतिहिं कुणइ वेयणाउ ॥ सो पावइ निःकरुणो। परंमि बहुवेयणा पुरिसो ॥ ५७ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो जंतून् दंडैः कराभ्यां खड्गेन कुंतेन, उपलक्षणात्पाशबंधादिभिर्वेदनाः करोति, स निष्कारुण्यः पुरुषः परभवे बहुवेदनाः प्राप्नोति. ॥ ५७ ॥ अथ तदुपरि कथा—

अस्मिन् जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे मृगग्रामे विजयाभिधो राजा राज्यं करोति, तस्य मृगाव-

त्यभिधाना राज्ञी वर्त्तते. तया समं च राजा विषयसुखानि भुनक्ति. इतः श्रीमहावीरप्रभु-र्विहरंस्तत्र ग्रामे समवसृतः, तदा तस्य प्रभोः सार्थे श्रीगौतमप्रभृतयो बहव ऋषीश्वरा आ-सन्. तत्र देवैः समवसरणं विहितं, द्वादशपर्षदश्च तत्र मिलिताः तदा श्रीमद्भगवतो म-हावीरस्य योजनगामिनीं वाणीं श्रुत्वा सर्वेऽपि सहर्षा जाताः. तस्मिन् समये कश्चिदेकः पुरु-षो जात्यंधः करचरणांगुलीभी रहितो दुर्भगश्च केनापि प्रकारेण तत्र समवसरणे समागतः, लोकास्तं दृष्ट्वा निंदंति, तं दृष्ट्वा श्रीगौतमो वीरप्रभुंप्रति पृच्छति हे भगवन्! अनेन पुरु-षेण पूर्वभवे बहुविधानि पापानि कृतानि भवेयुः, येनायमीदृशः कुष्टरोगी जातोऽस्ति, लो-काश्च यं दृष्ट्वा कुत्सां कुर्वंति. तत् श्रुत्वा श्रीवीरः कथयति हे गौतम त्वमतोऽप्यधिकमा-श्चर्यं शृणु? अस्मिन्नेव ग्रामे एको राजपुत्रोऽस्ति, सोऽतीवदुःखी बधिरः पंगुर्नपुंसकश्चास्ति. तथैव तस्य द्वौ हस्तौ पादौ चापि न संति. तस्य शरीरेऽष्टौ नाडिका मध्ये वहंति, अष्ट च नाड्यः शरीराद्बहिर्वहंति, पुनस्तस्याष्टभ्यो नाडीभ्यो रक्तादि वहंति, तस्य शरीरान्महादु-

गंधः प्रादुर्भवति, एवं स इहैव नरकस्य दुःखान्यनुभवति. तत् श्रुत्वा गौतमस्य हृदि तं द्रष्टुं कौतुकमुत्पन्नं. तदा भगवता तस्मै प्रोक्तं हे गौतम चेत्तव मनसि कौतुकमस्ति, तर्हि त्वं तत्र याहि ? तं च पश्य ? एवं श्रीवीरस्यादेशाद्गौतमो राज्ञो गृहे गतः, गौतममागतं दृष्ट्वा नृपराज्ञ्यौ हृष्टे. ताभ्यां कथितं हे भगवन्नद्य युष्माकमत्रागमनेनास्माकं महद्भाग्यं प्रकटीभूतं. अथ गौतमः प्राह हे राजन् अहमत्र तव पुत्रदर्शनार्थमागतोऽस्मि. तदा भूमिगृहस्थितोऽसौ पुत्रस्तया दर्शितः, गौतमस्तं तथास्थं दृष्ट्वाऽतीव निर्विण्णः सन् श्रीवीरसमीपे समागतः, प्रभुंप्रति च पृष्टवान् हे भगवन् ! अनेन मृगापुत्रेणैवंविधं किं पापं कृतमस्ति ? येनायमेवंविधो दुःखभाग्जातोऽस्ति. तदा प्रभुः कथयति भो गौतम अस्य संबंधं शृणु ? शतद्वारनगरे नरपतिराजा वर्त्तते. तस्यैको विजयवर्द्धननामा मंत्री विद्यते, स पंचशतग्रामाणामधिकारी राज्ञा कृतः, स महारौद्रपरिणामी क्रुद्रबुद्धिः पापकर्मा बभूव. लोकेभ्योऽसावधिककरान् गृह्णाति, नवनवकरांश्च स्थापयति, पुनरसौ लोकानामुपरि कूटकलंकान ददाति, एवं तेन

सर्वलोका निर्धनाः कृताः. इत्यबहुविधपापकरणतस्तस्य तस्मिन्नेव त्रवे कासश्वासज्वरादय षोडश रोगाः समुद्भूताः, पश्चादार्त्तध्यानान्मृत्वा स प्रथमे नरके गतः, ततश्च्युत्वायं विजयराज्ञः पुत्रोऽनूत् नपुंसको दुःखी च संजातः, अतोऽकृत्यं नैव कर्त्तव्यं. ॥ इति मृगापुत्रकथा ॥ अथ चतुश्चत्वारिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जो सत्तो वियाणत्तो । मोआवेइ बंधणाउ मरणाउ ॥ कारसपुसद्दियउ । नो असुहा वेयणा तस्स ॥ ५७ ॥ व्याख्या—यः पुरुषोऽन्यैः कैश्चिन्निगडितान् शृंखलाबंधनैर्बद्धान् जीवान् बंधनान्मरणाद्वा मोचयति, पुनर्यो दयालुर्नवति, तस्य जीवस्य कदाप्यशुत्रा वेदना न त्रवति, चंदनश्रेष्ठिपुत्रजिनदत्तवत्. ॥ ५७ ॥ अत्र जिनदत्तकथा—

सुप्रतिष्ठितनगरे चंदननामा श्रेष्ठी वर्त्तते, परं स त्रद्रकपरिणामोऽपि मिथ्यात्वी वर्त्तते, तस्य वाहिनीनाम्नी त्रार्यास्ति, अथैकदा तस्य चंदनस्य गृहे कोऽपि जितेंद्रियः साधुः समागतः, तेन श्रेष्ठिना तस्मै साधवे प्रासुकमुपाश्रयं दत्वा स तत्र चतुर्मासकं स्थापितः, ततोऽसौ

चंदनस्तस्य पार्श्वे धर्मं शृणोति. धर्मं च श्रुत्वा तेन जीवहिंसानियमो गृहीतो जायया सह, अतः कारणात्तस्य गोत्रदेव्यपि सम्यग्दृष्टिर्बभूव. चतुर्मासानंतरं साधुर्विहारं कृत्वाऽन्यत्र गतः, अथ स श्रेष्ठी सम्यक्प्रथमव्रतं पालयति, परं तस्य पुत्रो नास्ति, तेन स चिंतातुरस्तिष्ठति, अतोऽसौ देवदेवीगोत्रजादीन् पुत्रार्थमाराधयति, कुंकुमकर्पूरचंदनपुष्पधूपदीपैश्च तान् पूजयति, पुनरसौ भूमिशयनं विधत्ते; तपस्तपति, अथ क्रमेण देवता तस्मै प्रसन्नाभूत्. देव्योक्तं भो चंदन! तवोपर्यहं तुष्टास्मि, ततस्तव मनसि यस्येच्छा भवेत्तन्मार्गयस्व ? तदा चंदनेनोक्तं हे मातर्मम पुत्रो नास्ति, अतस्त्वं पुत्रं देहि ? तदा देव्या चिंतितं, प्रथममहं तस्य धर्मपरीक्षां कृत्वा पश्चात्तस्य पुत्रं यच्छामि, इति विचार्य देव्या तस्मै प्रोक्तं, हे श्रेष्ठिन् यदि तव पुत्रस्येच्छा वर्तते तर्हि त्वं मे एकं जीवं हत्वा बलिं देहि ? यदि तं बलिं चेन्मह्यं न दास्यसि, तदाहं त्वां तव स्त्रियं चापि हनिष्ये. तदा श्रेष्ठिनोक्तं भो देवि! त्वमेवं कथं जल्पसि ? मया प्रथममेव प्राणातिपातव्रतस्य ग्रहणं कृतमस्ति, अतस्तन्नियमस्य कथमहं भंगं

करोमि ? जीवहिंसया प्राप्यमाणस्य पुत्रस्यापि मे प्रयोजनं नास्ति, गृहीतं व्रतं कदाप्यहं न त्यजामि. इत्येतस्य वचः श्रुत्वा कुपितेव देवी खड्गमुत्पाट्य तस्य भार्याया मस्तकं छेत्तुं लग्ना, तदा पूत्कुर्वती सा निजभर्त्तारंप्रति वक्ति, हे स्वामिन् त्वं कदाग्रहं मुंच ? एतस्यै देव्यै च बलिं देहि ? चेत्त्वं तस्यै बलिं न दास्यसि, तदा सा त्वामपि हनिष्यति, एवं स्त्रिया प्रेरितोऽपि श्रेष्ठी न क्षुब्धः, तदा देवी हृष्टा जाता, कथयामास च भो श्रेष्ठिन् नूनं त्वं धन्योऽसि, कृतपुण्योऽसि, मयेयं तव परीक्षा कृता, धर्मे दृढचित्तत्वात्तव योग्यः पुत्रो भविष्यति. त्वयापि तस्य पुत्रस्याभिधानं जिनदत्त इति विधेयं. इत्युक्त्वा सा देव्यदृश्या जाता. अथ कतिचद्दिवसानंतरं तस्य तनोहरः पुत्रो जातः, चंदनश्रेष्ठिना च महोत्सवपूर्वकं तस्य जिनदत्त इत्यभिधानं कृतं. पंचवर्षाणि यावत्तं लालयित्वा पित्रा स पाठितः, एवं तेन पुत्रेण सर्वा अपि विद्याः कलाश्च शिक्षिताः, क्रमेण स यौवनं प्राप्तः, तदा पित्रा कुलीना योग्या च कन्या तस्मै परिणायिता, एवं स जिनदत्तः पितुर्वल्लभो निरोगी च संजातः, स जिनदत्तो

नित्यं देवान् पूजयति. इतो वनारामे कश्चिद् ज्ञानी गुरुः समागतः. तदा पुत्रसहितश्चंदनस्तं वंदितुं गतः, तत्र धर्मोपदेशश्रवणानंतरं चंदनश्रेष्ठी गुरुं पृच्छति. हे भगवन् ममायं जिनदत्ताख्यः पुत्रो नीरोगी सुखी च केन कर्मणा जातः? तदा गुरुर्वदति त्वं सावधानतया शृणु? अस्मिन्नेव नगरे धननामा वणिगभूत्, तस्य च साधारणाख्यः पुत्रोऽभूत्, स पापंविना वाणिज्यं करोति, पुनः पाशबद्धान् मृगचकतित्तिरप्रमुखान् जीवान्मोचयति, तथैव देवगुरुसंघानां भक्तिं करोति, श्रीशत्रुंजयप्रमुखतीर्थानां यात्रां करोति. पश्चात्स्वायुःक्षये स देवलोके देवोऽभूत्. ततश्च च्युत्वाऽयं तव पुत्रो जिनदत्ताख्यो बभूव. स पूर्वजन्मपुण्यकरणात्सुखी नीरोगी च जातः, इत्येवं श्रवणानंतरं पितापुत्रयोर्जातिस्मरणं समुत्पन्नं. तेन ताभ्यां वैराग्यतो दीक्षां ग्रहीतुं गुरवो विज्ञप्ताः, तदा गुरुभिरुक्तं युवयोरद्यापि बहु भोग्यकर्म विद्यते, अतो युवां श्राद्धधर्मं स्वीकुरुतं. अथ तौ श्राद्धधर्मं प्रतिपद्य स्वगृहे समाजग्मतुः, अनेकदानपुण्यकार्याणि च कर्तुं लग्नौ, प्रांते तौ महाव्रतानि गृहीत्वा देवावभूतां. ततश्च्युत्वा मानु-

भ्यजयं प्राप्य मोक्षे गतौ. इति जिनदत्तकथा समाप्ता ॥ अथ पंचचत्वारिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह

॥ गाथा ॥—जया मोहोदर्ज तिव्वो । अन्नाणं खु महाजयं ॥ कोमले वियणिज्जं तु । तया एगिंदियत्तणं ॥ १ ॥ व्याख्या—यदा जीवस्य मोहनीयकर्मणस्तीव्रोदयो जवति, पुनरसौ ज्ञानं न जानाति, महाजयाकुलश्च जवति, पुनर्यस्य सातावेदनीयं कर्म स्तोकतरं जवति, कुटुंबस्य च यो मूर्छा करोति, स जीवो मृत्वैकेंद्रियेषूत्पद्यते; बहुकालं च संसारे ज्रमति, मोहनवत्. ॥ ५९ ॥ तस्य कथा प्रोच्यते—

महीसारनगरे मोहनदासाख्यो वणिग्वसति, तस्य मोहनदासीति नाम्नी जार्या वर्त्तते, स मोहनदासो महाकृपणः सन् पित्रोपार्जितां लक्ष्मीं जुनक्ति, दिवसे केवलमेकवारमेव रूक्षमाहारमत्ति, पुनरसौ चौरजीत्या निजधनं जूमौ क्षिप्त्वा रक्षति, स्वयं च रात्रौ तस्य रक्षां करोति, परं रात्रौ सुखं न शेते. नित्यमधौतानि स्थूलानि मलिनानि च वस्त्राणि स धारयति, कदापि दानं न ददाति, लोजवशाच्च स गुणवतः स्वजनानपि नोपलक्षयति, नैककि-

याचकः सन्मुखं मिलति तदा स निजमुखं वक्रीकृत्य प्रयाति, परं तस्य याचकस्य सन्मुखमपि न विलोकयति. उक्तं च—किसुं करेरे कृपण वखाण । नवि देखसे आव्या वरजाण ॥ ए तलमां नही तेल लगार । जे पडने तांहे ते गमार ॥ १ ॥ अथ क्रमेण तस्यैकः पुत्रो बभूव, तस्य च लक्ष्मण इति नाम प्रतिष्ठितं, मोहवशेन च स तं निजपुत्रं हस्तादपि न मुंचति. अथ बाल्यकाले गते सति स पुत्रो विवेकी बुद्धिमान् चतुरश्च संजातः, एवं स निजपितुर्गुणाद्विपरीतोऽभूत्. स लक्ष्मणः सदा सत्क्षेत्रेषु धनव्ययं कर्तुं लग्नः, तदा तस्य पित्रोक्तं हे वत्स ! मया बहुदुःखेनैव धनमुपार्जितमस्ति, तत्त्वं त्वं कथं निरर्थकं व्ययसि? तदा पुत्रेणोक्तं हे तात ! दानं ददतां जनानां धनं न कदापि क्षयति. उक्तं च—देहि दानं सुपात्रेभ्यो । ददन्न क्षीयते धनं ॥ कूपाराममवादीनां । ददतामेव संपदः ॥ १ ॥ यथा कूपस्य नीरं, आरामात्फलानि, गोमहिषीभ्यो दुग्धं यथा यथा प्रत्यहं गृह्यते, तथा तथा तत्सर्वं वृद्धिं प्रयाति, एवं सुपात्रेभ्यो दत्तं धनं नित्यं वर्द्धते एव. उक्तं च—वसुधाभरणं पुरुषः । पुरुषाभरणं

प्रधानतरलक्ष्मीः ॥ लक्ष्म्याजरणं दानं। दानाजरणं सुपात्रं च ॥ १ ॥ अतो दानादेव लक्ष्मी-र्वर्द्धते. एवं पुत्रेणोक्तोऽपि तत्पिता लोजं न त्यजति. अथैकदा चौरैः क्षात्रं दत्वा तस्य धनं निष्कास्य गृहीतं, तद् ज्ञात्वा स मोहनदास उच्चैस्तरं रुदनं कर्तुं लग्नः, स जोजनमपि न करोति, तदा पुत्रेणागत्य तस्मै प्रोक्तं जो तात! त्वं मा रोदीः? इयं लक्ष्मीश्चपलास्ति, अ-तस्त्वं जुंक्ष्व? एवं पुत्रेण कथिते सति स जोजनं करोति. अथ द्वितीयवर्षे तस्य भार्या मृता, तदा तन्मोहात् स मोहनदासोऽपि तद्गुणान् स्मृत्वा स्मृत्वा तद्दुःखान्मृतः, अथ त-स्य पुत्रो लक्ष्मणः पितुर्मृतकार्यं कृत्वा संसारस्यासारतां च विज्ञाय शोकं न करोति. पुनरसौ मनसि चिंतयति नूनमयं मोहो दुर्जयोऽस्ति, मत्पितापि मोहादेव मृतः, अयं मोहो जीव-स्य सन्निपातरूप एव, यस्तिमिरं विनापि जीवानां चक्षुरावृणोति; अतो मोहस्य विलयेनैव जीवस्य सुखं जवति, यावत्स एवं मनसि विचारयति तावत्तत्र कश्चित् श्रुतकेवली गुरुः स-मागतः, तदासौ लक्ष्मणस्तत्र गत्वा गुरुं च नत्वा धर्मोपदेशं श्रुत्वा गुरुं पृच्छति हे जगवन्

तम-
४२॥

मम पितुः का गतिर्जाता? तदा गुरुणोक्तं तव पिता धनकुटुंबमोहान्मृत्वा एकेंद्रियपृथ्वीकाये समुत्पन्नोऽस्ति, पश्चाच्च सोऽप्कायाग्निवायुवनस्पतिकायेषु समुत्पद्य बहुसंसारं भ्रमिष्यति. एवं गुरुमुखात् श्रुत्वा स वैराग्याद्दीक्षां गृहीत्वा सम्यक्प्रकारेण धर्ममाराध्य कर्मक्षयं कृत्वा मोक्षे गतः, अतो भव्यजनैर्मोहो न कर्त्तव्यः ॥ इति मोहविषये मोहनलक्ष्मणयोः कथा संपूर्णा ॥ अथ षट्चत्वारिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—न य धम्मो न य जीवो। नो परलोगुत्ति न य कोइ ॥ रिसिपि नो मन्नइ मूढो। तस्स थिरो होइ संसारो ॥ ६० ॥ व्याख्या—यो नास्तिकवादी जीव एवं मन्यते चैवं कथयति यद्धर्मो नास्ति, पुनर्जीवोऽपि नास्ति, तथैव ऋषिरपि नास्ति, ईदृशस्य नास्तिकवादिनः पुरुषस्य बहुलतरः संसारो भवति, स मोक्षं न प्राप्नोतीति भावः. ॥ ६० ॥

॥ गाथा ॥—धम्मोवि अत्थि लोए। अत्थि अहम्मोवि अत्थि सवन्नू ॥ रिसिणोवि अत्थि लोए। जो मन्नइ सोप्पसंसारी ॥ ६१ ॥ व्याख्या—जगन्मध्ये धर्मोऽप्यस्ति, अधर्मोऽप्य-

स्ति, सर्वज्ञोऽप्यस्ति, तथा ऋषिरप्यस्ति, एवं यः पुरुषो मन्यते; स जीवोऽल्पसंसारी भवति, अर्थात्स जीवः शीघ्रं मोक्षे गछतीति, शूरवीरशिष्यौवत्. ॥ ६० ॥ अथ तयोः संबंधमाह—

राजगृहे नगरे एकस्य पंकितस्य पार्श्वे शूरवीरनामानौ द्वौ शिष्यौ पठतः, तयोर्मध्यादेकः शूराख्यः शिष्यो नास्तिकसंगान्नास्तिकवादी मूर्खो धर्ममार्गस्योछापकः कदाग्रही च जातः, पुनः स्वयं विचक्षणत्वादन्यान् सर्वानपि लोकांस्तृणसमान् गणयति. सुखार्थी लोकश्च तस्य वचो मन्यते. यतः—हंसा रज्जंति सरे। भमरा रज्जंति केतकीकुसुमे ॥ चंदनवने भुजंगा। सरिसा सरिसेहिं रज्जंति ॥ १ ॥ अथ द्वितीयो वीराख्यस्तु साधुसंगत्या धर्मज्ञो जिनधर्मस्थापकश्च विद्यते. अस्मिन् समये कश्चिच्चतुर्ज्ञानी साधुस्तत्र समागतः, तं वंदितुं स वीरः सर्वलोकसहितस्तत्र गतः, स नास्तिकवादी सूरोऽपि साऽहंकारित्वाद्गुरोर्महिमानं विज्ञायेर्ष्यया तत्रागतः, आगत्य चासौ साहंकारं वच उक्तवान्. भो साधो भवद्भिर्लोकाः कथं

प्रतार्यते ? युष्माकं चेच्छक्तिरस्ति तदास्माभिः सह चतुरंगं विवादं कुरुध्वं ? उत्तरं च दत्वाऽस्माकमहंकारं दूरीकारयध्वं ? तदेकेन शिष्येणोक्तं नो सूर मम गुरुः सर्वज्ञोऽस्ति, त्वं तव पक्षं स्थापय ? अहमेव त्वां निरुत्तरीकरिष्यामि. तत् श्रुत्वा सूरेणोक्तं इह धर्मो नास्ति, परलोकोऽपि नास्ति, आत्मापि नास्ति, पंचभूतैरेव निबद्धे शरीरे चैतन्यशक्तिरुत्पद्यते, यथा मधुकपिष्टादियोगान्मद्यशक्तिः, किं च प्राणिनां सुखदुःखस्य कारणमपि कर्म नास्ति. यत एकस्य दृषद उपरि विष्टा क्रियते, द्वितीयश्चेदृगेव दृषत्पुष्पादिभिः पूज्यते, अतो जपतपोऽनुष्ठानादि सर्वमपि निष्फलमेव, इत्युक्त्वा स सूरः स्थिरीभूतः, तदा स शिष्यो वदति हे सूर ! आत्माऽस्त्येव स्वसंवेद्यत्वात्, चेदात्मा न भवेत्तर्हि अहं सुखी; अहं दुःखी इत्यादि सुखदुःखं को जानाति ? पुनस्त्वयोक्तं यत्पंचभूतेभ्यश्चैतन्यशक्तिः प्रजायते, तदपि तव वचनमसत्यमेव, यतस्ते पंचापि भूता अचेतनाः संति, ततोऽचेतनेभ्यः पदार्थेभ्यश्चैतन्यशक्तिः कथं प्रजायते? अत आत्माऽस्त्येव. पुनरेको दुःखी. एकश्च सुखी, एको दासः, एकश्च स्वामी, नरसर्वे

पूर्वकृतकर्मानुसारेणैव जायते, अतः कर्माप्यस्त्येव. ततोऽशुभकर्मणां क्षयकृते तपःसंयमादिक्रिया युज्यते एव. पुनर्धर्माधर्मस्य फलमिह परलोकेऽपि च ज्ञायते, अतो धर्मो विद्यत एव. तस्मात्कारणात्त्वं कदाग्रहं मुंच ? एवमुक्तेनापि सूरेण यदा निजकदाग्रहो न मुक्तस्तदा राजा तं सूरं निजनगरान्निष्कासयामास, एवं स सूरो बहुसंसारं भ्रमिष्यति. अथ स द्वितीयो वीरश्राद्ध आयुःक्षये मृत्वा देवलोके समुत्पन्नः, पश्चान्मनुष्यभवं प्राप्य च स मोक्षे यास्यति. ॥ इति सूरवीरयोः कथा ॥ अथाष्टचत्वारिंशत्तमप्रश्नोत्तरमाह—

॥ गाथा ॥—जो निम्मलनाणचरित्त— दंसणेहिं विभूसियसरीरो ॥ सो संसारं तरिउं । सिद्धिपुरं पावए पुरिसो ॥ ६२ ॥ व्याख्या—यः पुरुषो निर्मलज्ञानदर्शनचारित्रैः संयुक्तो भवति स संसारसमुद्रं तरित्वा स्तोककालेन मोक्षं गच्छति, अभयकुमारवत्. ॥ ६२ ॥

अथ तस्याऽभयकुमारस्य संबंधमाह—

मगधदेशे राजगृहनगर्यां श्रेणिकनामा राजा राज्यं करोति, तस्य राज्ञो वृद्धः पुत्रश्च-

तुर्बुद्धिनिधानः श्रीअभयकुमाराभिधोऽस्ति. श्रेणिकनृपोऽभयकुमारं राज्ययोग्यं ज्ञात्वा तस्मै स्वराज्यं समर्पयितुं वांछति, परं स पापभीत्या राज्यं न गृह्णाति. अथ तस्मिन्नवसरे राजगृहे नगरे गुणशीलाभिधे चैत्ये श्रीमहावीरः समवसृतः, तं वंदितुमभयकुमारस्तत्र गतः, तत्रोपविश्य धर्मोपदेशं च श्रुत्वाऽभयकुमारः श्रीवीरप्रभुंप्रति पृच्छति; हे भगवन्नंतिमो राजर्षिः को भविष्यति? श्रीवीर आह हे अभयकुमार! अंतिमराजर्षिरुदायिनामा राजा भविष्यति. एवं श्रीवीरमुखात् श्रुत्वा उदायिराज्ञा दीक्षा गृहीता. तदा श्रीवीरेणोक्तमथेदृशः कोऽपि राजा दीक्षां न गृहिष्यति, तदाऽभयकुमारः स्वपरिणामिक्या बुद्ध्या चिंतयति, अहं पितुराग्रहेणापि राज्यं न लास्यामि. यतो राज्यग्रहणानंतरं मे दीक्षा न भविष्यति. इति चिंतयन् स गृहे समागतः, राज्ञापि तस्य दीक्षामनोरथो ज्ञातः, अथैकदा राज्ञाऽभयकुमारायोक्तं अद्याहं चेल्लणाराज्ञ्या सह श्रीवीरं वंदितुं गच्छामि, त्वया तत्रैव स्थेयं, अस्माकमाज्ञां विना त्वया वीरसमीपे नैव गंतव्यं. अभयकुमारेणापि तद्वचोंगीकृतं. अथ राजा

सहितः श्रीवीरं वंदित्वा धर्मं च श्रुत्वा संध्याकाले पश्चाद्वलितः, अथ तस्मिन् शीतकाले मार्गे समागछंत्या चेल्लणाराज्यैकस्य सरसस्तीरे एको निर्वस्त्रः साधुः कायोत्सर्गध्यानस्थो दृष्टः, तं दृष्ट्वा राज्या चिंतितमहो धन्योऽयं मुनिर्य एवं दुःकरं परीषहं सहते. अथ क्रमेण राज्ञी नृपेण सह गृहे समागत्य शय्यायां सुप्ता, निद्रावशतश्चेल्लणाया एको हस्तोऽनाछादितो वभूव, अतीवशीतेन च तस्याः स हस्तोऽप्यतीवशीतलीभूतः, कियत्कालानंतरं सा राज्ञी जागृता सती तं निजहस्तं वस्त्रेणाछादयामास. तस्मिन् समये सा चेल्लणा राज्ञी मनसि तं कायोत्सर्गस्थं मुनिं स्मृत्वा स्मृत्वा स्वमुखेनोच्चैःस्वरेण जगाद, अहो अस्मिन् शीतकाले स निर्वस्त्रः किं करिष्यति ? अथ तस्या ईदृशः शब्दः श्रेणिकराज्ञा श्रुतः, तदा तेन हृदि चिंतितं नूनमियं मम पट्टराज्ञी असती ज्ञायते, अस्या हृदयेऽधुना कोऽप्यन्यः पुरुषो वसति. यमियं पुनः पुनः स्मरति. अथ प्रभातेऽभयकुमारो यदा राजानं नमस्कर्तुं समागतस्तदा राज्ञा तं-प्रतीत्यादिष्टं, भो अभयकुमार एतत्सर्वमप्यंतःपुरं त्वया ज्वालनीयं, इति कथयित्वा राजा

स्वयं तद्विषये श्रीवीरं पृष्टुं गतः, तत्र गत्वा प्रभुं वंदित्वा स पृछति, हे भगवन् ! सा मम राज्ञी चेल्लणा सत्यस्ति वाऽसत्यस्ति ? तदा भगवतोक्तं हे राजन् ! चेटकराज्ञः सप्तापि पुत्र्यः सत्यः संति. इति श्रुत्वा राजा पुनः पृछति हे भगवन् तर्हि अद्य रात्रौ चेल्लणया राज्यैवं कथं जल्पितं ? तदा भगवता सर्वमपि तद्वृत्तांतं कथयित्वा तस्य संदेहो दूरीकृतः, तदा राजा शीघ्रमेव ततः पश्चाद्वलितः.

अथात्राभयकुमारेण निजबुद्ध्यांतःपुरसमीपस्थमेकं जीर्णं गृहं प्रज्वालितं, ततः स्वयं च राज्ञः सन्मुखं समायातः, तदा राज्ञा पृष्टं हे अभयकुमार ! त्वया सर्वमंतःपुरं प्रज्वालितं वा किं ? तदाऽभयकुमारेणोक्तं मया सर्वं कार्यं कृतं, अधुनास्ति ममाज्ञा ? गछाम्यहं श्रीवीरप्रभुसमीपे ? राज्ञापि संभ्रमवशात्तस्मै आज्ञा दत्ता. शीघ्रमेव श्रीअभयकुमारोऽपि श्रीवीरप्रभुसमीपे गत्वा दीक्षां जग्राह; अथ गृहागतो राजा सर्वमप्यंतःपुरं समाधियुक्तं दृष्ट्वा हृष्टः, पश्चात्स शीघ्रमेव श्रीवीरप्रभोः समवसरणे समागत्याभयकुमारंप्रति कथयामास, हे पुत्र !

त्वं पुनर्गृहे समागच्छ ? तदाभयकुमारेणोक्तं हे तात ! मया भवदाज्ञयैव दीक्षा गृहीताऽस्ति. ततः श्रेणिकराजा प्रभुं चाभयकुमारादीन् साधून्नत्वा स्वापराधं च क्षामयित्वा गृहे समागतः, अथाभयकुमारः शुद्धमनसा ज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं रत्नत्रयं सम्यगाराध्य स्वायुःक्षये सर्वार्थसिद्धौ जगाम, एकावतारानंतरं च स मोक्षे यास्यति. ॥ इत्यभयकुमारकथा संपूर्णा ॥

अथ शास्त्रफलं कथयति—

॥ गाथा ॥—जं गोयमेण पुठं । तं कहियं जिणवरेण वीरेण ॥ भवा भावेय सया । धम्माधम्मफलं पयडं ॥ ६३ ॥ व्याख्या—यद्गौतमेन पृष्टं तत् श्रीवीरेण जिनवरेण कथितं, अतो हे भव्यलोका ! एतद्धर्माधर्मफलं युष्माभिः प्रकटं यथा स्यात्तथा भावितव्यं. ॥ ६३ ॥

॥ गाथा ॥—अमयालीसा पुछो—चरेण गाहाण होइ चउसट्ठी॥ संखेवेणं जणिया। गोयमपुछा महछावि ॥ ६४ ॥

॥ इति श्रीगौतमपृछावृत्तेश्चतुर्थ्यावृत्तिः समाप्ता गुरुश्रीमच्चारित्रविजयसुप्रसादात् ॥

लब्ध्वा यदीयचरणांबुजतारसारं । स्वादछटाधरितदिव्यसुधासमूहम् ॥
संसारकाननतटे ह्यटतालिनेव । पीतो मया प्रवरबोधरसप्रवाहः ॥
वंदे मम गुरुं तं च । चारित्रविजयाह्वयं ॥ परोपकारिणां धुर्यं । चित्रं चारित्रमाश्रितम् ॥२॥ युग्मं
चारित्रपूर्वा विजयाभिधाना। मुनीश्वराः सूरिवरस्य शिष्याः॥
आनंदपूर्वविजयाभिधस्य । जातास्तपागछसुनेतुरेते ॥ ३ ॥

आ ग्रंथ श्रीजामनगरनिवासि पंडित श्रावक हीरालाल हंसराजे स्वपरना श्रेय माटे पोताना श्रीजैनजास्करोदय छापखानामां छापी प्रसिद्ध कर्यो छे.

॥ श्री गौतमपृच्छावृत्तिः समाप्ता ॥